ZBRANE A MUNÍCIA
V ZBIERKACH MÚZEÍ

www.vhu.sk

www.zms.sk

e-ISBN 978-80-89523-53-5

ZBRANE A MUNÍCIA V ZBIERKACH MÚZEÍ

Viera JURKOVÁ (ed.)

© Vojenský historický ústav Bratislava
Zväz múzeí na Slovensku Banská Bystrica
2018

ZBRANE A MUNÍCIA V ZBIERKACH MÚZEÍ

Viera JURKOVÁ (ed.)
Zborník Zbrane a munícia v zbierkach múzeí je výstupom z rovnomenného odborného seminára, ktorý sa konal vo Vojenskom historickom múzeu v Piešťanoch v dňoch 10. - 11. októbra 2017.

Odborní garanti:

plk. Mgr. Miloslav ČAPLOVIČ, PhD.
PhDr. Viera MAJCHROVIČOVÁ

Recenzenti:

PhDr. Viera MAJCHROVIČOVÁ
Mgr. Marta JANOVÍČKOVÁ
PhDr. Daniel HUPKO, PhD.
doc. Ing. Peter LISÝ, PhD.
doc. PhDr. Pavol VALACHOVIČ, CSc.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť publikovaného zborníka nesmie byť reprodukovaná alebo použitá a šírená v akejkoľvek forme a akýmikoľvek prostriedkami, elektronicky alebo mechanicky, vrátane kopírovania, digitalizácie alebo uchovávaná v akýchkoľvek informačných pamätiach, databázach a informačných pamätiach, databázach a informačných systémoch bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľov. Nepredajné.

Vydali:

Vojenský historický ústav Bratislava
Zväz múzeí na Slovansku Banská Bystrica
2018

e-ISBN 978-80-89523-53-5

OBSAH

Mgr. Viera JURKOVÁ: Úvod
Ing. Štefan ENGEL, PhD.: Zbrane a munícia v zbierkach Múzea vo Svätom Antone 7
Mgr. Pavol RUSNÁK: Zbrane a munícia v zbierkach Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch 16
PhDr. Marián UHRÍN, PhD.: Zbrane z povstania v zbierkach Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici 23
Mgr. Zuzana ŠIMKOVÁ: Zbrane a munícia v zbierkach Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši 33
Mgr. Peter HOLÍK: Zbrane v zbierkach VHÚ - Vojenského historického múzea Piešťany 40
Mgr. Ivan CUPER: Munícia v zbierkach VHÚ - Vojenského historického múzea Piešťany 61
PhDr. Viera MAJCHROVIČOVÁ: Zbrane a munícia ako zbierkové predmety. Múzejné odborné činnosti spojené so správou zbraní a munície 69
Bc. Tomáš HANICH: Základné znaky a rozdiely v typológii ručných palných zbraní (praktická ukážka) 73
Ing. Lukáš BRIDÍK, PhD.: Delostrelectvo a zbraňové systémy - základné znaky a rozdiely 93
Ing. Ján ŠTRBA, PhD. - Ing. Štefan PIVKO, PhD.: Typológia streliva a munície 104
PaedDr. Tibor DÍTE: Miesto zbraní a munície v múzejnom tezaure 119
Ing. Ján ŠTRBA, PhD. - Ing. Štefan PIVKO, PhD.: Zbraň a munícia v múzejnom tezaure – návrh 131

Úvod

Neoddeliteľnú súčasť vývoja ľudskej spoločnosti tvorí jeho vojenská minulosť. Vojny a vojenské konflikty priamo i nepriamo zasahujú do každodenného života, je preto prirodzené, že vojenská činnosť sa stala predmetom pozornosti už od staroveku a venuje sa jej niekoľko vedných odborov.

Medzi odborníkov, ktorí sa denne venujú skúmaniu histórie hmotných pamiatok vojenských dejín, patria aj múzejníci. V zbierkových fondoch múzeí sa nachádza obrovské množstvo militárií, ktoré sú základným predpokladom pre profiláciu a špecializáciu kurátorov zameraných na vojenské dejiny. V súčasných podmienkach slovenského múzejníctva je táto podmienka priam utópiou, keďže kurátori spravujú fondy, v ktorých sú obrovské množstvá zbierkových predmetov z rôznych oblastí života a, navyše, z dôvodu kumulovania funkcií, je špecializácia, až na niekoľko výnimiek, nemožná. Vo fondoch sa preto hromadí množstvo neskatalogizovaných zbierkových predmetov, príp. predmetov, ktoré kurátor z rôznych dôvodov má problém vôbec identifikovať. Súčasná legislatíva sa venuje militáriám, predovšetkým zbraniam a munícii, ako špecifickým zbierkovým predmetom, len veľmi sporadicky, výsledkom čoho je množstvo nezodpovedaných otázok, s ktorými sa múzejníci boria každý deň.

Na viacerých odborných stretnutiach múzejníkov i muzeológov boli v poslednom období nastolené otázky týkajúce sa predovšetkým nadobúdania zbraní a munície do múzeí a ich následnej katalogizácie. Špecifickým, dlhodobo pretrvávajúcim problémom je aj otázka tezaurácie a vytvorenia vhodného pojmového aparátu týkajúceho sa zbraní a munície.

Vojenské historické múzeum Piešťany, ako súčasť Vojenského historického ústavu Bratislava, je jediným celoštátnym špecializovaným múzeom so zameraním na vojenské dejiny Slovenska. Preto sme považovali za našu povinnosť zorganizovať odborný seminár, na pôde ktorého by bolo možné na tieto otázky zodpovedať. V spolupráci s Odbornou komisiou pre odborné múzejné činnosti pri Zväze múzeí na Slovensku a so Sekciou pre vojenské dejiny Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV sme sa rozhodli osloviť autority a odborníkov z viacerých oblastí, ktorých sa táto problematika dotýka.

Odborný seminár Zbrane a munícia v zbierkach múzeí, ktorý sa konal vo Vojenskom historickom múzeu v Piešťanoch v dňoch 10. - 11. októbra 2017, mal vytvoriť pôdu pre odbornú diskusiu k viacerým otázkam. Jedným z cieľov seminára bolo získanie prehľadu o stave militárií v zbierkach jednotlivých slovenských múzeí, poukázať na význam budovania zbierok zbraní a munície v múzeách, ich zaradenia do zbierkového fondu múzeí, ich stav a možnosti uloženia v depozitároch, okrajovo načrtnúť aj problémy spojené s konzerváciou zbraní a munície a informovať o prezentačných aktivitách múzeí. Na tomto mieste treba podotknúť, že viaceré veľké slovenské múzeá odmietli prezentovať ich zbierky či akokoľvek inak sa zapojiť do tejto aktivity.

Najpálčivejším problémom odborného seminára bola otázka múzejných odborných činností spojených so správou zbraní a munície v múzeách, predovšetkým otázka akvizície zbraní a munície do múzeí, najmä legislatívna stránka tejto problematiky. Pozvaní odborníci z Prezídia Policajného zboru MV SR a Pamiatkového úradu SR objasnili prítomným múzejníkom možnosti a povinnosti, ktoré múzeá majú pri získavaní zbraní a munície do svojich zbierok. Vzhľadom na obšírnosť tejto problematiky a mnohé legislatívne nezrovnalosti sa Vojenský historický ústav Bratislava rozhodol pokračovať v spolupráci s oslovenými inštitúciami a aktívne sa presadzovať za úpravu dotknutých zákonov.

Jednou z našich snáh bolo predstaviť prítomným kurátorom a odborným múzejným pracovníkom aj rozdelenie zbraní a munície. Oslovení odborníci pomocou svojich prezentácií, v rámci ktorých využili aj konkrétne zbrane zo zbierkového fondu VHM Piešťany, oboznámili prítomných s charakteristickými znakmi a rozdielmi medzi jednotlivými zbraňami a zbraňovými systémami a s typológiou streliva a munície. Plodná diskusia a množstvo položených otázok, ktoré nasledovali po ukončení bloku, svedčia o záujme kurátorov a opodstatnenosti zvolenej témy.

Posledným problémom, s ktorým sa múzejníci pri svojej práci v súvislosti so zbraňami a muníciou stretávajú, je otázka pojmového aparátu. Pôvodnou myšlienkou seminára bolo predstaviť nový heslár pojmov, ktorý mal múzejníkom zjednodušiť ich prácu pri spracovávaní zbierok. Snahou VHÚ bolo zjednotiť odborníkov z viacerých odborov, preto bola vytvorená pracovná skupina, ktorá však nedospela k žiadnemu konsenzu. Aj tu treba poznamenať, že oslovení zástupcovia slovenských múzeí prejavili minimálnu (ak vôbec nejakú) snahu o spoluprácu. Podstatným faktorom, ktorý v tejto súvislosti treba spomenúť, je, že v súčasnosti neexistuje kompletný slovenský výkladový vojenský slovník a aj medzi vojenskými odborníkmi panujú v týchto otázkach nezhody. Za čiastkový úspech však treba považovať fakt, že aj kompetentné autority si uvedomili tento nedostatok a volajú po vytvorení pracovnej skupiny na najvyššej odbornej úrovni, ktorej súčasťou majú byť aj odborníci z VHÚ.

Aj napriek tomu, že odborný seminár splnil svoje ciele len čiastočne, stretol sa s pozitívnym ohlasom nielen medzi múzejníkmi. Svoj záujem, ktorý nakoniec potvrdili účasťou na seminári a diskusiách, prejavili nielen odborníci z vojenských a technických univerzít, ale aj príslušníci orgánov štátnej správy. Nastolené otázky sa tak stali interdisciplinárnym problémom, ktorý dokáže vyriešiť len vzájomná spolupráca.

V rukách držíte zborník zložený z väčšiny príspevkov odborníkov, ktorí sa seminára zúčastnili. Uvedomujeme si, že tak ako seminár, ani tento zborník zďaleka nezahŕňa celú problematiku zbraní a munície v zbierkach múzeí. Veríme však, že bude prínosom pre prácu múzejníkov a dôstojným začiatkom pre ďalšie rokovania o legislatívnych zmenách.

Piešťany 2018 *Mgr. Viera Jurková*

Zbrane a munícia v zbierkach Múzea vo Svätom Antone

Ing. Štefan ENGEL, PhD., *Múzeum vo Svätom Antone*

Význam a poslanie múzea vo Svätom Antone je založené hlavne na poznaní histórie rodov Koháry a Coburg, ale významnou mierou prispieva k advokácii poľovníctva nielen na Slovensku, ale aj vo svete. Múzeum je jediným celoslovenským poľovníckym múzeom. Aj cestou prezentácie zbraní a munície v zbierkach múzea je možné pracovať s mienkou verejnosti a poukázať na humánny rozmer využitia týchto prostriedkov smerom k trvalej udržateľnosti populácie voľne žijúcej zveri pri výkone práva poľovníctva. Poľovnícka kultúra a etika je propagovaná múzeom viacerými odbornými podujatiami s vysokou návštevnosťou odbornej aj laickej verejnosti.

Significance and mission of museums at Saint Antone is establishment mainly on known history line Kohary and Coburg but important rate contribute to advocacy of hunting not only in Slovakia but also in the world. Museum is only one allslovakian hunters museum. Also on way presentation by weapons museums is possible to create labour opinion to public and assign on human dimension of exploitation of this resources in the direction to sustainable use of game population. Hunting culture and ethics is promoted by museum with several specialized event.

Kľúčové slová: udržateľnosť poľovníctva, balistre, múzeum vo Svätom Antone, poľovnícka kultúra a etika
Key words: Sustainable of Hunting management, belister, Museum in Saint Anton, Hunters culture and ethics

Začiatky budovania a vzniku Múzea vo Svätom Antone úzko súviseli so spoločenskou situáciou primeranou danej dobe. Zmenou filozofie aj v postavení nového zákona o poľovníctve č. 225/1947 Zb., ktorým tento zákon sprístupnil poľovníctvo širokým vrstvám ľudí, tzv. zľudovenie poľovníctva, sa prehĺbil ich záujem o poznávanie danej problematiky aj cez iné odborné inštitúcie, ako napr. múzeá.

Z iniciatívy Povereníctva pôdohospodárstva sa požiadalo Povereníctvo školstva vied a umení o vyslovenie súhlasu so zriadením lesnícko-poľovníckeho múzea v roku 1949. Povereníctvo školstva vied a umení malo jediné účelné rozpočtované prostriedky pre všetky muzeálne sektory, teda aj múzeá pôdohospodárskeho sektoru. Objekt kaštieľa vo Svätom Antone bol vybraný po premyslenom uvážení lokalizácie v blízkosti Banskej Štiavnice, ktorá bola sídlom Vyššej lesníckej školy a zároveň výskumných ústavov pre odbory lesníctva a poľovníctva. Zámer sa vzťahoval pre celú oblasť Slovenska. Národná kultúrna komisia pri Povereníctve školstva vied a umení v Bratislave vypracovala ideový plán na využitie objektu pre založenie múzea, ktorý zahrňoval oddelenie lesnícke, prírodovedné, drevárske a poľovnícke. Oddelenie poľovnícke zahrňovalo:

1. Zbrane a poľovnícke pomôcky,
2. Poľovnícke potreby,
3. Poľovné psy,
4. Potreby pre chov využitých pre poľovníctvo,
5. Poľovanie s výrom,

6. Sokoliarstvo,
7. Bažantníctvo,
8. Oborníctvo - stavby,
9. Chov zveri,
10. Chov kožušinovej zveri,
11. Druhy zveri,
12. Všeobecne.

Z vyššie uvedeného stručného rozboru ideového plánu možno konštatovať, že na danú dobu sa Národná kultúrna komisia svojej úlohy zhostila veľmi zodpovedne.

Do šesťdesiatych rokov 20. storočia iniciatíva budovania expozícií múzea v kaštieli značne viazla, a to z dôvodu prevádzky iných organizácií, ako napr. JRD, a to najmä uskladnením obilia, ktoré ohrozovalo stavbu kaštieľa najmä po statickej stránke.

Myšlienku sa podarilo zrealizovať až v roku 1962, keď sa slávnostne sprístupnila verejnosti časť expozície poľovníctva a zbierky interiéru kaštieľa. Inventár múzea v tomto období činil 500 evidenčných čísel, okrem zbierok poľovníckych v samotnom kaštieli, ktorých bolo okolo 800 ks a ktoré sa pre nedostatok finančných prostriedkov nezachytili a nespracovali.

Až do roku 1993 bol síce kaštieľ lesníckym, drevárskym a poľovníckym múzeom, v skutočnosti bol v danom objekte prvoradý coburgovský interiér na vhodných 1. poschodiach. Lesnícky a poľovnícky zbierkový fond bol „len“ prichýlený a núdzovo umiestnený v priestoroch prízemia a suterénu. Týmto sa fond stával druhoradým, čo sa prejavilo hlavne v odbornej a estetickej úrovni. Nie zámerne, ale bez koncepčnej činnosti sa do múzea dostali rôzne nesúrodé predmety, najmä lesníckeho a v malej miere aj poľovníckeho charakteru, čím sa postupne v náplni vytvoril chaos. Dochádzalo tak k dezorientácii návštevníka, nakoľko v daných podmienkach expozície nevyjadrovali tieto obdobia ako celok, nieto ešte ich jednotlivé disciplíny.

Pôvodná expozícia poľovníctva zaberala plochu 7 miestností s plochou 284 m^2. Jej posledná miestnosť bola zaplnená zbierkou pytliackych zbraní, pomôcok na výrobu a plnenie nábojov a oblečením poľovníkov a lesníkov. V tomto období múzeum nemalo nastálo konzervátora ani preparátora. Úlohy prírodovedného charakteru sa odsúvali na úkor politických udalostí danej doby. Múzeum nemalo vypracované zbierkotvorné programy podľa jednotlivých úsekov.

Rok 1992 bol obdobím delimitácie lesníckej a drevárskej zložky ako nesúrodej zložky, čím sa uvoľnili priestory pre kvalitnejšiu inštaláciu poľovníckej expozície.

Obdobie po roku 1993 prinieslo čiastočné riešenie týchto rozporuplností, a to postupným rozčlenením múzea. Vychádzalo sa z potrieb a inštalovaní poľovníckej, ale aj rybárskej fauny do prostredia biotopov. Určitý hendikep expozícií a depozitárov pretrváva dodnes vo vzťahu k priestorovým a mikroklimatickým podmienkam.

Vo všeobecnosti sa prezentácia múzea od 90. rokov 20. storočia pomaly uberá smerom prezentácie navonok - cez výtvarné umenie s poľovníckou tematikou, prezentáciou poľovníckych organizácií na Slovensku a hlavne otváraním sa širšej verejnosti cez pravidelné podujatia ako „Nočné prehliadky kaštieľa“ (1995), „Chovateľské prehliadky poľovných druhov zveri“ (1993), „Dní otvorených dverí“, účasťou na celoslovenských podujatiach ako „Poľovníctvo a oddych“ (1995) či na celoslovenskej poľovníckej výstave „Poľovníctvo a príroda“ (1990), akciami pre deti: „Detské dni Svätého Huberta“ (2012), „Rozprávkový les“, „S rozprávkami po EÚ“ alebo „Vianoce pre zvieratká“ a „Čo šepká les“ (2011). Zaujímavé sú súťažné prehliadky ako „Najkrajšia dovolenková fotografia“ (2006).

Najväčší ohlas a dlhoročnú tradíciu má 2-dňové podujatie celoslovenského charakteru „Dní Svätého Huberta“, ktoré sa organizuje pravidelne od roku 1991, v rámci ktorého sa realizovala premiéra rôznych atraktivít zameraných na zvyky a tradície poľovníctva. Vychádza sa z mýtov Huberta a Diany ako patrónov poľovníkov.

Múzeum má celoslovenskú pôsobnosť, z ktorej vyplýva patričná spolupráca so všetkými poľovníckymi organizáciami. Od roku 1990 so Slovenským poľovníckym zväzom, a Slovenskou poľovníckou komorou od jej vzniku v roku 2010. Za významnú prezentáciu poľovníctva pokladáme „Sieň úcty a slávy poľovníctva na Slovensku“, v ktorej sa od roku 2010 prezentujú osobnosti, ktoré sa významne zaslúžili o rozvoj poľovníctva.

Napriek všetkým aktivitám sa môže zdať, že zbierkový fond „Poľovníctvo“ je rozsiahly, v skutočnosti podiel zbraní a munície z fondu poľovníctva je skromný. Dovedna je evidovaných 142 ks strelných zbraní, pričom v expozícii je nainštalovaných 27 ks. Ďalej súčasťou fondu sú kuše získané v 80. rokoch a balistre v počte 5 ks, z toho v expozícii 3. Chladné zbrane ako tesáky, dýky, nože, šable 9 ks, z toho v expozícii 8 ks.

Pri fonde „poľovníctvo“ má múzeum evidovaný „pomocný“ fond, ktorý eviduje predmety , ktoré nie sú prijaté do zbierok múzea. Jedná sa prevažne o torzá pušiek:

- Pažba poľovníckej zbrane „typ anglická“,
- Pažba poľovníckej zbrane „typ nemecká“,
- Pažba poľovníckej zbrane „typ americká“,
- Zbraň pytliacka podomácky vyrobená,
- Pažba z vojenskej malokalibrovej zbrane „typ anglická“,
- Torzo podomácky vyrobenej pištole,
- Zásobník z nemeckého samopalu,
- Torzo podomácky vyrobenej pištole,
- Torzo zbrane (pravdepodobne vojenská karabína) so spílenou hlavňou,
- Torzo spílenej hlavne,
- Torzo podomácky vyrobenej zbrane,
- Torzo vojenskej karabíny so spílenou hlavňou,
- Torzo brokovej hlavne,
- Zbraň pytliacka podomácky vyrobená,
- Torzo podomácky vyrobeného záveru so spúšťacím mechanizmom,
- Torzo hlavne vojenskej karabíny,
- Torzo záveru pravdepodobne z vojenskej karabíny,
- Torzo hlavne pravdepodobne zo vzduchovky,
- Puška broková dvojka bez pažby.

Na začiatku:

- prvá palná zbraň zapísaná v evidenčnej knihe je „Kremeňovka“- stará poľovnícka zbraň, broková dvojka, predovka, ktorá bola získaná darom od Slovenského poľovníckeho zväzu dňa 30. 5. 1951.
- ďalej bol do zbierok dňa 9. 10. 1958 prijatý tesák s väzákom v puzdre s pôvodnou šnúrkou (P 99/1958 P 1500). Darcom predmetu bol Ing. Július Czibur - bývalý lesník u Coburgovcov.

Následne uvedieme zoznam prijatých zbraní za obdobie rokov 1960 - 2015.

- **ROK 1960 -** dovedna prijatých 73 pušiek.

S dátumom 20. 08. 1960 od Okresného úradu Trstená, Okresného úradu Galanta, Okresného úradu Námestovo, Okresného úradu Sobrance, Okresného úradu Zlaté Moravce, Okresného úradu Stropkov, Okresného úradu Banská Štiavnica, Okresného úradu Senica, Okresného úradu Malacky, Okresného úradu Giraltovce, Okresného úradu Liptovský Mikuláš a Krajského úradu Bratislava bolo prijatých do fondu 26 zbraní. Prevažnú väčšinu tvoria pušky lovecké, 1-rúrové a 2-rúrové pušky, guľovnice, zadovky, predovky a vojenské, ktoré sú podomácky prerobené ako pytliacke.

S dátumom 20. 08.1960 bolo prijatých od Sväzu lovecko-ochranárskeho Bratislava 47 kusov pušiek. Z toho: 12 ks starých terčovníc (P 1792, P 1793 .... P 1801, P 1829, P 1830) z 2. pol. 19. storočia, jedna puška - terčovnica (P 62/1960 P 1816) bola prerobená na salónnu ručnicu a jedna stará balkánska veľmi dlhá puška zadovka (P 91/1960 P 1845).

Kúpou 28. 11. 1960 od Pavla Kršku sa získala šabľa lesnícka stará v puzdre (P146/1960 P 1900).

● **ROK 1970 -** prijatá 1 puška.

Kúpou z Národného výboru - odbor kultúry Dunajská Streda bola do fondu prijatá puška broková zadovka zdobená loveckým motívom (P 123/1970 P 4841).

● **ROK 1973**

Kúpou od Dr. F. Ambroša z Prievidze bola získaná dýka s puzdrom (P 46/1973 P 5697).

● **ROK 1976 -** dovedna prijaté 2 pušky.

Kúpou od Rudolfa Fordoša z Blahovej bola získaná puška brokovnica „Brevetto“ 1922 (P 56/1976 P 6409);

Darom od Ing. Jozefa Kubiša z Pliešoviec bola do fondu prijatá puška (P 63/1976 P 6416) - guľovnica upravená ako pytliacka, s nábojovou komorou a záverom z vojenskej pušky a časť je zo starého bicykla. Pytliacku zbraň darca našiel na Pliešovských lazoch.

● **ROK 1981**

Kúpou z KLENOTY, starožitnosti, bola do poľovníckeho fondu prijatá kuša, kópia zo 17. storočia (P 2/1981 P 6877).

● **ROK 1982**

Kúpou z KLENOTY, starožitnosti, bola do poľovníckeho fondu prijatá kuša historická, renesančná (P 1/1982 P 6976).

● **ROK 1985 -** prijaté 2 pušky.

Darom z Okresného oddelenia Verejnej bezpečnosti Žiar n/Hronom múzeum získalo:

- hlaveň guľovú (P 1/1985 P 7153),
- roztrhnutú brokovú hlaveň (P 2/1985 P 7154), ktorú roztrhlo v dôsledku upchatia snehom.

ROK 1986 - prijaté 2 pušky.

Kúpou z KLENOTY Žilina boli do poľovníckeho fondu prijaté:
- puška guľovnica (P 3/1986 P 7194),
- puška guľo-brokovnica (P 4/1986 P 7195) zdobená motívom sliediacich poľovných psov ženúcich srnca. Pôvodným majiteľom tejto pušky bol Ing. Milan Kapusta, CSc. B. Štiavnica

● **ROK 1988 -** dovedna prijatých 15 pušiek.

Darom z Krajskej správy Zboru národnej bezpečnosti – správa Verejnej bezpečnosti bolo prijatých 13 ks zbraní:
- brokovnica Lancaster, ornamentika na kovaní (P 39/1988 P 7395),
- pištoľ domáca výroba (P 40/1988 P 7396),
- puška guľovnica (P 41/1988 P 7397),
- puška Mauser, vojenský typ (P 42/1988 P 7398),
- puška malokalibrovka, tzv. „malorážka“ (P 43/1988 P 7399),
- puška malokalibrovka, tzv. „malorážka“ (P 44/1988 P 7400),
- puška malokalibrovka, tzv. „malorážka“ (P 45/1988 P 7401),
- puška malokalibrovka, tzv. „malorážka“ prerobená zo vzduchovky (P 46/1988 P 7402),
- hlaveň domácky vyrobenej malokalibrovky „malorážka“ (P 47/1988 P 7403),
- puška malokalibrovka „malorážka“ s anglickou pažbou (P 48/1988 P 7404),
- puška brokovnica Lancaster (P 49/1988 P 7405),
- vzduchovka prerobená (P 50/1988 P 7406),
- puška lovecká predovka Lancasterka (P 51/1988 P 7407).

Kúpou z KLENOTY Banská Bystrica Žilina boli do poľovníckeho fondu prijaté 2 pušky:
- puška brokovnica Lancaster s ornamentom obrneného jazdca (P 52/1988 P 7408),
- puška brokovnica jednohlavňová s ornamentom (P 53/1988 P 7409).

● **ROK 1989** dovedna prijatých 11 pušiek.

Kúpou 14. 12. 1989 od Ľ. Šlauka z Prenčova bola do fondu prijatá historická kuša (P14/1989 P 7434).

Darom 24. 10. 1989 z Krajskej správy Zboru národnej bezpečnosti Banská Bystrica bolo prijatých 11 ks zbraní. Išlo o podomácky prerobené pytliacke zbrane:
- pištoľ domáca výroba (P 15/1989 P 7435),
- puška domáca výroba (P 16/1989 P 7436),
- puška (vzduchovka?) domáca výroba (P 17/1989 P 7437),
- vzduchovka s odpílenou hlavňou pytliacka (P 18/1989 P 7438),
- pištoľ podomácky prerobená malokalibrovka (P 19/1989 P 7439),
- pištoľ podomácky prerobená malokalibrovka (P 20/1989 P 7440),
- vzduchovka s odpílenou hlavňou (P 21/1988 P 7441),
- puška upravená do tvaru vychádzkovej palice modrá (P 22/1989 P 7442),
- brokovnica s odpílenými hlavňami (P 23/1989 P 7473),
- guľovnica (P24/1989 P 7474),
- guľovnica vyrobená v podniku čs. Zbrojovka, a. s. Brno (25/1989 P 7475).

● **ROK 1990** prijatých 29 pušiek.

Darom z Krajskej správy Zboru národnej bezpečnosti Banská Bystrica bolo prijatých 24 ks zbraní. Išlo o podomácky prerobené pytliacke zbrane a upravené:
- puška pytliacka – strieľajúca palica (P 1/1990 P 7474),
- pištoľ pytliacka upravená z brokovnice (P 2/1990 P 7475),
- puška pytliacka (P 3/1990 P 7476),
- guľovnica (P 4/1990 P 7477),
- puška Lancaster (P 5/1990 P 7478),
- puška - brokovnica Lancaster (P 6/1990 P 7479),
- puška - brokovnica Lancaster (P 7/1990 P 7480),
- puška - brokovnica (P 8/1990 P 7481),
- puška - brokovnica (P 9/1990 P 7482),
- puška na 6-výstrelov opakovačka brokovnica Winchester (P 10/1990 P 7483),
- guľovnica vojenská opakovačka (P 11/1990 P 7484),
- pištoľ podomácky prerobená (P 12/1990 P 7485),
- guľovnica (P 13/1990 P 7486),
- ruský samopal (P 14/1990 P 7487),
- puška brokovnica (P 15/1990 P 7488),
- puška - vzduchovka prerobená (P 16/1990 P 7489),
- puška - vzduchovka prerobená (P 17/1990 P 7490),
- puška guľovnica pytliacka (P 18/1990 P 7491),
- guľovnica (P 19/1990 P 7492),
- puška guľová hlaveň (P 20/1990 P 7493),
- guľovnica (P 21/1990 P 7494),
- brokovnica HAMMERLEJ (P 22/1990 P 7495),
- brokovnica Lancaster s rastlinnou ornamentikou (P 23/1990 P 7496),
- brokovnica Lancaster s rastlinnou ornamentikou (P 24/1990 P 7497),
- pištoľ historická, typ Lefoux (P 103/1990 P 7576),
- hlaveň pušky Flobert (P 104/1990 P 7577),
- hlaveň pušky (P 105/1990 P 7578),
- hlaveň pušky Flobert (P 106/1990 P 7579),
- malokalibrovka domáca výroba (P 107/1990 P 7580).

● **ROK 1991 -** bola prijatá 1 puška.

Kúpou 18.9.1991 od Martina Sigeta z Radošinej bola do zbierok prijatá:
puška Lancasterový troják (P 8/1991 P 7588).

● **ROK 1992**

Kúpou 7. 5. 1992 od Ing. Miroslava Fijača bol do fondu prijatý balister - nemecká kuša (P 26/1992 P 7654),

Kúpou 14.12.1992 od Ľ. Šlauku z Prenčova bola do fondu prijatý detský balister - kópia historickej kuše (P 66/1992 P 7494).

● **ROK 1996 -** bola prijatá 1 puška.

Kúpou 12. 2. 1996 od Quidia Urbana zo Zvolena bola do poľovníckeho fondu prijatá

puška brokovnica Lefaux (P 16/1996 P 7891).

● **ROK 1997**

Kúpou od Ľ. Šlauku z Prenčova bola získaná šabľa poľovnícka s puzdrom - kópia šable z 1. pol. 17. st. vyrobená Ľ. Šlaukom z Prenčova (P 4/1997 P 7905/1,2).

● **ROK 1998**

Kúpou 30.11. 1998 od Jána Smatanu z Dekýša boli získané
pasovací tesák s puzdrom (P 43/1998 P 7973),
poľovnícky nôž (P44/1998 P 7973).

● **ROK 2000**

Darom 25. 10. 2000 od Miloša Grňa z Bratislavy bola získaná: dýka s rúčkou z parožia (P 8/2000 P 8014).

● **ROK 2005 -** 1 puška

Kúpou 12. 08. 2005 od Ing. Pavla Karlíka bola do poľovníckeho fondu prijatá
Puška guľovnica zn. Mauser.

● **ROK 2006**

Darom z od Jozefa Herza z Trnavy múzeum získalo pažbu na pušku - kozlicu (P 25/2006 P 8566).

● **ROK 2007**
Zbierka 121 ks brokových nábojov (P 1/2007 P 8600ú1-121), kúpa od Ladislava Kollára 12. 11. 2007.

● **ROK 2009**

Prevodom od Obvodného úradu v Banskej Bystrici (doc. M. Seková) sme získali torzá zo zbraní:
- časť záveru do guľovej zbrane (P 78/2009 P 8810),
- pažba na dlhú guľovú zbraň klasického tvaru (P 79/2009 P 8811),
- pažba drevená klasická (P 85/2009 P 8817),
- pažba drevená klasická, neúplná (P 86/2009 P 8818),
- pažba drevená klasická, neúplná (P 87/2009 P 8819).

● **ROK 2012**

Darom 24. 07. 2012 od redakcie časopisu MYSLIVOST bol získaný
ceremoniálny poľovnícky tesák v koženom puzdre (P 14/2012 P 9153).

● **ROK 2015** bola prijatá 1 puška.

Darom od Zoltána Rudaša 8. 5. 2015 bolo získané:
torzo brokovnice Lancaster s pytliackou úpravou, 19. st. (P 78/2015 P 9335)

Kúpou 18. 11. 2015 od Strednej odbornej školy v Banskej Štiavnici bola získaná puška s roztrhnutou hlavňou (P 224/2015 P 9481).

- **ROK 2016**

Staré fondy: šabľa Jozefa Dekreta Matejovie s puzdrom a stuhami (P 39/2016).

Poľovnícka expozícia časť zbrane:

Dáva skromnú ukážku vývoja zbraní slúžiacich na lov. Najpôsobivejšie sú ukážky kuší, balistrov cez vývin predoviek, zlamovacích zbraní až po precízne vyrobené terčovnice.

Miestnosť je doplnená kolekciou vzoriek guľových a brokových zbraní.

V depozitári máme uloženú kolekciu pytliackych zbraní, ktoré slúžili na nelegálny lov.

Zbierky v expozíciách sú zdrojom poučenia pre odborníkov aj laikov, prehlbujú vedomosti a názorne vysvetľujú mnohostranný význam poľovníctva.

Nové okruhy:

Cieľom by mal byť vývoj lovu a poľovania na slovenskom území od najstarších čias až po súčasnosť. Tiež vývoj názorov na ochranu poľovnej zveri i prostredia. Pochopenie úlohy poľovníctva ako aplikovanej ochrany prírody.

Súčasnú expozíciu zbraní tvorí niekoľko desiatok ručných strelných zbraní, prevažne pušiek.

Zbierka vznikla postupne. Jej základ tvoria zbrane z bývalých zbierok zväzu poľovníckych ochranných spolkov so sídlom v Bratislave. Ďalšie od súkromných majiteľov. Niektoré konfiškovali orgány štátnej moci a do zbierkového fondu sa dostali po úradnom znehodnotení. V súčasnosti môžeme konštatovať, že zbierkový fond zbraní má vykonanú druhostupňovú evidenciu.

Zbierku možno z hľadiska spôsoby ich výroby rozdeliť na dve základné skupiny:

a) zbrane vyrobené známym alebo neznámym puškárskym majstrom (vychádzajúc zo signatúry alebo majstrovskej známky) manufaktúrne, resp. sériovo,

b) zbrane „pytliacke“ , ktoré vznikli kompletizáciou a následnou úpravou zbraní alebo úplne novou výrobou neodborne a podomácky.

Z hľadiska spôsobu ich použitia ich delíme na vojenské, športové alebo lovecké.

Zo súboru zbraní z 19. stor. tvoria prevažne lovecké pušky s perkusnou zámkou, dvojky a jednotky s lôžkovým uzáverom a terčovnice s rôznymi typmi uzáverov. Niektoré z týchto zbraní sú okrem kvalitného zhotovenia zaujímavé aj výzdobou, ako aj konštruktérskou vynaliezavosťou výrobcu. Tieto vlastnosti má terčovnica kývavým blokovým uzáverom klzavého systému Martini (inv. č. 1794) na hlavni signovaná nápisom Aurelius Peutz in Baden bei Wien. Púzdro uzáveru zbrane je bohato zdobené figurálnym motívom (legenda o Wiliamovi Tellovi). Mohutná pažba Tirolského typu je upravená pre strelca ľaváka.

Za zvláštnosť možno pokladať napr. revolverovú pušku (inv. č. 1840) na náboje systému LEFAUCHEUX , 6-komorová, vyrobená okolo roku 1860. Hlaveň je oktagonálna, červená s drážkovaným vývrtom. Pažba drevená, amerického typu, na krku zdobená rybinou.

Strieľajúce palice v 19. stor. vyrábalo niekoľko nemeckých firiem. Zaraďujeme ich medzi zákerné zbrane. V zbierke sú zastúpené dvoma exponátmi. V problematike pytliackych zbraní sú skryté viaceré pohnútky, ktoré viedli pôvodných majiteľov k ich výrobe. Mohla to byť bieda, lovecká vášeň, alebo kriminálna či záškodnícka činnosť. Otázka zrejme ostane nezodpovedaná, nakoľko mená majiteľov nie sú známe.

Žiaľ, nezmyselná byrokracia aj u nás spôsobila, že sa neodbornými zásahmi znehodnotili a znefunkčnili všetky zbrane, čím sa na cenných umeleckých muzeálnych exponátoch znížila ich umelecké, historická a muzeálna hodnota. Na zbraniach sa vykonali zásahy, ako navŕtanie otvorov do hlavní, zváranie záverov a zatavenie hlavní.

Expozícia zbraní by nebola úplná bez streliva, laborácie nábojov a pomôcok. Historicky sú s vývojom zbraní dokumentované prachovnice slúžiace na nosenie pušného prachu pre zbrane nabíjané ústim hlavne. Sú prezentované z parohu jeleňa z r. 1692, z rohoviny hovädzieho dobytka, medeného plechu, kože s odmerkami na pušný prach i bez nich. Pre domáce zhotovenie jednotlivých nábojov brokového náboja s plnením brokmi, alebo jednotnou strelou sú vo vitrínach prezentované pomôcky, ako prístroje na vytláčanie a nasadenie zápaliek, objemové mierky a váhy na váženie pušného prachu, tŕne na zátky, rekalibračné krúžky, ručné stolové zakružovačky. Doplnkom sú zápalky, pušný prach, broky, jednotné strely, formy na odlievanie a tesniace zložе.

Tablá v miestnosti dokumentujú výrobu brokovej guľovej munície a čistiace pomôcky pre ošetrenie zbraní.

Nesporne cennými zbierkami sú dve tablá guľových nábojov vyrábaných v pôvodnom bratislavskom závode J. Rotha a Čs. muničnými a kovorobnými závodmi, nakoľko sa na Slovensku strelivo vyrábalo len veľmi obmedzenú dobu.

Chladné zbrane v expozícii sú zastúpené dekoračnými zbraňami typu šable, poľovnícke a pasovacie tesáky. Pre cvičnú streľbu sú vystavené vrhačky terčov.

Na záver

V danej súvislosti si musíme uvedomiť aj humánny rozmer prezentačnej činnosti zbraní a munície v zbierkach múzea, ktorý spočíva v maximalizácii jej účinnosti s cieľom obmedzenia utrpenia selektovanej zveri na minimum.

A napokon je tu ešte jeden rozmer, a to spoločenský. Štát a spoločnosť pri výkone práva poľovníctva poveruje poľovnícke organizácie obhospodarovaním nevyčísliteľnej hodnoty, ktorú zver a jej životné prostredie predstavujú, a preto je nezanedbateľné, či nás verejnosť bude vnímať ako skutočných profesionálov alebo ako necitlivých zbrojnošov.

Zbrane a munícia v zbierkach Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch

Mgr. Pavol RUSNÁK, *Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch*

Príspevok má za cieľ oboznámiť verejnosť so zbierkou zbraní v Múzeu Jána Thaina v Nových Zámkoch od počiatkov jej vzniku, cez jednotlivé etapy, ktoré mali vplyv na jej formovanie a postupné odborné spracovanie. Zo spôsobu, akým bola vytvorená a ako s ňou bolo nakladané v priebehu času, vyplynuli viaceré problémy, na ktoré sa v príspevku poukazuje, vrátane praktických ukážok na vybraných zbierkových predmetoch. Postupne je popísaná štruktúra jednotlivých častí zbierky zbraní, štruktúra, charakteristické rysy a charakteristické problémy. V prípade každej časti zbierky sú prezentované najzaujímavejšie predmety, ktoré sa takým alebo onakým spôsobom vymykajú priemeru. Záverom je popísaný priebeh digitalizačného projektu, do ktorého bola začlenená viac ako ¼ zbierky zbraní, obzvlášť chladných zbraní a munície.

The contributive article is focused on the informing of public about the collection of weapons in Museum of Ján Thain in Nové Zámky from the beginning of its forming, through the particular periods which influenced its forming and professional processing. Several problems are reasoning in the process by which it was formed and by which it was treated during the time, as it is shown in the contribution, together with practical evidence shown on selected collection items. Continuously, the structure of individual parts of the collection of weapons is described, together with characteristical features and problems. In case of each part of the collection, the most interesting items are presented, which are out of average in a particular way. The ending part is desribing the process of digitalization project, into which more than one quarter of the collection of weapons was integrated, mainly edged weapons and the ammunition.

Kľúčové slová: Múzeum, zbraň, puška, munícia, digitalizácia
Key words: Museum, weapon, rifle, ammunition, digitization

Počiatky zbierky zbraní a munície Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch siahajú do čias založenia mestského múzea v roku 1936, keď sa do zbierky dostali mnohé predmety z „Tureckej výstavy“, organizovanej v predošlom roku, pri príležitosti 250. výročia oslobodenia Nových Zámkov spod osmanskej nadvlády. Žiaľ, z obdobia mestského múzea sa nezachovala žiadna dokumentácia, pretože priestory múzea dostali počas bombardovania dňa 14. marca 1945 priamy zásah, ktorému padla za obeť veľká časť zbierok. Podľa sprostredkovaných ústnych informácií však bola väčšina zbraní v tom čase umiestnená v kryte a časť z nich sa či už priamo, alebo sprostredkovane sa dostala do zbierok obnoveného múzea, ktoré začalo svoju činnosť v roku 1956 ako pobočka Krajského nitrianskeho múzea v Bojniciach.

V tomto období bol správcom a zároveň jediným zamestnancom múzea Imrich Járek, ktorý sa významnou mierou zaslúžil o to, aby múzejná zbierka zbraní nadobudla svoj dnešný vzhľad a rozsah. Podarilo sa mu získať naspäť do múzea časť zbierkových predmetov, ktoré sa po bombardovaní dostali do súkromných rúk. Použil

na to verejnú výzvu zameranú na poctivých nálezcov týchto zbraní a podľa ústnych informácií, neváhal aj osobne navštevovať ľudí, o ktorých sa dopočul, že by nejaký zbierkový predmet mohli mať a motivovať ich k poctivosti hrozbou trestného stíhania. Zároveň rozbehol zberateľskú akciu, v rámci ktorej vyzval okresné oddelenia verejnej bezpečnosti, aby darovali do múzea vyradené zbrane z akéhokoľvek obdobia.[1] Na základe ústneho svedectva, ako i charakteru niektorých zbraní v zbierke sa dostal aj k zbraniam z niektorého zrušeného vojenského útvaru. Preto sa možno spoliehať iba na ústne svedectvá, lebo z tohto obdobia hektickej zbierkotvornej činnosti neostali žiadne záznamy. Prvá dokumentácia o zbierkových predmetoch pochádza z roku 1966, keď začali byť spisované do novozaloženej prírastkovej knihy. Až na niekoľko výnimiek nie sú k zbraniam k dispozícii žiadne údaje, nevedno, kedy sa dostali do zbierky a odkiaľ pochádzajú. Známy je predovšetkým pôvod niekoľkých zbraní zakúpených v roku 1964 v Prahe a neskôr v roku 1966 aj v Bratislave a ďalších, ktoré boli získané v rokoch 1967 - 1968 z Bojníc. Ide napospol o zbrane z obdobia protitureckých vojen alebo o totožné typy zbraní z neskoršieho obdobia - jatagany, šable, dýky, jazdecká sekera, halapartňa, kopija, bomba do mažiara, katovský meč. Ich akvizícia bola zrejme motivovaná snahou získať predmety, ktoré dobre ukážu v expozícii a veľká časť týchto zbraní sa dnes v historickej expozícii nachádza. Regionálne súvislosti neboli smerodajné.

Dovedna sa nachádza v zbierkach Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch, okrem archeologických nálezov, asi 870 ks zbraní a munície, prípadne ich častí. Rozdelené sú medzi zbierku starších dejín a zbierku novších dejín. Medzi najmenšie patria puškové náboje a hlavové zapaľovače, medzi najväčšie ruská pika M1910 a dvojica sovietskych protitankových pušiek PTRD-41. V 60. rokoch bol v zbierke aj protitankový kanón, no bol krátko nato vyradený. Medzi najstaršie zbrane v historických zbierkach patrí gotický meč so zlomenou čepeľou a dvojica hákovníc. K najmladším patrí niekoľko kusov povojnovej munície ČSĽA, pochádzajúcich z 50. rokov minulého storočia. Táto munícia by už síce mala technicky patriť do fondu najnovších dejín, no v čase, keď došlo k rozdeleniu zbierky, začiatkom 80. rokov minulého storočia, sa nad týmto prižmúrilo oko. K deleniu historickej zbierky dochádzalo viac-menej od oka a bez odborných znalostí, takže sa nájdu prípady, keď práve spomínaný gotický meč je súčasťou zbierky novších dejín a, naopak, v zbierke starších dejín (pred rokom 1848) nájdeme ruskú piku M1910 alebo dokonca samopal Špagin. V prípade gotického meča je nesprávne zadelenie dôsledkom ďalšieho problému, plynúceho z toho, že medzi zápisom do prírastkovej knihy a jeho spracovaním prešla dlhšia doba, a to zámenou predmetov. Druhostupňovo bola spracovaná šaška označená tým istým číslom, zatiaľ čo pôvodný (na základe porovnania so zápisom v prvostupňovej evidencii), bol uložený medzi pomocným materiálom, ako predmet s duplicitným číslom. Ďalším viacnásobne sa opakujúcim problémom sú prípady, keď bol zbierkový predmet z nejakého dôvodu rozobraný, alebo boli jeho časti od seba oddelené a následne nedošlo k jeho kompletizácii, čo sa prejavuje najčastejšie u palných zbraní oddelením hlavne od pažby alebo predpažbia a následného druhotného spracovania iba pažby, alebo u chladných zbraní oddelením pošvy. V posledných rokoch došlo k nápravám viacerých takýchto chýb, no iba v prípadoch, keď bolo možné jednoznačne určiť, že jednotlivé časti sú súčasťou jedného kompletu.

Čo sa druhostupňovej evidencie zbraní týka, jej úroveň sa rôzni podľa pracovníka, ktorý daný predmet spracúval. Veľkú časť evidencie možno pokladať za odbornú,

[1] Kol. aut. *Múzeum v zrkadle času 1936-2006*. Pamätnica k 70. výročiu založenia múzea v Nových Zámkoch. Nové Zámky, Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch, 2005, s. 11. ISBN 80-969442-5-8.

obzvlášť, čo sa týka munície, ale nájdu sa aj evidenčné karty obsahujúce iba prepis názvu predmetu z prírastkovej knihy a dokonca bez fotodokumentácie. V prípade fotografickej dokumentácie je vo viacerých prípadoch na evidenčnej karte obrázok iného predmetu. Zhruba viac ako 1/4 zbraní (prevažne chladné zbrane a munícia) bolo v roku 2015 spracovaných v programe ESEZ systému CEMUZ, za účelom vytvorenia metdát pre digitalizačný projekt. Počas tohto opätovného spracovania došlo vo viacerých prípadoch k spresneniu identifikácie zbierkových predmetov. Napríklad zbierkový predmet evidovaný ako delostrelecký granát, bol dodatočne identifikovaný ako orezávač cigár v podobe nemeckého 37-mm delostreleckého granátu.

Palné zbrane

Medzi palnými zbraňami v zbierke Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch jednoznačne prevažujú zbrane vojenského či policajného pôvodu. Viac ako ¾ civilných dlhých palných zbraní sa koncentruje v zbierke starších dejín. V tejto zbierke sú dlhými palnými vojenskými zbraňami iba jedna puška Vetterli M1871 a už spomínaný samopal Špagin.

K najstarším vojenským zbraniam v zbierke novších dejín patrí francúzska karabína zo začiatku 19. storočia, ktorá však nie je v pôvodnom stave, keďže niekto dodatočne prerobil jej kresadlový zámok na perkusný. Nasledujú rakúske pušky M1828, M1844 pre zvláštne zbory, M1846 pre sanitný personál a pätica pušiek Lorenz M1854, vrátane jedného štucu. Najpočetnejšie sú v zbierke zastúpené pušky systémov Wänzl a Werndl. Oba systémy sú zastúpené zhodne po 23 ks v takmer všetkých mysliteľných modifikáciách. Zaujímavosťou je jeden jägerstutz Wänzl, ktorý prešiel dodatočne „hĺbkovou modernizáciou“, pri ktorej bola na pôvodnú skrátenú hlaveň navarená nová nábojová komora s odsuvným valcovým záverom. Za týmto účelom došlo aj k úpravám na predpažbí. Jediným značením je SL2 v kruhu, vyrazené do pažby. Na tejto zbrani sa dá názorne doložiť, aké problémy môže spôsobiť, keď sa zbraň rozoberie, no už nezloží dokopy. Ide totiž presne o už vyššie spomenutý prípad, kedy bola do prvostupňovej evidencie zapísaná puška, no do druhostupňovej sa dostala už iba samotná pažba. Dodatočne sa podarilo vcelku jednoznačne priradiť hlaveň k pažbe, avšak stále chýba kovanie a zámok. V pomocnom materiáli sa síce nachádza jeden komplet vrátane atypického zámku, ktorý by sadol práve na túto zbraň, no nie je to isté a bez akejkoľvek obrazovej dokumentácie to už isté zrejme ani nebude.

Náprotivkami rakúskych vojenských pušiek daného obdobia sú tri pruské pušky Dreyse, hovorovo nazývané „ihlovky“ (2x M1860 a 1x M1865 jäger). V ich prípade môže ísť o koristné zbrane, podobne ako v prípade ruskej pušky Berdan II, ktorá bola ukoristená počas prvej svetovej vojny a následne zaradená do rakúsko-uhorskej výzbroje. O tomto svedčia písmená AZF (Artillerie Zeugs Fabrik) vyrazené pri mieridlách.

Od toho podstatne väčšou záhadou je, ako sa dostala na územie Slovenska britská krátka puška Enfield 1856, ktorej niekto dodatočne odpílil úchyt pre bodák a americká puška M1873 Springfield. Na zámku Sprinfieldu absentuje charakteristické vyobrazenie orla, podľa všetkého ide o exportný výrobok a na základe vyrazených značiek (R a U s korunkami), či odbornej literatúry, by sa niekedy malo dať zistiť, kam boli tieto pušky dodané a v akom množstve. Súbor pušiek daného obdobia zakončuje dvojica pušiek Fruwirth 1870.

Z opakovačiek z obdobia prvej svetovej vojny sa v zbierke nachádzajú pušky Mosin-Nagant M91 (z toho jedna dragúnska), Mauser G98 a štuce a karabína Mannlicher M95. Po jednom kuse je zastúpená nekompletná francúzska puška Lebel M1886 a naopak v perfektnom stave puška Winchester M1895, dodávaná pre ruskú armádu. Jeden z Mauserov

G98, vyrobený v Spandau v roku 1916, bol v medzivojnovom období modifikovaný vo fabrike Mauser AG Oberndorf, pričom mu vymenili aj mieridlá.

Obr. 1 Nemecký núdzový samopal MP - 3008 a jeho britská predloha STEN MK.II

Spomedzi pušiek obdobia druhej svetovej vojny možno konštatovať, že sú zastúpené všetky bežnejšie pušky, ktoré sa mohli na území Slovenska a špeciálne na jeho južnej časti, vyskytnúť, preto špeciálne spomeniem iba juhoslovanskú karabínu vzor 24 a sovietsku samonabíjaciu pušku SVT 40. Zastúpené sú aj pušky Walther G41 W a G43. Núdzové nemecké pušky z konca vojny reprezentujú jeden Volksturmgewehr VG1, vyrobený v Zbrojovke Brno a dvojica VG2. Z núdzových samopalov sa v zbierke nachádza 5 ks MP 3008, nahrubo skopírovaných podľa britského samopalu STEN MK.II, len s tým rozdielom, že sa zásobník zasúval zdola a nie z boku. (Obr. 1) Spolu s nimi sa v zbierke nachádza aj originálny samopal STEN MK.II. Klasické nemecké a sovietske samopaly sú popritom samozrejmosť a okrem toho po jednom kuse samopalu Orita M1941 a Beretta vz. 38/42.

Po dvoch kusoch sú v zbierke guľomety MG42 a vz. 26.

V prípade najstarších krátkych palných zbraní v zbierke múzea je častým problémom nekompletnosť, pričom najčastejšie chýba zámka. Pri niektorých došlo k poškodeniu v dôsledku náhrady pôvodnej skrutky, pripevňujúcej hlaveň k pažbe, novodobou, ktorá má inú šírku závitu. Zaujímavý je prípad, kedy bola na pôvodnú pažbu priskrutkovaná imitácia hlavne. Účelom takéhoto zásahu bolo buď vytvorenie rekvizity alebo improvizovanej detskej hračky.

Obr. 2 Vreckové perkusné pištole

Perkusné pištole sú v zbierke najčastejšie zastúpené jedno-, či dvojhlavňovými vreckovými pištoľami. Tento trend malých zbraní, určených na osobnú obranu, pokračuje revolvermi systému Lefaucheus so sklopným kohútikom. Úplne opačná filozofia obrany je uplatnená v prípade palnej zbrane maskovanej za vychádzkovú palicu. (Obr. 2).

Pri revolveroch sa už začína objavovať špecifický typ poškodenia zbierkového predmetu, a to prevŕtanie hlavne za účelom funkčného znehodnotenia zbrane. Takýmto spôsobom sú znehodnotené aj dlhé palné zbrane, no pri nich nie je poškodenie natoľko do očí bijúce, ako pri krátkych, obzvlášť v prípadoch viacnásobného prevŕtania.

Podobne, ako pri dlhých palných zbraniach, sú v zbierke aj v prípade krátkych zhruba od konca 19. storočia zastúpené takmer výlučne typy zavedené v silových zložkách. Ide hlavne o značky Nagant, Gasser, Roth, Steir, Luger, Walther, Astra, Frommer, Radom, CZ. Jednotlivo sú zastúpené SMITH & WESSON M1869, Mauser C96, COLT Goverment M1911, Tokarev TT-30 a BROWNING HP 35.

Chladné zbrane

Chladné zbrane sú viac-menej rovnomerne rozdelené medzi zbierku starších a zbierku novších dejín, nie vždy zadelené správne podľa obdobia. Preto sú napríklad v zbierke novších dejín najstaršie gotický meč, španielska ľavo-ručná dýka s plamennou čepeľou a šabľa pre uhorských dôstojníkov pechoty vz. 1811. Zaujímavosťou pri poslednej zmieňovanej zbrani je, že z pôvodnej zbrane sa zachovala iba čepeľ a časť mosadznej krížovej záštity. Dodatočne bola doplnená drevenou rukoväťou potiahnutou rybou kožou a železnou súpravou. Natíska sa zaujímavá otázka, či je z hľadiska múzejnej prezentácie hodnotnejšia takáto úprava, alebo by bolo vhodnejšie zreštaurovať zbraň do pôvodného stavu? Iným zaujímavým predmetom je krátka šabľa s imitáciou čepele, ale s rukoväťou a košom z rakúskej šable vz. 1798. Podľa ktorej časti pomenovať takýto predmet? Bola k pôvodnej šabli pripevnená náhradná „čepeľ“, alebo na rekvizitu či detskú hračku použitá stará rukoväť?

V prípade dlhých chladných zbraní možno popri civilných a vojenských variantoch identifikovať aj viacero vyslovene policajných modelov. Ďalej stojí za zmienku rakúska námornícka šabľa vz. 1858.

Obr. 3 Rakúsky náhradný bodák pre pušku Mosin M1891

Druhú najpočetnejšiu skupinu chladných zbraní v zbierke tvoria bodáky. V zásade možno povedať, že sú zastúpené tie typy, ku ktorým sú v zbierke aj pušky, avšak nie v totožnom pomere a nájdu sa, samozrejme, výnimky. Tak napríklad v zbierke nie je žiadna talianska puška Mannlicher Carcano, no bodáky k nej sú až tri - zrejme trofeje z talianskeho frontu. Najzaujímavejším predmetom tejto časti zbierky je tuľajový bodák, ktorý odborná literatúra označuje ako rakúsky náhradný bodák pre pušky Mosin Nagant M1891.[2] (Obr. 3) Ide o jednoduchú štvorhrannú čepeľ privarenú na tuľaj, na ktorej býva vyrazené značenie SCHMIDT, spravidla sprevádzané logom v podobe revolvera. Tento konkrétny kus, ktorý je v zbierkovom fonde, však nie je možné nasadiť na štandardnú hlaveň pušky Mosin v dôsledku hrúbky mušky. Je ho naproti tomu možné nasadiť na také pušky Mannlicher, ktoré nemajú na hlavni pod muškou obruč. Teoreticky prichádza do úvahy možnosť, že bodák bol určený pre pušky Mosin dodatočne modifikované na rakúsku muníciu 8 x 50 mm, ktoré nesú označenie „8-mm M.91 Adaptiertes Russisches Repetier-Gewehr“, no túto hypotézu nie je možné overiť, pretože sa v zbierke takáto zbraň nenachádza a k tomu, aby ho bolo možné dať do súvisu napríklad s niektorým Mannlicherom, ktorý je v zbierke, chýbajú údaje, kedy sa do zbierky dostal a prípadne spolu s akými inými zbraňami. Nie je ho teda možné zaradiť do konkrétneho kontextu. Podobná situácia je v prípade jedného rakúskeho bodáka M1870, ktorému bola dodatočne skrátená čepeľ, čo je však skutočne zaujímavé, bola mu odborne skrátená aj rukoväť. Najpravdepodobnejším dôvodom takejto modifikácie sa javí možnosť jeho použitia na inú pušku, než pre ktorú bol pôvodne určený, nie je však zrejmé, na akú.

Munícia

Treťou rozsiahlou časťou zbierky zbraní Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch (ide zhruba o 1/3) je munícia a jednotlivé časti munície. Delové gule rôznych veľkostí

[2] Kulinskij, A. „Štyki mira“ diel 1, Sankt Peterburg 2002, Atlant. ISBN 5-901555-4.

a materiálu sa nachádzajú v zbierke starších dejín, zatiaľ čo ostatná munícia a jej časti (teda jednotné náboje, delostrelecké granáty, ručné granáty, míny, delostrelecké míny, kumulatívne strely, rakety, hlavové zapaľovače, nábojnice, atď.) sú súčasťou zbierky novších dejín. Najstaršie kusy pochádzajú z obdobia prvej svetovej vojny. Prevažujú nábojnice (v troch prípadoch prerobené na pamätné predmety) a šrapnelové granáty. Zastúpené sú aj granáty do rakúsko-uhorského 37-mm zákopového kanóna a jeden puškový granát sekundárne prerobený na zapaľovač.

Muníciu z neskoršieho obdobia je možné, vzhľadom na predpokladaný pôvod, rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej patrí munícia prezentačného charakteru, ktorých jadro tvoria modely a repliky munície s výrezmi umožňujúcimi oboznámiť sa s ich vnútornou štruktúrou. Do tejto kategórie zrejme spadá aj cvičná munícia a veľká časť ručných a mínometných granátov, ktoré sú zväčša kompletné a v dobrom stave. Naopak, medzi delostreleckým granátmi sa nachádza veľa kusov, ktoré prešli hlavňou a boli následne niekým nájdené, o čom svedčia stopy po drážkach na vodiacom páse a ich často nekompletný stav. Vzhľadom na tento fakt ide prevažne o protipancierové strely, pri ktorých je väčšia pravdepodobnosť, že sa po vystrelení zachovajú ako-tak v celku. Medzi najzaujímavejšie kusy patrí dvojica amerických M62 APC, vystrelených zo 76-mm kanóna tanku Sherman. Tieto tanky získala Červená armáda v rámci spojeneckej pomoci a je škoda, že neexistujú údaje, odkiaľ presne pochádzajú. Obe sú nekompletné, chýbajú balistické čapice, dnové zapaľovače a v jednej z nich aj protipancierová čapica. Zaujímavou súčasťou tejto časti zbierky sú protipancierová strela 8,8 mm R PzB 4, nadkalibrové strely do Panzerfaustu, ako i samotné odpaľovacie zariadenie.

Digitalizácia časti zbierky zbraní[3]

V poslednej tretine roku 2013 padlo zo strany Nitrianskeho samosprávneho kraja (ďalej NSK) rozhodnutie digitalizovať v rámci programu OPIS vybrané archeologické a historické pamiatky v zbierkach múzeí v zriaďovateľskej pôsobnosti NSK. Ako cieľ bolo stanovené vybudovanie technického zabezpečenia v oblasti digitalizácie kultúrneho a historického dedičstva a následné zdigitalizovanie určitého počtu zbierkových predmetov, pričom sa počítalo, že v prvom kvartáli bude v rámci projektu „Najvýznamnejšie archeologické a historické pamiatky v zbierkach múzeí NSK“ zdigitalizovaných 8 424 predmetov. Z tohto počtu pripadlo 654 zbierkových predmetov na Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch. Z toho bolo 230 ks chladných zbraní a munície.

Pôvodne boli do projektu na digitalizáciu navrhnuté aj palné zbrane, no tieto boli z výsledného zoznamu vyčiarknuté, bez predošlej konzultácie s kompetentným odborným pracovníkom, v čoho dôsledku bolo spolu s nimi z digitalizácie vyradených aj niekoľko nemeckých bodákov, a to zjavne preto, že boli v zozname uvedené pod názvom Seitengewehr - pracovníci NSK, ktorí zostavovali výsledný zoznam do projektu, netušili, čo to je.

Napriek tomu, že pôvodne mala digitalizácia prebiehať za účasti príslušného kurátora, z tohto vo väčšine prípadov zišlo. Problémy vyvstali hlavne pri nábojniciach, kde je zosnímané telo nábojnice, neobsahujúce žiadne relevantné informácie, no k zosnímaniu spodnej časti, kde sú na nábojnici, prípadne na dnovom zapaľovači (ak taký má) vyrazené viaceré kľúčové informácie o pôvode. Viaceré šable a bodáky boli zosnímané v pošvách ako objektová panoráma (spolu s podstavcom, na ktorom sú uchytené), hoci skutočne dôležité sú spravidla čepele a značky na ich koreni. Slovné upozornenie kurátora na

[3] RUSNÁK, Pavol. *Digitalizácia fondu novších dejín Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch*. In MUZAKT I., 2016, s. 43-45. ISBN 978-80-969821-4-1.

Obr. 4 Ručné granáty s RFID štítkom

tento fakt minulo účinkom, pretože osoba, ktorá predmety prepravovala na digitalizácii spravidla priamo neparticipovala.

Popri príprave vybraných predmetov na digitalizáciu mali kurátori dotknutých zbierok za úlohu spracovanie predmetov do systému ESEZ. Išlo totiž spravidla o predmety zo starších fondov, získaných pred rokom 1966, takže boli spracované ešte iba na klasických papierových evidenčných kartách. Zo systému ESEZ vyberala digitalizujúca firma metadáta pre jednotlivé predmety a pod týmito metadátami budú neskôr tieto predmety vedené aj v databáze Slovakiana a následne v Europeáne. Na základe zapracovania predmetu ESEZ-e systému CEMUZ dostali jednotlivé digitalizované predmety RFID kódy, s ktorými boli vyhotovené obdĺžnikové samolepiace štítky o veľkosti 9,2 x 2,4 cm. Tu nastal problém s umiestňovaním štítkov na predmety, pre ktoré bol štítok nevhodný či už pre ich veľkosť, alebo pre ich tvar. Taktiež sa do popredia dostala otázka možností vystavovania a ošetrovania predmetu opatreného nalepeným RFID štítkom. Čiastočným riešením sa ukázalo byť prederavenie niektorých štítkov a ich priviazanie na zbierkový predmet. (Obr. 4).

Viac než 3 000 digitalizovaných predmetov bolo vybraných na prezentáciu na stránke http://www.regionnitra.sk/. Pred zverejnením nemali odborní pracovníci možnosť vidieť výsledky digitalizácie, takže sa na mnohé nedostatky prišlo až po zverejnení. Počas digitalizácie totiž neboli odstránené niektoré pomocné štítky nalepené na predmetoch a minimálne v jednom prípade došlo k digitalizácii predmetu spolu so šnúrkou, ktorá sa naň počas prevozu nalepila.

Pri slabších počítačoch sa objavujú problémy s načítaním textúry zobrazovaného predmetu, a to napriek tomu, že ide o zmenšené verzie pre verejnosť.

Zbrane z Povstania v zbierkach Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici

PhDr. Marian UHRIN, PhD., *Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica*

Jedným zo zásadným predpokladov využitia zbierkových predmetov v múzejníctve je poznanie širších súvislostí ich používania. V prípade zbraní z obdobia SNP to znamená poznať spôsob ich výroby, nasadenia, použité počty, či možnosti ich zásobovania muníciou a náhradnými dielmi. Nemenej dôležitý je príbeh konkrétneho predmetu - zbrane. V rámci vedecko-výskumných úloh a zbierkotvornej činnosti Múzea SNP sa zameriavame práve na výskum týchto okolností. V zbierkach Múzea SNP sa tak nachádza množstvo predmetov aj zbraní, ktorých príbeh je z rôznych dôvodov veľmi zaujímavý.

One of the conditions for utilization of collection items in the museums is to know context of their usage. In the case of weapons from the period of the Slovak National Uprising it means to know the method of their production, usage, number of active pieces, or the possibilities of supply with ammunition or spare parts. The story of particular item - weapon is also very important. In the framework of scientific - research tasks and collecting activities of the Museum of the Slovak National Uprising we are focused at the research of mentioned background. There are many items and weapons in the collections of the Museum of the Slovak National Uprising and their stories are very interesting from various reasons.

Kľúčové slová: Slovenské národné povstanie, Múzeum SNP, predmet (múzejný), zbraň
Key words: Slovak National Uprising, Muzeum SNU, Museum object, weapon, story

Múzeum Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici od svojho vzniku buduje zbierkový fond, ktorého obsahom sú predmety so vzťahom k SNP. Vzhľadom na fakt, že SNP bolo vojensko-politickou udalosťou, značnú časť zbierok tvoria vojenská výstroj a výzbroj. V rámci výzbroje sú najcennejšími zbierkovými predmetmi tie, ktoré sa dokázateľne používali počas SNP. V prípade zbraní tak ide o predmety, ktoré múzeum získalo priamo od účastníkov Povstania, prípadne boli získané zberom v priebehu 60. a 70. rokov minulého storočia. Tieto predmety majú teda rôzny pôvod, rôzny stav, čo je však možno najdôležitejšie, majú svoj príbeh.

Povstalecká armáda používala v prevažnej miere výzbroj slovenskej armády, a teda výzbroj pôvodne česko-slovenskú, nemeckú a v menšej miere slovenskú či taliansku. Podobne ako v iných armádach používali sa aj koristné zbrane. V priebehu Povstania došlo k dodávkam zbraní zo strany spojencov, pričom zásadnejší význam mali dodávky zo Sovietskeho zväzu. Vybavenie dodané Američanmi nebolo zanedbateľné, avšak zohralo menšiu úlohu.

Po svojom vzniku slovenská armáda zdedila výzbroj a výstroj od svojej predchodkyne, armády Československa. Na území novovzniknutého štátu bolo väčšie množstvo vojenských útvarov, zariadení a skladov, v ktorých sa nachádzalo úctyhodné množstvo

zbraní, výstroje a vybavenia, ktoré prevzala vznikajúca slovenská armáda.[1] Nezanedbateľnú časť zdedených zásob zhabala nemecká armáda hneď v marci 1939, hoci s nasledujúcim prísľubom prezbrojenia slovenskej armády modernými nemeckými zbraňami. Od vzniku slovenskej armády sa rátalo s dodávkami nových zbraní zo strany Nemecka. Nemecko síce prezbrojenie slovenskej armády prisľúbilo, no neplánovalo dodržať, nehovoriac o tom, že v čase druhej svetovej vojny by to dokázalo len s ťažkosťami. Slovenské MNO na základe týchto neistých prísľubov predkladalo nerealistické požiadavky, ktoré v drvivej väčšine ostávali nerealizované. K zmene došlo až po výraznejšom zapojení slovenskej armády do bojov po boku Wehrmachtu. V lete 1941 sa výraznejšie prejavili nedostatky v slovenskej výzbroji a Wehrmacht uvoľnil pre slovenské jednotky zapojené do bojových akcií zbrojný materiál priamo na fronte.

Obdobne dopadla snaha získať zbrane v Zbrojovke Brno. Aj tento obchod podliehal schváleniu z nemeckej strany a skončil sa v podstate neúspešne. Po rokovaniach koncom roka 1941 slovenská armáda objednala veľkú dodávku zbraní v Zbrojovke Brno.[2] Po dlhých rokovaniach a problémoch s výrobou sa na Slovensko dostali len samopaly a puškové strelivo.

Dodávky z Nemecka, respektíve Nemeckom okupovaných krajín, sa začali riešiť systematicky v roku 1942. Vtedy bola podpísaná rámcová zmluva s Ausfuhrgeseltschaft für Kriegsgeräte GmbH – AGEKA (tiež A. G. K.), ktorá umožňovala operatívnejšie získavanie vojenského materiálu. Samozrejme, tak ako to vyhovovalo nemeckej strane. Napriek tomu znamenala výrazný pokrok pri modernizácii slovenskej armády a využívala sa aj po dohodnutí neskorších výzbrojných programov. V rámci tejto zmluvy bolo slovenskej armáde dodané množstvo materiálu, najmä munícia, pionierska munícia či automateriál.

V roku 1943 došlo k výraznej zmene v dodávkach výzbroje pre slovenskú armádu. Bol vypracovaný program dodávok výzbroje a výstroja z Nemecka s krycím názvom Lieferungprogramm Eiche. Slovenská armáda pod jednotnou objednávkou obj. č. 4548/Taj.III/1.odd.1943 objednala množstvo zbraní, techniky a vybavenia v celkovej hodnote asi 800 mil. Ks. Materiál prichádzal postupne od októbra 1943 a do augusta 1944 nebol všetok dodaný.

S tým, ako bol postupne dodávaný materiál v rámci programu Eiche, začala slovenská armáda uvažovať o ďalšom prísune materiálu. Nemecká strana sa snažila dotlačiť slovenskú armádu k tomu, aby zásobovala výzbrojou len útvary priamo na fronte, respektíve tie, ktoré sa v krátkom čase na front nasadia. Napriek tomu v lete 1944 slovenská strana pripravila zoznam materiálu do ďalšieho programu, ktorý by nasledoval po skončení Eiche. Z Interimskonta bolo uvoľnených 300 mil. Ks. Prebehli isté rokovania a do 10. augusta 1944 nemecká strana dala len čiastočnú odpoveď na tieto slovenské požiadavky. Z plánovaných dodávok už Slovensko nedostalo nič, po septembri 1944, boli všetky objednávky buď zrušené na nariadenie Oberkommando der Wehrmacht, prípadne stornované slovenským Ministerstvom národnej obrany.

Na konci augusta 1944 sa tak na povstaleckom území nachádzali zbrane rôzneho pôvodu. Pôvodné česko-slovenské, nemecké, slovenské, talianske a koristné, najmä

---

1 *Hodnota majetku čs. armády v roce 1939 – Majetek vojenské správy ČSR, VÚA Praha, f. MNO 1948, 4. odd. HŠ.* http://vojenstvi.kvalitne.cz/armada/predvalecna/dokumenty/9.htm, (1. 6. 2005), tiež: KARLICKÝ, Vladimír. Mobilizace 1938, aneb osobní výzbroj našich vojáků. In *Střelecký magazín*, roč. 7, č. 1, s. 26. ISSN 1211-4014.

2 V rámci týchto jednaní prejavila slovenská armáda záujem o 200 samopalov s 200 mil. 9-mm nábojov, 500 mínometov 5 cm s 500-tisíc mínami, 100 veľkkalibrových 15-mm guľometov s miliónom nábojov a 10 miliónov nábojov 7.92-mm x 54 s ťažkou strelou. SKRAMOUŠSKÝ, Jan. ZK-383 v letech 1938-1945. In *Střelecký magazín*, roč. 9, č. 7, s. 18, 57 a 58. ISSN 1211-4014.

sovietske. V okamihu vypuknutia Povstania bola zásoba zbraní a munície relatívne dostačujúca na obdobie asi troch mesiacov. Nedostatky sa týkali najmä samopalov, protitankových zbraní a niektorých druhov munície. Po prvých územných stratách povstalcov sa situácia dramaticky zhoršila. Dovedna mala 1. čs. armáda na Slovensku disponovať 40-tisíc puškami, 1 500 ľahkými guľometmi, 200 ťažkými guľometmi a 2-tisíc samopalmi.[3]

Pomoc v podobe spojeneckých dodávok začala prichádzať v prvej dekáde septembra 1944. Gros tvorili zbrane sovietskeho pôvodu. Určité množstvo sovietskych zbraní priniesli so sebou partizánske organizátorské skupiny a vcelku malé množstvo bolo na Slovensku ako korisť z východného frontu. Od 5. septembra 1944 začali dodávky zbraní zo ZSSR. Hneď prvú noc bolo dodaných 120 samopalov, 22 guľometov a 40 protitankových pušiek. Zbrane boli ihneď pridelené jednotkám, najmä do Turca, ale aj na Hornú Nitru a k Ružomberku. Spočiatku boli zhadzované na padákoch, neskôr privážané lietadlami priamo na letisko Tri Duby.

Do 27. septembra 1944 bolo dodaných 916 samopalov, 248 protitankových pušiek, 330 ľahkých guľometov, 86 ťažkých guľometov, 7 protilietadlových guľometov, 1 mínomet 82-mm, 180 pušiek, po tri palebné priemery na zbraň a 1 096 kg trhavín.[4] Po tomto termíne sa začala realizovať preprava 2. čs. paradesantnej brigády a jej vybavenie, takže dodávky zbraní boli obmedzené. Napriek tomu oficiálne či neoficiálne bola dovezená aj munícia pre nemecké letecké guľomety a kanóny. V rámci prepravy parabrigády bola dovezená munícia aj pre 8,8 cm kanóny PL (FLAK). Dodávky k 15. októbru 1944 predstavovali 2 082 samopalov, 256 protitankových pušiek, 467 ľahkých a 90 ťažkých guľometov, 23 protilietadlových guľometov, 630 pušiek, 5 mínometov, a to všetko s príslušnou muníciou.[5] Tu treba povedať, že tieto dodávky neobsahovali len sovietske zbrane, ale aj nemecké pušky, samopaly a guľomety. Zo sovietskych dodávok si povstalci cenili najmä sovietske samopaly a protitankové pušky.

Američania v dvoch dodávkach (17. septembra a 6. októbra 1944) doviezli dovedna 162 pancieroviek Bazooka s 2 920 raketami, 220 samopalov UD M42 so 184-tisícami nábojov kalibru 9 mm vz. 08 a 100 ľahkých guľometov Bren Mk. I kanadskej výroby so 75-tisíc nábojmi. Povstalci vyslovili 12. októbra 1944 požiadavku na dodanie ďalších zbraní: 2-tisíc samopalov Thompson alebo Merlin (UD M42), 5-tisíc pušiek, 500 guľometov Bren, 300 Bazook, všetko s príslušnou muníciou, ale aj celty, prikrývky a uniformy.[6] Z amerických dodávok dosiahli asi najuniverzálnejšie uplatnenie samopaly. O guľomety veľký záujem nebol z dôvodu nedostatku streliva. Bazookám sa podrobnejšie venujem priamo vo svojej štúdii.

Napriek týmto dodávkam ostávalo v priebehu októbra 1944, z asi 60-tisíc povstaleckých vojakov, asi 5-tisíc nevyzbrojených záložníkov a 1 600 nováčikov. Pre ich výcvik bolo k dispozícii len 150 pušiek.[7] Po predchádzajúcich hláseniach bolo 15. októbra 1944

---

3 Archív Múzea SNP (ďalej AM-SNP), B. Bystrica, fond (f.) VII/B. prírastkové číslo (pr. č.) 278/60, Správa pplk. Jakuba Hluchého.

4 ŠÁDA, M. – KRÁTKÝ, K. – BERÁNEK, J. *Za svobodu Československa, sv. 2. Brána svobody*. Praha : Naše vojsko, 1961, s. 411-412.

5 Tamže, s. 411-412; PLEVZA, Viliam a kol. *Dejiny SNP 1944, Encyklopédia odboja a SNP*. Bratislava : Pravda, 1985, s. 596.

6 AM-SNP B. Bystrica, f. VII, pr. č. S6/2010, Telegram z 6.10.1944; KOKOŠKA, Stanislav: Americké dodávky zbraní Slovenskému národnímu povstání. In *SNP v pamäti národa*. Bratislava : International, 1994, s. 364-365, 368-369. 80-85727-22-6.

7 PREČAN, Vilém. *Slovenské národné povstanie – Dokumenty*. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 715.

dokonca nariadené odovzdanie prebytočných zbraní od tylových jednotiek. Napríklad Vojenský zemepisný ústav v Harmanci mal odovzdať 24 nadpočetných ručných zbraní.[8]

Ako príklad použitia pechotných zbraní v Povstaní si môžeme zobrať IV. taktickú skupinu, ktorá udáva k 20. októbru 1944 nasledovné počty zbraní, ktorými disponovali jej jednotky: samopalov 160 ks, ľahkých guľometov 165 ks, ťažkých guľometov 40 ks, protitankových pušiek 28 ks a mínometov 11 ks.[9] O týchto zbraniach vieme povedať asi toľko, že ťažké guľomety boli hlavne vz. 7/24, čiastočne nemecké MG-34. Ľahké guľomety, hlavne československé vz. 26. Samopalov MP-40 bola asi jedna tretina, ostatné boli PPŠ-41. Protitankové pušky boli typu PTRD-41. Mínomety boli nemecké 8 cm vz. 34.

Po porážke Povstania sa väčšiny vojenského materiálu zmocnili nemecké jednotky, len málo ostalo pre partizánske skupiny a aj to bolo často znehodnotené nedostatočnou údržbou a zlým skladovaním. Množstvo zbraní ukoristených v skladoch slovenskej armády a v opustených skladoch povstalcov poslúžilo na vyzbrojenie nemeckých jednotiek a v menšej miere aj jednotiek slovenskej brannej moci. Len k 17. novembru 1944 bolo v priestore Poľany ukoristených 53 guľometov, 391 ručných zbraní, 24 protitankových pušiek, päť kanónov a množstvo munície. Spolu nemecká armáda zničila alebo ukoristila dva (v skutočnosti tri, pozn. M.U.) pancierové vlaky, 267 lietadiel, 104 tankov, 309 diel, vyše 800 automobilov a veľké množstvo pechotných zbraní. Z pechotných zbraní sa vyzbrojila napríklad 271. Volks Grenadier Division, 14. Waffen Grenadier Division der SS Galizien no. 1. si na Považí vyzbrojila ťažký delostrelecký oddiel a používala tiež pušky vz. 24, 18.SS-Panzer Grenadier Division Horst Wessel prevzala z koristi stovky automobilov a dokázateľne používala guľomety vz. 26. Podobne sa ešte počas Povstania dozbrojila aj SS-Kampfgruppe Schill. Okrem toho bolo do Protektorátu Böhmen und Mähren odoslaných pre poplachové oddiely 500 pušiek s 250-tisíc nábojmi a 20-tisíc ručných granátov.[10] Časť koristnej výzbroje Nemci použili v poľných opevneniach na Slovensku. V postaveniach tzv. línie kniežaťa Pribinu napríklad v Bratislave (Festung Pressburg) či v okolí Belej v okrese Turčiansky sv. Martin. Tu bolo použitých 25 nemeckých guľometov MG, 20 československých vz. 7/24 a 30 guľometov vz. 26.[11]

Časť výzbroje pochádzajúca zo slovenskej armády a z bojísk sa dostala po vojne aj do výzbroje obnovenej československej armády. V prvom rade išlo asi o niekoľko tisíc pušiek vz. 24 a vz. 23, 1 100 pištolí vz. 24, 230 raketových pištolí vz. 30. Dopĺňalo ich niekoľko kusov diel. K 1. februáru 1949 to bolo desať protitankových kanónov 3.7 cm KPÚV vz. 34, 12 KPÚV vz. 37, 24 poľných húfnic vz. 14/19 a 25 hrubých húfnic vz. 14/16, nie všetky museli pochádzať od slovenskej armády.[12]

Na priblíženie problematiky výzbroje povstaleckej armády som vybral príbehy niekoľkých konkrétnych zbraní, ktoré sa zúčastnili SNP, a mali sme to šťastie, že sa zachovali do dnešných dní v zbierkach Múzea. Zbrane dokumentujú aj ich povojnový osud a spôsob múzejného nadobudnutia, nakoľko boli získané kúpou, darom zberom aj

---

8 AM-SNP, B. Bystrica, f. VII/B, pr. č. 204/61-7. Prílohy k válečnému denníku vel. 1. čs. armády na Slovensku, VČSA čis. 25.679 Taj./3.oddel. 1944 z 15.10.1944, vec: Prebytok zbraní – pridelenie.

9 HRONSKÝ, M. Boje povstaleckej armády na Ostrom. In *Sborník múzea SNP 1*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1966, s. 318.

10 PREČAN, ref. 7, s. 800, 813 a 844.

11 AM-SNP B. Bystrica, f. Pozostalosť J. Šolca, škatuľa (šk.) 9/3, pr. č. S11/89. Situačné hlásenia o partizánskych skupinách na Slovensku z januára 1945; Večerné hlásenie nemeckého veliteľa na Slovensku z 8. 1. 1945.

12 PROCHÁZKA, Zdeněk. *Vojenské dějiny Československa V. díl (1945-1955)*, Praha : Naše vojsko, 1989, s. 57 a 311.

prevodom z Ústavu dejín Komunistickej strany Slovenska a česko-slovenskej armády.

Počas druhej svetovej vojny došlo k značnému rozšíreniu samopalov vo výzbroji takmer všetkých armád. Samopaly sa objavili aj vo výzbroji slovenskej armády, a to najmä nemecké MP-40, zavedené ako Guľometná pištoľa vz. 41. Podobne tomu bolo aj počas Slovenského národného povstania. Armáda používala najmä nemecké samopaly MP-40, a počas SNP boli povstalcom letecky dodávané aj sovietske samopaly PPŠ-41. V Sovietskom zväze sa začala v roku 1941 výroba legendárnych samopalov PPŠ-41 Špagin. Vo výzbroji bol v roku 1942 doplnený samopalom PPS-43 a do konca vojny bolo v ZSSR spolu vyrobených 6,5 milióna samopalov. Samopaly sa v rámci 1. čs. armády na Slovensku prideľovali poväčšine dôstojníkom, respektíve veliteľom rôt a čiat, prípadne veliteľom družstiev. VI. taktická skupina povstaleckej armády mala asi 150 samopalov. Jedna z jej jednotiek - VI/53. peší prápor mal vo svojej výzbroji okrem 14 samopalov MP-40 aj šesť samopalov PPŠ-41.[13] Jeden z nich mal pridelený veliteľ VI/53. práporu kpt. tech. zbroj. let. Daniel Kunic.

Daniel Kunic (4. 11. 1911 Pukanec - 18. 12. 1991 Piešťany) pôsobil v rámci slovenskej armády v rôznych funkciách, najmä však v rámci Leteckého parku Vzdušných zbraní na letisku Mokraď. Tu zastával funkciu technického hospodára. Po vypuknutí SNP prevzal velenie na Mokradi a z personálu zostavil peší prápor, ktorý pod jeho velením zasiahol do obranných bojov. Po reorganizácii povstaleckej armády zasiahol, už ako VI/53. peší prápor Lev do bojov na prístupoch od Ružomberka, kde do konca Povstania úspešne bránil zverený úsek. Po skončení vojny sa kpt. D. Kunic opätovne stal príslušníkom čs. letectva, kde pôsobil do svojho prepustenia z armády v roku 1957.

Obr. 1 PPŠ-41, kpt. Daniel Kunic

Múzeum Slovenského národného povstania získalo samopal PPŠ-41 do svojich zbierok v roku 1967 kúpou od Daniela Kunica. Zbraň výrobného čísla BM 3470 bola vyrobená v roku 1943 v závode Molot (*Вятско-Полянский машиностроительный завод Молот*) a na Slovensko dodaná v rámci vzdušného mosta. Predmet je v relatívne dobrom stave a v súčasnosti je uložený v depozitári Múzea.[14] (Obr. 1)

Skúsenosti z protitankových bojov na frontoch druhej svetovej vojny ukázali potrebu zaviesť do výzbroje armád účinnejšie ručné protitankové zbrane, ako dovtedy používané protitankové pušky. S týmto problémom sa vysporiadali všetky veľmoci okrem Sovietskeho zväzu. Postupne tak zaviedla americká armáda zbraň Rocket Louncher M1 Bazooka (R. L. M1, a jej ďalšie verzie). Bazooka sa vyrábala od mája 1942, jej oficiálny názov bol Rocket Launcher M1, ale vojaci ju nazvali podľa osobitého hudobného nástroja Bazooka známeho amerického komika Boba Burnsa. Zbraň bola odpaľovaná prostredníctvom elektrickej batérie uloženej v pažbe. Účinný dostrel bol asi 100 m, zbraň dokázala na túto

13 AM-SNP B. Bystrica, f. VII, šk. 9, č. 215/Taj.1944 z 22.10.1944.

14 AM-SNP B. Bystrica, Múzejná dokumentácia predmetu.

Obr. 2 RLM Bazooka

vzdialenosť preraziť asi 80-mm pancier. Bazooku obsluhovali dvaja muži, strelec a nabíjač. Do konca vojny prešla Bazooka niekoľkými modifikáciami, ktorých úlohou bolo vylepšiť jej bojové vlastnosti a zjednodušiť výrobu. (Obr. 2)

Zbrane Bazooka sa dostali do rúk slovenských vojakov počas Slovenského národného povstania. Prvých 12 ks zbrane R. L. M1 Bazooka doviezli Američania na letisko Tri Duby 17. septembra 1944. V druhej dodávke 7. októbra 1944 doviezli 150 ks Bazook. Výcvik na nové zbrane prebiehal hlavne v Banskej Bystrici a okolí, respektíve priamo v jednotkách, ktorým boli zbrane pridelené. Výcvik viedli americkí inštruktori, neskôr vycvičení slovenskí vojaci. Zbrane boli pridelené jednotlivým povstaleckým peším práporom, respektíve ďalším armádnym jednotkám, ako Prápor útočnej vozby, Armádny ženijný prápor, či 2. čs. paradesantná brigáda. Časť Bazook dostali aj partizánske brigády. Špecializovanou jednotkou vybavenou Bazookami bola Protitanková rota Urban. Výcvik sa poväčšine ukázal ako krátky a nedostatočný, povstaleckí vojaci zbraň celkom nezvládli.[15]

Nateraz poznáme tri opisované prípady zničenia nemeckého obrneného vozidla Bazookou na Slovensku. Prvým opisovaným prípadom je zničenie tanku, pravdepodobne Pz. Kpfw. 35(t), od jednotiek veliteľstva tylového priestoru Korück 531, ktorý bol zničený 19. októbra 1944 príslušníkmi 11/II. pešieho práporu, v priestore Telgártu. Druhým je zásah transportéra Sd.Kfz. 251, patriaceho 18. SS-Pz. Gren. Div. Horst Wessel. Tretím zničeným vozidlom bolo samohybné delo StuG III pri Podbrezovej. Tieto dva úspechy mali na Účte pravdepodobne tzv. samostatné družstvá bazukárov. Celkovo tak povstalci použili v bojových akciách len čosi viac ako jednu tretinu dodaných Bazook. Najväčšia časť však zrejme skončila na donovalských lúkach, kde sa ich zmocnili nemecké jednotky. Zmieňuje sa o tom aj večerné hlásenie nemeckého veliteľa na Slovensku z 11. novembra 1944, kde sa uvádza ukoristenie 50-tich Pz-Schreck v západnej časti Nízkych Tatier.[16]

Po skončení vojny sa jednotlivé kusy protitankových zbraní z Povstania nachádzali na Slovensku. Napríklad v obci Dubové (okr. Martin) občania odovzdali okrem iných pechotných zbraní aj jednu „protitankovú raketovku“. Podobným spôsobom sa jeden z povstaleckých exemplárov dostal do rúk príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti a následne do zbierok Múzea Slovenského národného povstania. Od roku 1958 tak

[15] AM-SNP B. Bystrica, f. VII, pr. č. 75/62 (1-70), Prílohy k válečnému denníku vel. 1. čs. armády na Slovensku, Situačné hlásenie z 2. 10. 1944; f. VII, pr. č. 84/62 (1-44), Prílohy k válečnému denníku vel. 1. čs. armády na Slovensku, Tajný rozkaz č. 3?, vel. 1.ČSA zo 8. 10. 1944; f. XII, pr. č. S97/79, Spomienky J. Kukliš; BOSÁK, Pavel. *Z bojových operácií na fronte SNP*. Bratislava : Pravda, 1979, s. 127.

[16] AM-SNP B. Bystrica, f. XII, pr. č. S14/96, Spomienky J. Stanek; BAJTOŠ, Ivan. *História pluku útočnej vozby*. rkp: Košice 1987, s. 231. (Uložené ako: AM-SNP, B. Bystrica. f. XII, pr. č. 88/87); PODLUCKÝ, Milan. *Predĺžené prázdniny*. Banská Bystrica : Trian 2005, s. 84. ISBN 80-88945-78-X.

Múzeum SNP takmer nepretržite vystavuje vo svojej stálej expozícii povstaleckú Bazooku.[17]

Ďalším spôsobom ako riešiť obranu proti obrneným vozidlám na povstaleckých frontoch bolo použitie protitankových mín. Objavovali sa viaceré improvizácie, nemecké aj sovietske protitankové míny, v každom prípade však išlo o vcelku malé počty. Zásadnú úlohu hrala protitanková mína vz. 41. Ako už jej označenie naznačuje, bola zavedená dávno pred Povstaním. Slovenská armáda pomerne promptne reagovala na potrebu zaviesť protitankové míny, čo navrhovalo viacero dôstojníkov po skúsenostiach z bojov v Poľsku a Sovietskom zväze. Veliteľ Sborového pionierskeho parku npor. pion. zbroj. Titus Iskra skonštruoval mínu pomerne jednoduchej konštrukcie. V októbri 1941 bola konštrukcia posúdená a bolo nariadené vypracovať potrebnú výkresovú dokumentáciu. Sborový pioniersky park (SSP) v Novom Meste nad Váhom zhotovil niekoľko exemplárov, ktoré posúdila komisia. Navrhla mínu zaviesť do výzbroje armády pod názvom Mína proti útočnej vozbe vz. 41 (Mína ÚV vz. 41). Tvorili ju tri hlavné časti – teleso míny, zapaľovač a trhavá nálož, spolu sedemnásť súčiastok a šesť 1/2 kg ekrazitových náložiek. Iniciovala sa zapaľovačom s rozbuškou a cez bleskovicu a 2 g rozbušky vz. 25/35 sa odpaľovali ekrazitové náložky. Proti iniciácii ľahším predmetom bola krytá pásovinou v tvare U. Míny sa skladovali a prepravovali po 10 ks v debni na mínu ÚV vz.41. Npor. T. Iskra vypracoval *Popis míny proti ÚV vz.41* a aj *Pokyny na použitie míny proti ÚV vz.41* potrebné na výcvik. Okrem ostrej míny sa zaviedol aj školský variant, Mína proti ÚV vz.41 – atrapa, používaná na výcvik pionierov v jej pokladaní a odstraňovaní. K výrobe došlo zrejme v SPP a 7. októbra 1942 bolo prvých 150 ks pridelených pre výcvik nováčikov.[18] (Obr. 3)

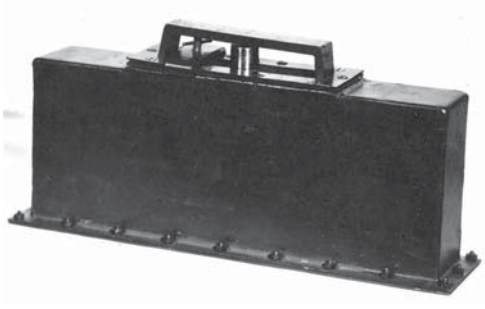

Obr. 3 Mína proti ÚV vz. 41

Do júla 1942 sa rozbehla kusová výroba malej série mín v dielňach SPP a ich laborácie vo Vojenskom technickom a chemickom ústave (VTCHÚ) v Zemianskych Kostoľanoch. Kapacita dielní SPP nestačila na výrobu dostatočného počtu mín. Výcvik sa mohol začať, no na naplnenie tabuľkových počtov a vyzbrojenie frontových jednotiek bolo mín nedostatok. Každý pioniersky prápor mal mať tabuľkovo 932 mín proti ÚV vz. 41. Míny mal v počte 99 ks predpísané aj Pluk útočnej vozby (PÚV). Vojenská správa objednala míny proti ÚV vz. 41 v počte 2 500 ks až 23. septembra 1942, a to vo firmách Sandrik Dolné Hámre a J. Lichardus, kovopriemysel Ružomberok. Začiatkom novembra 1942 armáda požiadala Sandrik Dolné Hámre o ponuku na výrobu ďalšej série mín proti ÚV vz. 41 v objeme 5-tisíc kusov. Firma sa vyjadrila kladne a na MNO zaslala nový prototyp s ďalšími technickými úpravami zjednodušujúcimi výrobu. Predpokladala, že po dvoch mesiacoch príprav výroby začne s produkciou s kapacitou 50 mín denne, takže dodávku splní približne do apríla 1943. K 1. marcu 1943 však armáda prevzala len 246 ks Mín ÚV vz. 41. Výroba meškala z viacerých dôvodov. V Sandriku viazli dodávky potrebného plechu a dodávky kyslíka na zváranie, rovnaký problém mala aj výroba v Ružomberku.

[17] AM-SNP B. Bystrica, Múzejná dokumentácia predmetu.

[18] Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, f. MNO Dôverné, 1942, šk. 217, č. 592/dôv. tech.1942 z 12.5.1942;č.97.097/23.dôv.pion.1942 z 16.5.1942; č. 23/Dôv.1942 z 27.5.1942; č. 611/dôv.tech.1942 z 17.6.1942.

Kapacita Sandriku bola navyše zahltená výrobou iného vojenského materiálu, a dodávky ručných granátov vz. 34 mali pre armádu prednosť, rovnako bol armáde dodávaný obdobný nemecký materiál.[19]

Dovedna bolo do jari 1944 vyrobených asi 5-tisíc ks mín ÚV vz. 41. Produkcia výcvikových atráp nie je známa, no k 1. septembru 1944 ich pionierske jednotky vykazovali 200 ks. Celkovú produkciu môžeme odhadovať na maximálne 400 ks. V máji 1944 bola väčšina mín vz. 41 presunutá na východné Slovensko k poľnej armáde. Bolo však zakázané používať ich na miestach dotyku s nemeckou armádou. V náhradných jednotkách ostalo len po pár kusoch míny vz. 41 na výcvikové účely.[20]

Renesanciu prežila mína ÚV vz. 41 počas Povstania na jeseň roku 1944. Obnovila sa jej výroba v Sandriku a laborácie vo VTCHÚ. Od počiatku výroba narážala na komplikácie s dostatkom komponentov. Chýbali roznetové dutinky, preto boli na tento účel použité vystrelené nábojnice 8-mm Mannlicher a na roznet lovecké kapsle. Rovnako chýbali rozbušky vz. 25/35, ktoré sa dali nahradiť priemyselnými rozbuškami č. 8/a, no aj tých bol nedostatok. Laboračná dielňa evakuovaná z VTCHÚ do Harmanca pristúpila k modifikácii mín, keď z nedostatku ½ kg ekrazitových náložiek začala od 15. septembra 1944 škatule priamo vylievať ekrazitom. Ako počinové nálože používali dve oblé 50 g náložky kyseliny pikrovej. Armáde bolo 18. septembra 1944 odovzdaných prvých 400 mín vz. 41, pričom na výrobe kooperovali Sandrik – výroba krabíc, Strojárne Vyhne - výroba zapaľovača a VTCHÚ – laborácia. Výrobu prerušil postup nemeckých jednotiek ohrozujúci miesta výroby. Výroba mínových krabíc sa totiž po páde Dolných Hámrov presunula do Podbrezovej – Piesku a laborácia do vytvorenej Vojenskej továrne 1 v Hronci. Zo strany velenia armády bola daná objednávka na 5-tisíc ks mín ÚV vz. 41 s termínom dodania do 26. októbra 1944. Po splnení prvej objednávky sa plánovala aj druhá, rovnako v počte 5-tisíc ks. Prvých 650 ks kompletných mín bolo v Podbrezovej vyrobených do 25. septembra 1944. Míny vyrábané v Podbrezovej boli ďalej priebežne modifikované. Ing. Ladislav Hruškovič skonštruoval pre mínu zjednodušený zapaľovač. Dno míny nebolo pripevnené skrutkami, ale bodovými zvarmi. Uvažovalo sa tiež o nahradení tesnení asfaltovým poterom na povrchu celej míny. Koncom septembra 1944 sa začali množiť sťažnosti na kvalitu mín, niektoré boli dokonca stiahnuté od jednotiek, no pri skúškach sa ukázali ako neopodstatnené. Začiatkom októbra 1944 došlo v Podbrezovej k výrobe zapaľovačov so slabšou pružinou, čo spôsobilo zlyhávanie mín, nedostatok bol však rýchlo odstránený. Ďalšou komplikáciou bol nedostatok bleskovice, ktorý spôsobil 21. októbra 1944 zastavenie výroby na dva dni. V Podbrezovej výroba mín vz. 41 pokračovala až do konca októbra 1944 a dokonca aj neskôr v Hronci a na Troch Vodách pre potreby partizánskych jednotiek. V tomto období vznikla aj modifikácia – nástražná nálož, keď sa namiesto štandardného zapaľovača použil nemecký ručný granát vz. 24. Táto modifikácia odstránila nedostatok zapaľovačov a umožnila používať míny ako nástražné nálože.[21]

V zbierkach Múzea Slovenského národného povstania sa nachádzajú štyri exempláre míny ÚV vz. 41 v rôznom stave. Všetky pochádzajú z výroby roku 1944 a do zbierok múzea sa dostali v rokoch 1959 až 1964 terénnym zberom pracovníkov múzea v miestach bojov. Všetky tieto exempláre predstavujú výrobný variant z obdobia Povstania. Okrem toho sa v zbierkach nachádza časť výrobnej dokumentácie a zmenšená maketa míny v reze.

---

19 VHA Bratislava, f. MNO Dôverné 1942, šk. 217, č. 109.470/Dôv.pion.1942 z 19.11.1942; List Sandrik Fr/Ru-4819 z 13.11.1942.

20 VHA Bratislava, f. MNO Tajné 1944, šk. 26, č. 2019/Taj.1944 z 13.4.1944.

21 AM-SNP B. Bystrica, f. VII, šk. 4, pr. č. 77/70, Výroba mín Sandrik.

Obr. 4 Horský kanón vz. 15

Vzhľadom na spôsob získania uvedených predmetov nie je ich stav ideálny. Žiadna z mín nie je kompletná a všetky sú viac či menej poškodené koróziou. V súčasnosti Múzeum SNP vystavuje len maketu míny vz.41.[22]

Mína proti ÚV vz. 41 v podstate spĺňala nároky na zbraň tohto typu, aj keď jej prevedenie bolo pomerne jednoduché, čo však, naopak, umožňovalo lacnú výrobu. Mína ostala vo výzbroji jednotiek na území Slovenska, nikdy nebola použitá v jednotkách na východnom fronte. Tam sa v rámci unifikácie používali nemecké *Tallermine* viacerých vzorov.

V zbierkach Múzea SNP sa nachádza aj jeden z povstaleckých horských kanónov vz.15. (Obr. 4) Tento kanón patrí snáď k najznámejším a najlegendárnejším zbraniam svojho druhu.[23] Kanón č. 372/372 bol vyrobený v Škode Plzeň a prevzatý zástupcami rakúsko-uhorskej armády 28. januára 1916 a následne odoslaný do Felixdorfu. Do Plzne sa vrátil v marci 1917 na opravu a po skončení prvej svetovej vojny sa dostal do výzbroje čs. armády. V roku 1938 bol v stave Delostreleckého pluku 11. Po marci 1939 sa dostal do stavu slovenskej armády a po januári 1940 bol pravdepodobne uložený v niektorej zbrojnici. V lete 1944 sa nachádzal v skladoch Zbrojnice I, a tak sa ocitol na povstaleckom území. Po vypuknutí Povstania bola v posádke Brezno nad Hronom (podľa iných zdrojov vo Zvolene) postavená štvordelová batéria 7,5 cm horských kanónov vz. 15. Batéria pod velením por. del. Bednárika sa presunula do Turca, kde bola nasadená v obci Priekopa. Pri nemeckom útoku 5. septembra 1944 bol jeden kanón zničený a veliteľ batérie ostal nezvestný. Batéria bola doplnená a velenie prevzal por. del. Fedor Duchoň, prvým dôstojníkom sa stal por. del. Fedor Klimáček, dôstojníkom pátračom por. del. Alexander Baláž. Batériu pridelili k jednotkám II. slovenskej partizánskej brigády M. R. Štefánika (npor. del. Viliam Žingor). Až do 20. septembra 1944 pôsobila na Martinských holiach. Následne bola pridelená III. taktickej skupine, v rámci ktorej pôsobila až do konca Povstania. Spočiatku podporovala obranu pri Janovej Lehote, neskôr pri Šášovskom Podhradí. V októbri 1944 batériu presunuli do priestoru Kopanice a Kozelník, kde podporovala jednotky 2. čs. paradesantnej brigády pri obrane Banskej Štiavnice. Od

[22] AM-SNP B. Bystrica, f. VII, šk. 4, pr. č. 77/70, Výroba mín Sandrik; AM-SNP B. Bystrica, Múzejná dokumentácia predmetu.

[23] Bližšie: TONOLI, Mauro – CORSETTI, Fausto. *Škoda Gebirgskanone 7,5 cm Model 15*. Itinera progetti: Bassano del Grappa, 2013. ISBN 88-8854-51-5; ORTNER, M. Christian. *The Austo-Hungarian Artillery from 1867 to 1918: Technology, Organization, and Tactics*. Militaria Verlag : Vienna, 2007. ISBN 978-3-902526-13-7.

20. októbra 1944 bola nasadená v priestore Detva – Iviny a na konci októbra sa ocitla v obci Hrochoť. Po ústupe do masívu Poľany bola batéria v palebnom postavení až do 8. novembra 1944.[24] V nasledujúcich dňoch boli delá rozmontované a zakopané, obsluha sa rozišla domov a k partizánskym jednotkám. Po skončení vojny boli delá vykopané a presunuté do kasární v Brezne, odkiaľ sa už spomenutý kanón vz.15 dostal prevodom do zbierok vznikajúceho Múzea SNP v Banskej Bystrici, ako jeden z prvých predmetov. Kanón bol dlhodobo vystavovaný v tzv. skanzene ťažkých zbraní Múzea SNP. Tento spôsob prezentácie nebol najvhodnejší a spôsobil poškodenie predmetu poveternostnými vplyvmi a vandalizmom. V súčasnosti je kanón umiestnený vo vstupných priestoroch Múzea SNP.[25]

V zbierkach Múzea Slovenského národného povstania by sme našli aj ďalšie zaujímavé zbrane, ktoré by zapadali do vyššie popísaného konceptu štúdie. Spomenúť možno originálne vozne povstaleckých pancierových vlakov Hurban a Masaryk, 10 cm húfnicu vz.14/19, guľomet vz. 7/24 patriaci pôvodne Pešiemu pluku 3 vo Zvolene, guľomet vz. 26 nájdený v postaveniach pešieho práporu *Breza*, pušku vz. 24 vrastenú do stromu či pištole patriace rôznym povstaleckým dôstojníkom, vojakom a partizánom. Aj ich príbehy by si určite zaslúžili priestor na vyrozprávanie či už na podobných konferenciách, seminároch alebo na stránkach časopisu *Vojnová kronika*, ktorý Múzeum Slovenského národného povstania vydáva už niekoľko rokov. Stála rubrika *Z našich zbierok* dáva priestor práve pre podobné zaujímavé predmety, a to nielen zo zbierok nášho Múzea.

[24] UHRIN, Marian. Výzbroj povstaleckého poľného delostrelectva. In *Acta historica Neosoliensia*, 2006, roč. 9, s. 137-147. ISSN 1336-9448.

[25] Zbierka autora, Spomienka F. Duchoň; AM-SNP B. Bystrica, Múzejná dokumentácia predmetu.

Zbrane a munícia v zbierkach Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši

Mgr. Zuzana ŠIMKOVÁ, *Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši*

Časť archeologickej zbierky v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva tvoria zbrane a munícia prevažne z obdobia druhej svetovej vojny. Zbierka nie je rozsiahla, obsahuje 36 evidenčných čísel (65 ks) a začala sa budovať s cieľom získať materiál pre expozičné a výstavné účely, ktorý by dokumentoval využívanie jaskýň v období vojenských konfliktov najmä v 1. polovici 20. storočia. Celú zbierku dopĺňajú aj predmety dennej potreby, ktoré sa našli v niektorých jaskynných lokalitách a tiež vojenské prilby. Menšiu časť tvoria zbrane a munícia staršie ako 20. storočie. Múzeum vedie Národnú databázu jaskýň, ktorá je priebežne dopĺňaná a obsahuje okrem iného aj údaje o využívaní jaskýň a priepastí v období prvej a druhej svetovej vojny.

A part of the archeological collection in the Slovak Museum of Nature Protection and Speleology is created from weapons and ammunition mainly from the period of the Second World War. The collection is not large, it contains 36 registration numbers (65 pieces) and it became to be build in order to obtain material for expositional and exhibitional purposes, which would documentate usage of caves in the period of the military conflicts, mainly in the first half of the 20th century. The whole collection is complemented also by the objects of daily use, which were found in several speleological localities, and also army steel helmets. Smaller part is formed from weapons and ammunition older than from 20th century. The Museum is operating the National database of caves, which is continuously being fulfilled and it contains – apart from other information - also information about use of caves and abysses in the period of the First and Second World War.

Kľúčové slová: Juraj Bárta, jaskyne, úkryty, zbrane, munícia
Keywords: Juraj Bárta, caves, refuge, weapons, munition

Hoci archeologické nálezy patrili medzi prvé zbierkové predmety Múzea Slovenského krasu (ďalej MSK) (neskoršieho Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva), a aj neskôr bola archeologická zbierka pomerne rozsiahla, v múzeu nebol trvalo zamestnaný archeológ. O zbierku sa niekoľko desaťročí staral externý spolupracovník múzea PhDr. Juraj Bárta, zamestnanec Archeologického ústavu SAV v Nitre, referent pre výskum jaskýň a staršej doby kamennej na Slovensku (Obr. č. 1). Napriek tomu, že sa sústreďoval najmä na obdobie paleolitu, ako speleoarcheológ dokumentoval akékoľvek využitie jaskýň a priepastí človekom bez ohľadu na vek nálezov, resp. obdobie, v ktorom boli jaskyne obývané. Obdobie druhej svetovej vojny bolo v histórii jaskýň zatiaľ posledným, keď sa tieto prirodzené úkryty intenzívne využívali. Stopy po aktivitách ľudí v jaskyniach sa v čase, keď začal J. Bárta pôsobiť ako archeológ

Obr. 1 Speleoarcheológ Juraj Bárta. Foto: Archív SMOPaJ

Obr. 2 Expozícia Múzea slovenského krasu v roku 1969. Foto: Archív SMOPaJ

a speleológ v povojnovom období ešte stále dali dobre rozpoznať. Bolo tiež jednoduchšie získať informácie od priamych účastníkov druhej svetovej vojny a Slovenského národného povstania. Samotný J. Bárta po vypuknutí Slovenského národného povstania, ako 21-ročný, bol členom Revolučného národného výboru v rodnom Ružomberku. Po obsadení Ružomberka nemeckými vojskami pokračoval v odbojnej činnosti ako člen Propagačného a spravodajského odboru Slovenskej národnej rady v Banskej Bystrici a pôsobil ako osvetový pracovník na liptovskom úseku povstaleckého územia. Za aktívnu účasť v Povstaní bol vyznamenaný radom SNP II. triedy.[1]

V roku 1969 prebiehali v MSK prípravy reinštalácie expozície „Človek a jaskyne" (Obr. č. 2). Archeologickú časť mal na starosti J. Bárta. Keďže expozícia bola podľa scenára koncipovaná podľa jednotlivých období praveku až po novovek a v depozitári múzea nebol dostatok vhodných zbierkových predmetov pre jednotlivé vitríny, bolo jeho úlohou zadovážiť exponáty, ktoré chýbali. Jedna časť novej expozície mala prezentovať informácie o využívaní jaskýň počas poslednej vojny a dostala pracovný názov „SNP v jaskyniach". Ako priamy účastník odboja mal k tejto téme osobitný citový vzťah. Keďže potrebných exponátov k tejto problematike nebolo, obrátil sa v mene MSK a prostredníctvom časopisu *Spravodaj slovenskej speleologickej spoločnosti* (ďalej Spravodaj SSS) na jaskyniarov, členov Slovenskej speleologickej spoločnosti, o pomoc pri sústreďovaní informácií a predmetov súvisiacich s problematikou využitia jaskýň v čase druhej svetovej vojny: „*Preto urýchlene zachraňujme, zbierajme všetko, čo je v jaskyniach na povrchu dna! Ide o staré kusy železného kovania debien, zvyšky primitívnych šporákov, zhrdzavené náradie, nábojnice, prípadne i zabudnuté zbrane, zvyšky vojenských rovnošiat, gombíky, zvyšky po úkryte ranených, zbehov, evakuantov pred frontom a pod.*"[2] Výzva padla na úrodnú pôdu, a takto sa v nasledujúcich rokoch 1973 – 1976 do zbierky MSK dostala väčšina zbraní. Z Paradesantnej jaskyne predal v roku 1975 do múzea jaskyniar Dominik Čunderlík ľahký guľomet vzor 26, bodák k vojenskej puške vz. 24 a výrez z buka so zapichnutými bodákmi v celkovej hodnote 580 Kčs; bodák za 80 Kčs bol kúpený v roku 1974 od J. Babjaka

[1] CHROPOVSKÝ, Bohuslav. PhDr. Juraj Bárta, CSc. päťdesiatročný. Správy a recenzie. In *Slovenská archeológia*, 1973, roč. 21, č. 2, s. 445-446.

[2] BÁRTA, Juraj – TARNÓCY, Ľudovít. Zbierajme trojrozmerné hmotné pamiatky z jaskýň. In *Spravodaj Slovenskej speleologickej spoločnosti*, 1972, č. 1, s. 24-26.

Obr. 3 Samopal PP Špagin vz. 1941, Demänovská jaskyňa slobody. Foto: M. Oravec

a fragment pušky vz. 24 od M. Schallera v cene 50 Kčs.[3] Darom boli v 70. rokoch 20. storočia získané: samopal vz. PPŠ 1941 Špagin od ZNB OOVB Liptovský Mikuláš, 2 pušky vz. 24, pištoľ ČZ, kalibru 7,65 a guľomet vz. 26 od Krajskej správy VB Banská Bystrica, útočný nôž od Š. Beličku a záver z pušky od J. Gaála.[4] Samotný autor výzvy J. Bárta počas svojich speleologických prieskumov zhromažďoval všetky nálezy, ktoré mali nejaký vzťah k tejto téme, vrátane predmetov dennej potreby, ako napr. vojenský „ešus“, lyžice, hrnčeky, vojenská taška, pozostatky koženej obuvi, a pod.[5] Vďaka nemu sa do zbierok múzea dostali aj samopal PPŠ vz. 1941 (Obr. č. 3) a puška vz. 24 z Demänovskej jaskyne slobody. Informácia o zakopanom samopale v spomínanej jaskyni sa k nemu dostala začiatkom roka 1970. V liste adresovanom MSK apeluje na vedenie múzea, aby samopal nevyberali bez jeho prítomnosti, keďže chcel celú situáciu zdokumentovať. Zároveň zdôrazňuje, aby sa nezabudlo zabezpečiť pri plánovanej akcii aj na asistenciu príslušníka ZNB, prípadne pyrotechnika, aby sa múzeum „*nedostalo do dajakých nepríjemností*“.[6] Žiaľ, takýto postup nebol pravidlom a väčšina predmetov sa dostala do múzea bez konkrétnejších informácií o nálezových okolnostiach. V súčasnosti sa v zbierke zbraní z prvej polovice 20. storočia nachádza 17 predmetov.

V 70. a 80. rokoch minulého storočia pribudlo do zbierky po výzve v časopise *Spravodaj SSS* aj niekoľko desiatok kusov munície. Ide o 19 evidenčných čísel (48 ks). Prvú skupinu tvoria nábojnice, resp. náboje a nábojové pásy do ručných palných zbraní typu Mauser a guľometov. Väčšina z nich bola získaná darom a vlastným zberom, menšia časť kúpou od jaskyniarov v súhrnnej hodnote 260 Kčs. Druhou skupinou sú protitankové a delové nábojnice, fragmenty z delostreleckých mín, nábojnica granátu určeného pre pechotný protitankový 37-mm kanón vz. 34 alebo 37-mm kanón ÚV vz. 34 používaný v tankoch, fragmenty delostreleckých nábojníc Karth. 6342/65 D, Karth 6342 St., 3 ks, a fragment raketovej strely M-13, určenej pre mobilné raketomety BM-13. Všetky získané darom a vlastným zberom. Výnimkou sú dva fragmenty delových nábojníc do ľahkých húfnic M 16, M 18, M 43, a horskej húfnice vz. 39, zakúpené od jaskyniara J. Gaála za 50 Kčs. Tretia skupina je zastúpená ručnými granátmi vz. 34. v počte 4 ks a pochádzajú z jaskyne Kamenné mlieko v Jánskej doline.[7]

---

[3] Prírastková kniha zbierkových predmetov spoločenských vied založená v roku 1977. Dokumentačno-historické oddelenie. Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši.

[4] Ref. 3.

[5] Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva (ďalej Archív SMOPaJ), Osobné fondy A, škatuľa (ďalej šk.) č. 3, Juraj Bárta (1923 – 2005), List J. Bártu vedeniu MSK zo dňa 15. 10. 1973.

[6] Archív SMOPaJ, Osobné fondy A, šk. 3, Juraj Bárta (1923 – 2005), List J. Bártu vedeniu MSK zo dňa 2. 3. 1970.

[7] Ref. 3.

Obr. 4 Výrez z buka s vrastenými bodákmi pred Paradesantnou jaskyňou. Foto: M. Oravec

Všetky nálezy pochádzajú z jaskýň, priepastí alebo krasových území Slovenska. Najväčší počet predmetov bol získaný z Paradesantnej jaskyne v Starých Horách. Dva ľahké guľomety vz. 26, bodák k vojenskej puške vz. 24 a výrez z buka so zapichnutými bodákmi, spolu s 10 nábojnicami odpredal do múzea D. Čunderlík za 610 Kčs. Z Demänovskej jaskyne Slobody, resp. z Demänovskej doliny, boli vlastným zberom (J. Bárta, O. Klepáč) a darom získané: samopal PPŠ vz. 1941, puška vz. 24 a ľahký guľomet vz. 1926. Z Frontovej jaskyne v Revúckej vrchovine do múzejných zbierok daroval fragment raketovej strely M-13 J. Gaál, a časť nábojového pásu pre nemecký guľomet J. Bárta a zo Zvonivej priepasti pri Červenom kameni v Slovenskom krase predal Z. Hochmuth v hodnote 130 Kčs dva fragmenty delostreleckých mín.[8] Ostatné lokality sú zastúpené väčšinou iba po jednom kuse.

J. Bárta si uvedomoval dôležitosť získavania informácií, ktoré by doplnili obraz o využívaní jaskýň v období svetových vojen. V roku 1969 uverejnil článok v časopise *Krásy Slovenska*, kde na niekoľkých stranách zhrnul všetky dovtedajšie informácie o slovenských jaskyniach v Slovenskom národnom povstaní a v druhej svetovej vojne, ktorými disponoval. V závere oslovil čitateľov, ktorí by mali ďalšie vedomosti o tejto téme, prípadne, ktorí by vlastnili pamiatky z tohto obdobia, aby ich poskytli priamo jemu, alebo MSK.[9] O pár rokov neskôr zverejnil ďalšiu výzvu, tentoraz v časopise *Bojovník* v roku 1974, kde vyzval odbojárov z viacerých regiónov, aby sa prihlásili a poskytli informácie o jaskyniach Turca, Slovenského raja, Slovenského krasu i ďalších krasových území Slovenska. V krátkom článku v nasledujúcom čísle *Bojovníka* sa snažil overiť informáciu, podľa ktorej sa v Jaskyni parabrigády (dnes Paradesantná jaskyňa) nad osadou Rybô v Starých Horách ukrývala pred fašistami 20-členná skupina 2. paradesantnej brigády. Na pamiatku svojej záchrany prebodli vojaci kmeň mladého buka pred vchodom do jaskyne dvoma bodákmi, ktoré počas takmer 30 rokov do kmeňa vrástli.[10] Výrez z kmeňa sa v roku 1974 dostal do MSK (Obr. 4). J. Bárta sa tiež pokúšal získať bližšie informácie o osobách, ktoré zomreli na následky strelných zranení a mali byť pochované pred jaskyňami v Liptovských Matiašovciach, Ružíne a v ďalších lokalitách. V tom istom článku vyzýval poskytnúť informácie, ktoré by potvrdili príbeh o jaskyni v okolí Harmanca, kde sa mali ukrývať železničiari, ktorí sa podieľali na výrobe povstaleckých pancierových vlakov[11].

---

8 Ref. 3.

9 BÁRTA, Juraj. Slovenské jaskyne v Slovenskom národnom povstaní a v druhej svetovej vojne. In *Krásy Slovenska*, 1969, roč. 46, č. 8, s. 282-287.

10 Archív SMOPaJ, Národná databáza jaskýň (ďalej NDJ), Paradesantná jaskyňa, reg. č. 1487, Využitie jaskýň v odboji. Výstrižok z časopisu Bojovník.

11 Tamže.

V pátraní po poznatkoch o jaskyniach v období druhej svetovej vojny pokračovali aj jaskyniari mladšej generácie. Za všetkých spomeniem napríklad Pavla Jurečku z Oblastnej speleologickej skupiny Ružomberok, ktorý zaznamenal spomienky účastníka SNP Emila Cambera, ukrývajúceho sa spolu s ďalšími osobami z obcí Lisková a Martinček v Liskovskej jaskyni pri Ružomberku od októbra 1944 do apríla 1945. Táto jaskyňa je známa odnepamäti, nachádza sa len niekoľko sto metrov od obce Lisková a jej vchod je dobre viditeľný už z diaľky. No dĺžka a spletitosť chodieb na niekoľkých poschodiach z nej vytvorili prírodný úkryt, vďaka ktorému tu bezpečne prečkalo posledné mesiace vojny niekoľko ľudí, a to i napriek tomu, že do jaskyne prišli aj nemeckí vojaci, ktorí tu hľadali ukrývajúcich sa partizánov. Keďže sa v spletitých chodbách nevyznali, zobrali so sebou aj dvoch miestnych chlapov, ktorí ich však zámerne vodili po blatistých a ťažko dostupných chodbách tak, aby ich znechutili a zároveň sa vyhli tým častiam jaskyne, kde sa ukrývali ľudia.[12]. Zaujímavý príbeh sa viaže aj k jaskyniam nachádzajúcim sa v masíve Sivého vrchu v Západných Tatrách, kde sa v zime 1944 - 1945 ukrývali židovskí obyvatelia Liptovského Mikuláša. V roku 2010 oslovil vojenský historik O. Vaněk jaskyniara P. Holúbka so žiadosťou o pomoc pri lokalizácii jaskyne, v ktorej sa ako 9-ročný chlapec s rodičmi i starými rodičmi ukrýval P. G. Stark. Strávili tu niekoľko mesiacov až do oslobodenia Liptovského Mikuláša, keď sa mohli vrátiť domov. P. Holúbek spolu s jaskyniarmi z Liptovského Trnovca po kratšom pátraní zistili, že pravdepodobne išlo o Medvediu jaskyňu. V tomto priestore sa nachádza viacero jaskýň a je pravdepodobné, že aj ony boli využité počas druhej svetovej vojny ako úkryty partizánskych skupín, ale aj židovských rodín. Spomienky P. G. Starka na toto obdobie sa nachádzajú v archíve Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva a sú veľmi sugestívne.[13] Podobné príbehy sa odohrávali na viacerých miestach. V jaskyni Kamenné mlieko na severnej strane Nízkych Tatier, známej aj ako Židovská jaskyňa, sa taktiež na prelome rokov 1944 – 1945 ukrývalo asi 45 židovských utečencov zo Slovenska a Poľska. Zimu a dlhodobý pobyt v jaskyni sa im podarilo prežiť len vďaka obetavej pomoci obyvateľov blízkej obce Závažná Poruba. Na pamiatku týchto udalostí bola v roku 2016 v priestoroch jaskyne odhalená pamätná tabuľa. V archíve múzea sa nachádzajú spomienky na tieto udalosti od Dušana Piatka, syna záchrancu židovských utečencov.[14]

Obr. 5 Hrot bronzového oštepu z Rohačky. Foto: Z. Šimková

Prvá, opísaná, časť zbierky je pomerne ucelená, čo do obsahu aj datovania, keďže zahŕňa zbrane a muníciu z obdobia prvej polovice 20. storočia a je doplnená výstrojom a predmetmi charakterizovanými v dokumentácii múzea ako predmety používané partizánmi počas Slovenského národného povstania. Druhá skupina zbierkových predmetov rovnako zahŕňa zbrane a muníciu, no tieto majú datovanie staršie než 20. storočie. Obsahuje 11 ev. čísel (21 ks). Najstarším predmetom je bronzový hrot oštepu lužickej kultúry, ktorý sa našiel na hradisku Rohačka južne od Liptovského Mikuláša (Obr. 5). Podľa záznamov z Knihy prírastkov bol získaný v roku 1902 darom od prof. Jána Volka-Starohorského, neskoršieho zakladateľa MSK a jeho prvého kustóda. Múzeum Slovenského krasu však bolo založené až v roku 1930, preto údaj 1902 je pravdepodobne rokom, keď predmet získal samotný J. Volko-Starohorský,

12 https://www.speleork.sk/sk/klub/historia/98-slovenske-narodne-povstanie-a-liskovska-jaskya
13 Archív SMOPaJ, NDJ, Partizánska jaskyňa, reg. č. 118.
14 Archív SMOPaJ, NDJ, jaskyňa Kamenné mlieko, reg. č. 1876

ktorý na spomínanom hradisku robil archeologické prieskumy, alebo ho kúpil od miestnych obyvateľov a stal sa súčasťou tzv. Liptovskej zbierky. Bronzový hrot oštepu je aj najstarším nálezom z pohľadu jeho datovania, patrí do mladšej doby bronzovej.[15] Mladšie nálezy - dva železné hroty oštepov pochádzajú z obdobia púchovskej kultúry (prelom mladšej doby železnej a staršej doby rímskej). Našli sa na rôznych lokalitách. Hrot oštepu listového tvaru s tuľajkou bol objavený náhodne počas jaskyniarskeho prieskumu v Šípovej jaskyni v Strážovských vrchoch. Hrot oštepu so stredovým rebrom a tuľajkou sa našiel taktiež náhodou, v roku 1944 pri ťažbe kameňa v Demänovskej doline, v časti Repiská. Obidva získané hroty nemali žiadne ďalšie sprievodné nálezy a sú považované za doklad loveckých aktivít. Zvyšné predmety patriace do tejto časti zbierky sú datované do obdobia stredoveku, resp. novoveku. K chladným zbraniam patrí napr. orientálna dýka typu džambija z Jasovskej jaskyne získaná v polovici 20. storočia. Ďalším reprezentantom je železná sekera so širokým ostrím a obdĺžnikovitým otvorom na porisko, nájdená v Priepasti medzi Kačkami v Strážovských vrchoch. Pri jej čistení v roku 1985 objavili jaskyniari v hĺbke 12 - 16 m okrem lebiek a kostí psov, resp. vlkov aj pozostatky viacerých ľudí (10 jedincov), ktorí zomreli násilnou smrťou. Okrem nich sa tam našla aj zbraň - železná sekera, ktorej ostrie údajne presne zapadalo do zásekov na lebkách a datovaná je do druhej polovice 15. storočia. O dva roky neskôr sa našli kosti ešte jednej ľudskej lebky - azda zosunutej z vyšších vrstiev a v roku 1990 v hĺbke 20 m našli jaskyniari kosti ďalších dvoch jedincov, spolu s jelením parohom. Spolu teda 12 ľudí. Poloha kostier naznačovala, že mŕtvi boli nahádzaní do priepasti a zasypaní balvanmi a skalami. Podľa expertízy, ktorá bola vykonaná na oddelení verejnej bezpečnosti, patrili kostry mladým mužom a jednej žene. Žiaľ, odborný antropologický posudok nemáme k dispozícii. Jaskyniari, predpokladajúc, že ide o pozostatky nejakého nedávneho zločinu, nálezy odovzdali na oddelenie VB v Považskej Bystrici. Podľa správy, ktorú zanechal archeológ J. Bárta v roku 1994, odovzdali príslušníci VB kosti na antropologickú analýzu a ich ďalší osud je neznámy.[16]

Palné zbrane sú zastúpené iba dvoma zbierkovými predmetmi. Sú to hlavne s osemstranným vývrtom. Jedna bola súčasťou pištole - predovky s kresadlovým zámkom a našla sa vo Frontovej jaskyni, druhá pochádza z pušky a objavená bola v Jaskyni pod školou v Nízkych Tatrách. Muníciu v tomto prípade predstavujú olovené guľky do pištolí z jaskýň Dvere a Sokol v Demänovskej doline, získané darom a železný hrot šípu do kuše, ktorý našiel náhodou turista na Chopku v roku 2013. Počas výletu lanovkou si chlapec z Francúzska, ktorý bol s rodičmi na dovolenke na Liptove všimol zvláštny predmet obalený hlinou na halde zeminy vykopanej ťažobnými mechanizmami na vrcholovej plošine Chopku, v blízkosti hornej stanice lanovky (Obr. 6). Nález odovzdal s rodičmi do Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva. Predbežne bol identifikovaný ako hrot šípu, čo potvrdil neskôr aj znalec, a bol datovaný do obdobia stredoveku - novoveku. Ako sa predmet dostal na Chopok, môžeme vzhľadom na nálezové okolnosti len

Obr. 6 Hrot šípu z Chopku. Foto: Z. Šimková

[15] Ref. 3.
[16] Archív SMOPaJ, NDJ, Priepasť medzi Kačkami, reg. č. 1498.

Obr. 7 Partizánska pozorovateľňa v Jaskyni v Sokole č. 2, rok 1944.
Foto: Archív SMOPaJ, V. Beniak

špekulovať. Zrejme je dokladom poľovníckych aktivít na končiaroch Nízkych Tatier alebo sa sem dostal prostredníctvom zraneného zvieraťa.[17] Okrem hlavne z pištole nájdenej vo Frontovej jaskyni a železnej sekery z Priepasti medzi Kačkami, ktoré boli do zbierok múzea zakúpené, všetky ostatné opisované predmety boli získané darom alebo vlastným zberom.

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva vedie Národnú databázu jaskýň, kde sa evidujú akékoľvek informácie viažuce sa k podzemným krasovým javom. Nie sú to len údaje opisujúce jaskyňu či priepasť z prírodovedného hľadiska, ale akékoľvek zmienky o histórii objavov, využití v minulosti, ako i o nálezoch z jednotlivých lokalít. Mnohé informácie zadovážil už J. Bárta, hoci, žiaľ, jeho zdroje nepoznáme, ale je pravdepodobné, že to boli jeho súčasníci a priami účastníci odboja, resp. osoby, ktoré ich poznali. O ďalšie poznatky sa zaslúžili členovia jednotlivých jaskyniarskych skupín SSS. Okrem úkrytov pre rasovo prenasledovaných, vojenských zbehov či utečencov poskytovali jaskyne prechodný útulok aj členom partizánskych skupín. Niektoré svojou polohou umožňovali výhľad do horských údolí a sledovanie postupu nepriateľských vojsk, iné mali predovšetkým strážnu a pevnostnú funkciu, alebo boli sídlom velenia (Obr. 7). Časť jaskýň slúžila ako sklad zásob, munície alebo úkryt ranených a chorých po bojových akciách. Určité jaskyne, hoci boli známe a ich vchody dobre videl i nepriateľ, poskytovali bezpečný úkryt vďaka dĺžke a spletitosti svojich chodieb (Liskovská jaskyňa). Pri prechode frontu jaskyne vysoko v horách využívalo najmä domáce obyvateľstvo, tak ako po staročia predtým. Do väčších priestorov nasťahovali i dobytok a vytvárali si prechodné obydlia, či ležoviská, alebo tu dočasne ukrývali svoj majetok. Národná databáza jaskýň obsahuje k 31. 12. 2014 záznamy o 7 014 jaskyniach a priebežne sa dopĺňa.

[17] ŠIMKOVÁ, Zuzana. *Nové nálezy v archeologickej zbierke múzea*. In Sinter, 2016, roč. 24, s. 15-17. ISSN 1336-7595.

Zbrane v zbierkach VHÚ - Vojenského historického múzea Piešťany

Mgr. Peter HOLÍK, *Vojenský historický ústav Bratislava*

Vojenské historické múzeum Piešťany je, ako jedna z troch základných organizačných zložiek Vojenského historického ústavu Bratislava, právnickou osobou v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva obrany SR. Je jediným celoštátnym špecializovaným múzeom zameraným na vojenské dejiny Slovenska, z čoho vyplýva jeho jedinečnosť a špecifickosť nielen v zbierkotvornej, ale aj vo vedecko-výskumnej, kultúrno-vzdelávacej i prezentačnej činnosti. Vojenské historické múzeum Piešťany tvoria dve múzejné oddelenia – Múzejné oddelenie Piešťany a Múzejné oddelenie Svidník. Tie spravujú pomerne rozsiahly zbierkový fond, ktorý je rozdelený do 22 zbierok. Pri delení zbierkového fondu sa pritom nevychádzalo zo štandardného delenia vojska, pretože druhová, typová a obsahová štruktúra celého fondu si vyžadovali nájsť systém, ktorý by bolo možné uplatniť na každý zbierkový predmet. V prvom rade sa pritom pozeralo na to, či ide o zbraň, a o akú zbraň ide. Na základe toho tak boli jednotlivé zbrane evidované v prírastkových knihách oboch múzejných oddelení zaradené do šiestich zbierok, konkrétne do zbierky č. I - Chladné zbrane; č. II - Pištole a revolvery; č. III - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane; č. IV - Automatické zbrane; č. V - Delostrelecký materiál a č. VI - Tanky a obrnená technika.

Military Historical Museum Piešťany is, as one of three basic organisational parts of the Military Historical Institute Bratislava, a legal person in founding competence of Ministry of Defence of the Slovak Republic. It is the only state specialised museum aimed on the military history of Slovakia, which design its originality and specificity not only in collectional, but also in scientifical-researching, cultural-educational and presentation activities. Military Historical Museum Piešťany consists of two departments – Museal Department Piešťany and Museal Department Svidník. These are administrating quite vast collection fund, which is divided into 22 collections. As for the division of the collection fund, it was not based on a standard division of the types of combat branches, because the structure of types and content of the whole fund needed to invent a system which would have been able to be applied on each collection item. At first it was made provision for whether it is a weapon, and if so, what type of weapon it is. Based on this system, the weapons put in evidence in the acquisition books of both departments were continuously divided into six different collections: Collection No.1 – Edged weapons, No.2 – Pistols and Revolvers, No.3 – Rifles, carbines and personal antitank weapons, No.4 – Automatic weapons, No.5 – Artillery material and No.6- Tanks and armoured technics.

Kľúčové slová: VHÚ Bratislava, VHM Piešťany, Zbierkový fond, Zbierka, Akvizičná činnosť, Zbraň, Chladná zbraň, Pištoľ, Revolver, Puška, Karabína, Protitanková zbraň, Samopal, Guľomet, Húfnica, Kanón, Mínomet, Tank, Obrnený transportér

Key words: VHÚ (IMH) Bratislava, VHM (MHM) Piešťany, Collection fund, Collection. Acquisition process, Weapon, Edged weapon, Pistol, Revolver, Rifle, Carbine, Antitank weapon, Submachine gun, Machinegun, Howitzer, Cannon, Mortar, Tank, Armoured personal carrier

Vojenské historické múzeum (ďalej „VHM“) Piešťany, ako súčasť Vojenského historického ústavu (ďalej „VHÚ“) Bratislava, je právnickou osobou v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva obrany SR. Je jediným celoštátnym špecializovaným múzeom zameraným na vojenské dejiny Slovenska, preto je toto múzeum jedinečné a špecifické nielen v zbierkotvornej, ale aj vo vedecko-výskumnej, kultúrno-vzdelávacej i prezentačnej činnosti.[1]

Predpoklady pre vznik vojenského múzea ako inštitúcie zaoberajúcej sa vojenskými dejinami Slovenska (predovšetkým v 20. storočí) boli vytvorené rozdelením Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, keď potreba vytvorenia novej inštitúcie mala garantovať rozvoj slovenskej vojenskej histórie, vrátane múzejnej, archívnej a bibliografickej činnosti. Preto bola v priebehu roka 1993 vypracovaná podrobnejšia koncepcia výstavby nového slovenského VHÚ. Po jej prerokovaní bol ku dňu 1. mája 1994 Rozkazom ministra obrany SR č. 27 zo dňa 26. apríla 1994 zriadený VHÚ ako pracovisko vojensko-historického výskumu, archívneho a múzejného zariadenia rezortu Ministerstva obrany SR so sídlom v posádkach v Bratislave, Trnave, Trenčíne, Novom Meste nad Váhom a vo Svidníku. Zároveň na základe tohto rozkazu prešlo s účinnosťou od 31. augusta 1994 Vojenské múzeum Svidník (vzniklo v roku 1965 ešte ako Dukelské múzeum) do podriadenosti VHÚ Bratislava a stalo sa zároveň oddelením Vojenského múzea v Trenčíne.[2] Toto múzeum (od roku 2002 Vojenské historické múzeum Piešťany) bolo zriadené ako štátne múzeum s odborným zameraním na vojenské dejiny Slovenska a na Ministerstve kultúry SR bolo registrované v roku 1998.[3]

Súčasné VHM Piešťany je, ako už bolo uvedené vyššie, jednou zo základných organizačných zložiek VHÚ Bratislava a pozostáva z dvoch múzejných oddelení, konkrétne ho tvoria Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany.

Múzejné oddelenie Svidník svojou odbornou činnosťou plynule nadväzuje na tradície niekdajšieho Dukelského múzea, ktoré vzniklo v roku 1965, pričom jeho budova bola spolu s prvou expozíciou pre verejnosť slávnostne sprístupnená 4. októbra 1969 pri príležitosti osláv 25. výročia Karpatsko-duklianskej operácie (ďalej „KDO“). Odborní pracovníci múzejného oddelenia sa venujú dokumentovaniu vojenských dejín Slovenska v období bezprostredne pred vypuknutím a počas prvej svetovej vojny s hlavným dôrazom na priebeh tzv. Karpatskej ofenzívy vo Východných Karpatoch na prelome rokov 1914 - 1915, medzivojnového obdobia s hlavným dôrazom kladeným na budovanie československej brannej moci a obdobia druhej svetovej vojny s hlavným dôrazom na priebeh KDO, partizánske hnutie a oslobodzovanie územia Slovenska v rokoch 1944 - 1945. V štýlovej budove Múzejného oddelenia vo Svidníku sa v súčasnosti na prízemí nachádzajú administratívne a depozitné priestory, pričom na poschodí je umiestnená zmodernizovaná Centrálna expozícia s názvom „Vojenské dejiny Slovenska v rokoch 1914 - 1945“, ktorá sa rozkladá na ploche 683 m^2 a verejnosti bola slávnostne sprístupnená dňa 3. októbra 2011. V blízkosti budovy múzejného oddelenia je tiež umiestnená aj vonkajšia expozícia s názvom „Park bojovej techniky“, v ktorom je umiestnených 15 exponátov vojnovej (druhá svetová vojna) a povojnovej ťažkej bojovej techniky. Múzejné oddelenie má pritom vo svojej pôsobnosti aj starostlivosť

---

1 Zákon č. 206/2009 Z. z. z 28. apríla 2009 o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. JURKOVÁ, Viera. *Význam a špecifiká zbierkového fondu Vojenského historického múzea v Piešťanoch*. In História a súčasnosť zbierok a zberateľstva. Richard R. Senček a kol. (zost.) Banská Bystrica : Slovenská pošta a. s., Poštové múzeum, 2017, s. 251.

2 PURDEK, Imrich et al. *15 rokov Vojenského historického ústavu 1994 - 2009*. Bratislava : VHÚ Bratislava, 2009, s. 17-19. ISBN 978-80-969375-8-5. JURKOVÁ, ref. 1, s. 251- 252.

3 Registračná listina č. MK: 2156/98 - 400 zo dňa 28. septembra 1998.

o národnú kultúrnu pamiatku (ďalej „NKP“) s názvom Duklianske bojisko, ktorej areál sa rozprestiera na širokom území od Duklianskeho priesmyku až po Svidník a zahŕňa v sebe 16 pamiatkových objektov, medzi nimi predovšetkým Pamätník československého armádneho zboru v ZSSR s vojnovým cintorínom na Dukle (kataster obce Vyšný Komárnik), Pamätník sovietskej armády s vojnovým cintorínom vo Svidníku a tiež aj veľkorozmerné predmety umiestnené na kamenných podstavcoch od rázcestia k obci Kapišová až po hraničný priechod Vyšný Komárnik - Barwinek. VHÚ prostredníctvom Múzejného oddelenia vo Svidníku, okrem toho spravuje aj Vyhliadkovú vežu na Dukle.[4]

Múzejné oddelenie Piešťany vzniklo po reorganizovaní VHÚ Bratislava a nadviazalo na činnosť pôvodného vojenského múzea v Trenčíne. Prvá zbierkotvorná činnosť tohto múzejného oddelenia siaha do roku 1993, keď bola ťažká bojová technika dovezená do novovytvoreného depozitu v priestoroch Leteckých opravovní Trenčín. V týchto priestoroch pôsobila Skupina letectva, protivzdušnej obrany (PVO) a ťažkej bojovej techniky. Druhým pracoviskom bola tzv. Skupina chladných a palných ručných zbraní, ktorá bola dislokovaná v priestoroch posádky Nové Mesto nad Váhom. Pôvodný plán výstavby priestorov Vojenského múzea v priestoroch Leteckých opravovní Trenčín bol v roku 2000 definitívne zrušený, a preto sa hľadala nová alternatíva umiestnenia múzea. Tá sa našla v roku 2002, keď múzeum prevzalo do správy budovu a objekt kasární SNP a časť letiska v posádke Piešťany po zrušenej 32. leteckej základni. V priebehu roka 2001 bola vypracovaná „Koncepcia vojenského múzea s výhľadom do roku 2010“, v ktorej bol rozpísaný stav VHM a jeho miesto a význam v systéme múzeí SR. V priebehu rokov 2002 - 2004 došlo následne k sťahovaniu pracovísk oboch skupín do Piešťan, kde boli priestory budovy a areálu bývalých kasární upravené na administratívne a depozitné priestory, pričom dňa 25. septembra 2004 bola slávnostne otvorená stála expozícia s názvom „Výzbroj Československej armády v rokoch 1945 - 1992“. Táto expozícia sa rozkladá na letisku na ploche 41 290 m^2, pričom administratívne a depozitné miestnosti sa nachádzajú v dvanástich budovách a dvoch autoparkoch v priestore kasární.[5]

Jednou z hlavných úloh VHM Piešťany a jeho dvoch múzejných oddelení je vykonávanie vrcholnej akvizičnej (zbierkotvornej) činnosti v oblasti vojenských dejín Slovenska. V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať, že VHM má v súčasnosti vytvorený jeden zbierkový fond, ktorý je súborom všetkým zbierkových predmetov zaradených v jednotlivých zbierkach v Múzejnom oddelení Svidník a v Múzejnom oddelení Piešťany, pričom je usporiadaný na základe jednotlivých odborných kritérií a v komplexnosti vyjadruje odborné zameranie a profiláciu múzea. Zbierkový fond je začlenený pod odbor História - spoločenské vedy a obsahuje dovedna 18 973 evidovaných zbierkových predmetov (stav k 30. júnu 2016). Zbierkový fond je pritom rozčlenený do 22 múzejných zbierok, pričom na základe rozhodnutia štatutárneho orgánu - riaditeľa VHÚ Bratislava, vedú obe múzejné oddelenia vlastnú Knihu prírastkov a každé múzejné oddelenie má svojho dokumentátora. V prírastkových knihách Múzejného oddelenia Piešťany je evidovaných 8 428 ks zbierkových predmetov a v rámci Múzejného oddelenia Svidník je v prírastkových knihách zapísaných 10 545 ks predmetov. Zbierkové predmety získavali jednotlivé oddelenia VHM Piešťany všetkými spôsobmi, ktoré zákon povoľuje - kúpou (Svidník - 5 102 ks a Piešťany - 1 213 ks), darom (Svidník - 2 332 ks a Piešťany - 633 ks), bezodplatným prevodom (Svidník - 1 124 ks a Piešťany - 5 999 ks), vlastným výskumom (Svidník - 1 987 ks a Piešťany - 569 ks) a zámenou s inými inštitúciami a organizáciami (Piešťany - 14 ks).[6]

4 PURDEK, ref. 2, s. 118-129. JURKOVÁ, ref. 1, s. 252.
5 PURDEK, ref. 2, s. 107-117. JURKOVÁ, ref. 1, s. 253.
6 JURKOVÁ, ref. 1, s. 254, 256.

Počiatky akvizičnej činnosti Múzejného oddelenia Svidník, bývalého Dukelského múzea, siahajú až do 60. rokov 20. storočia. Prvá kniha prírastkov je z roku 1967, pričom prvé nadobúdacie doklady k jednotlivým zbierkovým predmetom pochádzajú z rokov 1965 - 1966. Vzhľadom na zameranie niekdajšieho Dukelského múzea sa pri zbierkotvornej činnosti veľký dôraz kládol predovšetkým na mapovanie vojnových udalostí spojených s regiónom pod Duklou, pričom v zbierkach prevažujú najmä malorozmerné predmety.[7]

Akvizičná činnosť múzea v Trenčíne sa v prvých rokoch existencie inštitúcie zameriavala na získavanie a následné sťahovanie vojenskej techniky a zbraní z vojenských útvarov a zariadení Armády Slovenskej republiky. Prioritou bolo vytváranie možných kolekcií a typových radov. Významnú úlohu pri tejto zbierkotvornej činnosti v tom čase zohrávala Komisia na tvorbu zbierok, ktorá fungovala ako poradný orgán štatutára - riaditeľa VHÚ Bratislava od roku 1996. Prvé desaťročie fungovania múzea v Trenčíne sa tak nieslo v znamení intenzívnej akvizičnej činnosti.[8]

Najrozsiahlejšia časť zbierkového fondu VHM Piešťany bola získaná prevodom správy alebo vlastníctva. Týmto spôsobom VHM získalo takmer 40 % zbierkových predmetov (najmä Múzejné oddelenie Piešťany, kde to je až vyše 70 % zbierkových predmetov). Ide predovšetkým o ručné chladné a palné zbrane, pásovú a obrnenú techniku, automobilovú a leteckú techniku a ďalší vojenský materiál používaný v rámci armády v jednotlivých obdobiach.[9]

Druhým najčastejším spôsobom získavania zbierkových predmetov bol ich nákup. Touto formou získalo VHM Piešťany tretinu zbierkových predmetov, pričom Múzejné oddelenie Svidník až viac ako 50 %. Nákup predmetov od právnických a fyzických osôb bol realizovaný najmä v prvých rokoch existencie oboch oddelení VHM. Išlo pritom najmä o vzácne ručné chladné a palné zbrane, rady, vyznamenania a medaily. Posledný nákup zbierkových predmetov sa realizoval v rámci Múzejného oddelenia Piešťany v roku 2013.[10]

Darom získalo VHM Piešťany v rámci oboch oddelení spolu takmer 16 % zbierkových predmetov. Vlastným výskumom boli získavané zbierkové predmety najmä v rámci Múzejného oddelenia Svidník, kde do roku 1993 takto nadobudnuté zbierkové predmety tvorili až 40 % zo všetkých dovtedy nadobudnutých zbierkových predmetov.[11] Naopak, získavanie zbierkových predmetov prostredníctvom zámeny sa uskutočnilo len v rámci Múzejného oddelenia Piešťany, kde bolo touto formou získaných spolu štrnásť zbierkových predmetov v rámci šiestich zámenných zmlúv.[12]

Zlomovým rokom v odbornej činnosti VHM Piešťany bol rok 2006, keď došlo k novému prerozdeleniu zbierkového fondu. Snahy o jeho prvotné prerozdelenie pochádzali ešte z 90. rokov 20. storočia, keď sa prihliadalo na vzorové delenie fondu vo VHÚ Praha. V rokoch 1994 - 2006 tak boli zbierkové predmety múzea zaradené do pätnástich fondov,

---

7 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

8 Tamže, s. 257.

9 JURKOVÁ, ref. 1, s. 257.

10 Tamže. Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

11 JURKOVÁ, ref. 1, s. 258. Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

12 JURKOVÁ, ref. 1, s. 258.

pričom zbierkové predmety z troch boli uložené v Trenčíne (letecká technika, technika PVO a ťažká bojová technika) a dvanásť fondov bolo uložených v Novom Meste nad Váhom - Chladné zbrane; Ručné strelné zbrane; Výstrojný materiál; Proviantný materiál; Zdravotnícky materiál; Bojové zástavy; Rady, vyznamenania a medaily; Spojovací materiál; Munícia; Ženijný materiál; Delostrelecká optika a Chemický materiál. Približne rovnaké prerozdelenie zbierkového fondu platilo v uvedených rokoch s menšími zmenami aj pre Múzejné oddelenie vo Svidníku.[13] Nové prerozdelenie zbierkového fondu z roku 2006 bolo už jednotné a záväzné pre obe múzejné oddelenia. Zbierkový fond bol rozdelený do 22 zbierok. Každá zo zbierok tak dostala svoju vlastnú signatúru evidenčného čísla, pričom zbierkové predmety evidované vo Svidníku majú za evidenčným číslom označenie S (napr. CHZ 1 S, PR 2 S, PK 3 S, AZ 4 S, DM 5 S, TOT 6 S). Princíp nového delenia zbierkového fondu pritom nevychádzal z delenia vojska, ako to bolo pôvodne v úmysle, keďže druhová, typová a obsahová štruktúra celého fondu si vyžadovali nájsť systém, ktorý by bolo možné uplatniť na každý zbierkový predmet. V prvom rade sa pritom pozeralo na to, či ide o zbraň, a o akú zbraň ide (typ, kaliber) a podľa toho boli predmety začlenené do zbierky Chladné zbrane; Pištole a revolvery; Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane; Automatické zbrane alebo Delostrelecký materiál. V prípade, že nešlo priamo o zbraň, tak pri technike bol určujúci podvozok. Tým pádom kolesová technika bola zaradená do zbierky Automobilová technika, a pásová a kolopásová obrnená technika bola zaradená do zbierky Tanky a obrnená technika, napr. reaktívny mínomet BM-13-16 na podvozku ZIL-151 nie je zaradený do zbierky Delostrelecký materiál, ale do zbierky Automobilová technika. Samostatné zbierky tvorí zbierka PVO a Letecká technika. Ostatné zbierky (1994 - 2006) ostali prakticky bez zmien, pričom boli vytvorené dve nové zbierky, a to konkrétne zbierka Písomnosti a zbierka Rôzny múzejný materiál, ktorá obsahuje tie zbierkové predmety, ktoré sa bezprostredne viažu k vojenským dejinám Slovenska, no ich povaha a charakter ich nedovoľuje zaradiť do nijakej z ostatných 21 zbierok (napr. prsť zeme z bojísk 1. čs. armádneho zboru v ZSSR, prepichovače pneumatík, upomienkové predmety, bankovky, mince a i.).[14]

Tabuľka č. 1 - Rozdelenie zbierkového fondu VHM Piešťany

Číslo a názov zbierky	**Typológia**
Zbierka č. I - Chladné zbrane	Bodáky, tesáky, dýky, kordíky, meče, šable, kordy, palоše, jatagany, kindžale, kuše, cepy, halapartne, šípy....
Zbierka č. II - Pištole a revolvery	Pištole, revolvery, signálne pištole....
Zbierka č. III - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane	Pušky, karabíny, protitankové pušky, vzduchovky, malokalibrovky, vetromerné pušky, pancierovky, tarasnice, granátomety....
Zbierka č. IV- Automatické zbrane	Samopaly, guľomety, letecké guľomety....
Zbierka č. V - Delostrelecký materiál	Kanóny, húfnice, letecké kanóny, mínomety, raketomety....
Zbierka č. VI - Tanky a obrnená technika	Tanky, obrnené transportéry - pásové a kolopásové, BVP....
Zbierka č. VII - Letecká technika	Lietadlá, letúne, vrtuľníky, vetrone, balóny, vzducholode....

13 PURDEK, ref. 2, s. 115.
14 JURKOVÁ, ref. 1, s. 258- 260.

Zbierka č. VIII- Technika PVO	Systémy PVO, odpaľovacie zariadenia, lokátory ako celky....
Zbierka č. IX - Strelivo a náloživo	Náboje, nábojnice, míny, strely, bomby, rakety, nálože, šrapnely, ručné granáty....
Zbierka č. X - Spojovací materiál	Rádiostanice, rádioprijímače, vysielače, ďalekopisy, telefónne aparáty, telegrafné zariadenia....
Zbierka č. XI - Chemický materiál	Ochranné masky a filtre, dozimetre, chemické pláštenky, odmorovacie prístroje a zariadenia, vzorkovnice bojových chemických látok....
Zbierka č. XII - Ženijný materiál	Mínohľadačky, odmínovacie súpravy, potápačské súpravy, člny, poľné lopatky, vyrážacie tŕne, bodce....
Zbierka č. XIII - Automobilová technika	Vozidlá (jednostopové, dvojstopové), automobily, motocykle....
Zbierka č. XIV - Výstrojný materiál	Rovnošaty, doplnky k rovnošatám, obuv, čiapky, prilby....
Zbierka č. XV - Rady, vyznamenania a medaily	Rady, vyznamenania, medaily, odznaky, plakety, rozlišovacie znaky, dekréty o udelení....
Zbierka č. XVI - Bojové zástavy, štandardy, vlajky	Zástavy, štandardy, vlajky, kmeňové knihy, stuhy, radové knižky, dekréty o udelení....
Zbierka č. XVII-– Obrazy a plastiky	Obrazy a plastiky ako umelecké diela, busty, súsošia....
Zbierka č. XVIII - Proviantný materiál	Poľné kuchyne, riady, príbory, obedáre....
Zbierka č. XIX - Rôzny múzejný materiál	Bankovky, mince, platidlá, filmy, upomienkové predmety....
Zbierka č. XX - Optický materiál	Zameriavače, ďalekohľady, puškohľady, fotoaparáty....
Zbierka č. XXI - Zdravotnícky materiál	Nosidlá, obväzový materiál, lekárske vybavenie....
Zbierka č. XXII - Písomnosti	Dokumenty, knihy, predpisy, časopisy, noviny, listy, poľná korešpondencia....

Vzhľadom na obsahovú, druhovú i veľkostnú rôznorodosť sú zbierkové predmety z jednotlivých zbierok v rámci Múzejného oddelenia Piešťany uložené spravidla samostatne v depozitároch, ktorých správcom je správca tej-ktorej zbierky, ktorá je v tom-ktorom depozitári uložená. Výnimku tvoria len veľkoplošné garáže a odstavné plochy, v ktorých môžu byť podľa potreby ochrany zbierkových predmetov uložené zbierkové predmety v rámci niekoľkých zbierok. Múzejné oddelenie Piešťany má tak k dispozícii desať depozitných priestorov pozostávajúcich z jednotlivých stavieb, stavieb s odstavnými plochami a samostatných odstavných plôch ohradených aj neohradených, rozmiestnených v časti areálu múzea na letisku a v priestoroch bývalých kasární v Piešťanoch. V múzejnom oddelení v Piešťanoch je pritom 22 zbierok rozdelených medzi siedmich odborných zamestnancov, vrátane vedúceho múzejného oddelenia a kurátorov.[15]

[15] Depozitárny režim Vojenského historického múzea Múzejného oddelenia Piešťany Vojenského historického ústavu Bratislava, č.p. VHÚ-1-333/2009-VHM zo dňa 22. decembra 2009.

Tabuľka č. 2 - Depozitárny režim VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Piešťany)

EXPOZÍCIA NA LETISKU	
Depozitár - „Ženijný dvor“	
KASÁRNE SNP PIEŠŤANY	
Depozitár - 1	*Budova č. 48*
Sektor „A“	Prízemie
Sektor „B“	1. poschodie
Sektor „C“	2. poschodie
Depozitár - 2	*Autopark č. I*
Sektor „A“	Budova č. 14
Sektor „B“	Prístrešky
Sektor „C“	Budova č. 18
Sektor „D“	Parkovacia plocha vedľa budovy č. 18
Sektor „E“	Parkovacia plocha pred budovou č. 18
Sektor „F“	Parkovacia plocha pred budovou č. 14
Depozitár - 3	*Autopark č. II*
Sektor „A“	Budova č. 56 - 1. brána
Sektor „B“	Budova č. 56 - 2. a 3. brána
Sektor „C“	Parkovacia plocha okolo budovy č. 18
Depozitár - 4	*Budova č. 12*
Depozitár - 5	*Budova č. 13*
Depozitár - 6	*Budova č. 28*
Sektor „A“	Prízemie prvá časť
Sektor „B“	Prízemie druhá časť
Sektor „C“	1. poschodie
Depozitár - 7	*Budova č. 37*
Sektory „A“ - „F“	
Depozitár - 8	*Neohradená odstavná plocha pred budovou č. 12 a č. 13*
Sektor „A“	Neohradená parkovacia plocha - „pravá strana“
Sektor „B“	Neohradená parkovacia plocha - „ľavá strana“
Depozitár - 9	*Neohradená parkovacia plocha pred budovou č. 48*

Komplikovanejšia situácia je vo Svidníku, kde je, naopak, v porovnaní s Piešťanmi, pre nedostatok priestorov v jednom depozitári umiestnených viacero zbierok. V múzejnom oddelení vo Svidníku je tak 21 zbierok (v rámci Múzejného oddelenia Svidník nie je vedená zbierka PVO) rozdelených do štyroch depozitárov, pričom zbierky sú v nich uložené tak, že správcovia jednotlivých zbierok sú zároveň aj správcami depozitárov. Jednotlivé zbierky sú pritom rozdelené medzi štyroch odborných zamestnancov, vrátane kurátorov.[16]

[16] Depozitárny režim Vojenského historického múzea Múzejného oddelenia Svidník Vojenského historického ústavu Bratislava, č.p. VHÚ-VHM-Mo-32/2016 zo dňa 29. apríla 2016.

Tabuľka č. 3 - Depozitárny režim VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník)

Budova Múzejného oddelenia Svidník	
Depozitár č. 1	Prízemie budovy Múzejného oddelenia Svidník
Depozitár č. 2	Prízemie budovy Múzejného oddelenia Svidník
Depozitár č. 3	Prízemie budovy Múzejného oddelenia Svidník
Depozitár č. 4	Prízemie budovy Múzejného oddelenia Svidník

Zbrane evidované v prírastkových knihách oboch múzejných oddelení VHM Piešťany sú v rámci zbierkového fondu tak vo Svidníku, ako aj v Piešťanoch zaradené do šiestich zbierok, konkrétne do zbierky č. I - Chladné zbrane; č. II - Pištole a revolvery; č. III - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane; č. IV - Automatické zbrane; č. V - Delostrelecký materiál a č. VI - Tanky a obrnená technika.

Tabuľka č. 4 - Počty zbierkových predmetov v jednotlivých zbierkach zbraní VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany) so stavom k 30. 6. 2016

Číslo a názov zbierky	Počty zbierkových predmetov	
	Múzejné oddelenie Svidník	Múzejné oddelenie Piešťany
I. - Chladné zbrane	169	226
II. - Pištole a revolvery	176	293
III. - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane	269	377
IV. - Automatické zbrane	697	745
V. - Delostrelecký materiál	37	164
VI. - Tanky a obrnená technika	38	152

Zbierka č. I - Chladné zbrane v zbierkovom fonde VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany)

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Múzejného oddelenia VHM (ďalej „VHÚ - Mo VHM“) vo Svidníku a zaradené do zbierky č. I. - Chladné zbrane v súhrnnom počte 169 ks sú v prevažnej väčšine (140 ks) uložené v jednom z depozitárov Múzejného oddelenia Svidník na jednom kovovom stojane a na štandardných drevených a kovových policiach v dvoch kovových uzamykateľných skriniach, pričom ďalšia časť z týchto zbierkových predmetov (22 ks) je vystavená v Centrálnej expozícii VHÚ - Mo VHM Svidník, a to konkrétne v malých a veľkých sklenených expozičných vitrínach. Okrem toho je jeden zbierkový predmet z danej zbierky vypožičaný do inej inštitúcie a šesť predmetov je vyradených. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do tejto zbierky v rámci Múzejného oddelenia Svidník prebehla v roku 1969, keď bolo do zbierok ešte niekdajšieho Dukelského múzea prijatých dovedna 39 zbierkových predmetov, ktoré boli v neskoršom období zaradené práve do zbierky č. I - Chladné zbrane. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v rokoch 1973 (20 ks), 1967 (18 ks), 1972 (12 ks) a 1968 (10 ks)[17], pričom

[17] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 - 1977); VHM-9/3

posledný zbierkový predmet zaradený do tejto zbierky bol nadobudnutý v roku 2017[18]. Najviac zbierkových predmetov bolo pritom v danej zbierke získaných kúpou (75 ks) a darom (66 ks). Ďalej nasleduje vlastný výskum, ktorým do zbierky pribudlo spolu 22 zbierkových predmetov, pričom ďalších šesť sa podarilo získať aj prevodom. V rámci Múzejného oddelenia Svidník dominujú v tejto zbierke predovšetkým štandardné nožové, tuľajkové a šabľové bodáky používané v rôznych európskych krajinách v období krátko pred vypuknutím a počas prvej svetovej vojny, v medzivojnovom období a najmä v období druhej svetovej vojny. Druhú početnú skupinu v zbierke tvoria šable (pre mužstvo a pre dôstojníkov), predovšetkým rakúsko-uhorské, ruské (resp. sovietske) a československé, ktoré pochádzajú z obdobia druhej polovice 19. storočia (najmä rakúsko-uhorské šable), z obdobia začiatku 20. storočia vrátane prvej svetovej vojny a taktiež aj z medzivojnového obdobia (najmä československé šable). Menej početnú skupinu predmetov danej zbierky tvoria dýky, kordíky a útočné nože rôzneho druhu zastúpené po jednom až troch kusoch, pričom sa jedná predovšetkým o chladné zbrane používané nemeckou armádou a slovenskou armádou (1939 - 1945) v období druhej svetovej vojny. Za zmienku stojí taktiež spomenúť malú skupinu rakúsko-uhorských tesákov rôzneho druhu (zákopnícke, ženijne a delostrelecké), ktoré pochádzajú z obdobia druhej polovice 19. storočia (5 ks) a z obdobia prvej svetovej vojny (1 ks), pričom sa používali najmä ako pracovné nástroje. Raritou v danej zbierke je pomerne vzácny ruský delostrelecký kindžal, ktorý pochádza z roku 1916. (Obr. 1) Okrem vyššie spomenutých chladných zbraní sa v zbierke nachádzajú aj puzdrá (celokovové, kožené s kovaniami) na bodáky, šable a i., a predovšetkým kožené, resp. látkové závesníky na bodáky, šable a i., ktoré boli do zbierok získané nezávisle od jednotlivých chladných zbraní ako samostatné zbierkové predmety.[19]

Obr. 1 Ruský delostrelecký kindžal z roku 1916 zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM Piešťany, ktoré sú zaradené v súhrnnom počte 226 ks do zbierky č. I - Chladné zbrane sú v prevažnej väčšine umiestnené v jednom zo samostatných depozitárov daného múzejného oddelenia, a to v štandardných kovových uzamykateľných skriniach so zvlášť oddelenými miestami pre jednotlivé zbrane, prípadne ich príslušenstvo, a na štandardných kovových stojanoch s taktiež oddelenými miestami pre jednotlivé zbrane a ich príslušenstvo. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov momentálne zaradených do tejto zbierky prebehla v rámci Múzejného oddelenia Piešťany v roku 1996, keď bola do zbierky prijatá takmer jedna štvrtina všetkých zbierkových predmetov (54 ks). Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala potom ešte v rokoch 1999 (32 ks), 1997 (29 ks), 1998 (28 ks), 2006 (21 ks) a 2 000 (20 ks), pričom posledné dva kusy zbierkových predmetov evidované v tejto zbierke boli nadobudnuté v roku 2015. Väčšina zbierkových predmetov bola pritom v danej zbierke získaná darom alebo kúpou, pričom malá časť predmetov sa do zbierky dostala aj prevodom. V zbierke je pritom zastúpená pomerne široká škála chladných zbraní od štandardných nožových, tuľajkových

(1977 - 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

18 Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 3/2017 zo dňa 15. 3. 2017.

19 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č. p. VHM-9/2 (1967 - 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č. p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

a šabľových bodákov, cez rôzne typy šablí, kordov, palošov, jataganov, kindžalov, tesákov, dýk a kordíkov, až po útočné nože a vrhacie hviezdice. Tieto jednotlivé chladné zbrane majú pôvod vo viacerých európskych krajinách a pochádzajú taktiež z rôznych období, keď napr. vôbec najstarším zbierkovým predmetom nielen v tejto zbierke, ale aj v celom zbierkovom fonde VHM Piešťany je nemecký meč zo 14. storočia. (Obr. 2) Väčšina zbierkových predmetov, najmä bodákov, tesákov, kindžalov, šablí, dýk a kordíkov však pochádza z obdobia prelomu 19. a 20. storočia, resp. z medzivojnového obdobia a obdobia druhej svetovej vojny. O niečo straší pôvod majú v zbierke zastúpené kordy, paloše a jatagany, ktoré pochádzajú väčšinou z obdobia druhej polovice 19. storočia. V zbierke majú, samozrejme, svoje zastúpenie aj chladné zbrane vyrobené a používané v čs. armáde v období po roku 1945, a to najmä v podobe útočných nožov VO-7 a vrhacích hviezdíc pod označením „ROTAČKA“. Okrem vyššie uvedeného sa v zbierke nachádzajú v menšom množstve aj predmety predstavujúce základné príslušenstvo k chladným zbraniam, pričom sa jedná hlavne o rôzne závesníky na šable, resp. bodáky, ktoré boli do zbierky prijaté ako samostatné predmety nezávisle od jednotlivých chladných zbraní.[20]

Obr. 2 Nemecký meč zo 14. storočia zo zbierok VHÚ – Mo VHM Piešťany

Zbierka č. II - Pištole a revolvery v zbierkovom fonde VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany)

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ – Mo VHM vo Svidníku a zaradené v súhrnnom počte 176 ks do zbierky č. II. – Pištole a revolvery sú vo väčšine (146 ks) uložené v jednom z depozitárov daného múzejného oddelenia na štandardných kovových čalúnených policiach v dvoch kovových uzamykateľných ohňovzdorných trezoroch, pričom ďalšia časť zbierkových predmetov (21 ks) z tejto zbierky je vystavená v Centrálnej expozícii v malých a veľkých sklenených expozičných vitrínach. Okrem toho je jeden zbierkový predmet zapožičaný vojenskému útvaru a osem zbierkových predmetov z danej zbierky je vyradených. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov momentálne zaradených do tejto zbierky v rámci Múzejného oddelenia Svidník prebehla v roku 1967, keď bola do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea prijatá až viac ako jedna tretina zbierkových predmetov (66 ks), ktoré boli v neskoršom období zaradené práve do zbierky č. II. - Pištole a revolvery. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v rokoch 1971 (25 ks), 1982 (13 ks) a 1972 (12 ks). Posledný zbierkový predmet zaradený do tejto zbierky v rámci Múzejného oddelenia Svidník bol nadobudnutý v roku 2008. Najviac zbierkových predmetov bolo pritom v danej zbierke získaných darom (81 ks) a prevodom (61 ks). Kúpou bolo získaných 28 zbierkových predmetov a napokon vlastným výskumom do zbierky pribudlo ešte šesť ďalších zbierkových predmetov. V zbierke pritom dominujú predovšetkým štandardné armádne pištole, používané v rôznych európskych krajinách v období krátko pred vypuknutím a počas prvej svetovej vojny, v medzivojnovom

[20] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 - 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 - 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015).

Obr. 3 9-mm sovietska armádna pištoľ Makarov PM zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník – pozostalosť po plukovníkovi Štefanovi Bundzákovi

Obr. 4 9-mm sovietska armádna pištoľ Makarov PM zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník – pozostalosť po armádnom generálovi Ing. Bohumírovi Lomskom

Obr. 5 9-mm československý revolver ZKR 590 „Grand“ cal. 38 Special zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník – pozostalosť po armádnom generálovi Ing. Martinovi Dzúrovi

období a najmä v období druhej svetovej vojny. Najviac sú spomedzi týchto zbierkových predmetov zastúpené pištole vyrobené predovšetkým v medzivojnovom Československu, v Nemecku, v Sovietskom zväze a v rakúsko-uhorskej monarchii (neskôr v medzivojnovom Maďarsku). Druhú, nemenej početnú skupinu zbierkových predmetov v danej zbierke predstavujú rôzne civilné a policajné pištole, ktoré sa v drvivej väčšine vyrábali a používali v rôznych európskych krajinách v medzivojnovom období, pričom niektoré z nich sa v období druhej svetovej vojny v prípade akútneho nedostatku štandardných armádnych pištolí používali tiež ako armádne pištole v tylových jednotkách. Menej početnú skupinu v rámci danej zbierky tvoria signálne pištole československej, nemeckej a sovietskej produkcie, ktoré sa vyrobili a používali v medzivojnovom období a v období druhej svetovej vojny, pričom niektoré zo zastúpených československých signálnych pištolí sa používali aj v povojnovom období. Osobitnú skupinu v rámci danej zbierky tvoria najmä rakúsko-uhorské, nemecké a ruské armádne revolvery, ktoré sa vyrobili väčšinou v druhej polovici 19. storočia a používali v období prvej svetovej vojny, a taktiež aj civilné revolvery rôznych systémov a produkcie pochádzajúce z obdobia druhej polovice 19. a prvej polovice 20. storočia. Za zmienku stojí taktiež spomenúť, že v danej zbierke sa nachádzajú aj dve 9-mm sovietske armádne pištole Makarov PM uložené v drevených ozdobných kazetách, ktoré sú pozostalosťami po armádnom generálovi Ing. Bohumírovi Lomskom a po plukovníkovi Štefanovi Bundzákovi (obr. 3 a 4), a taktiež aj 9-mm československý revolver ZKR 590 „Grand“ cal. 38 Special, uložený v ozdobnom koženom puzdre, ktorý je pozostalosťou po armádnom generálovi Ing. Martinovi Dzúrovi (obr. 5). Okrem vyššie spomenutých zbierkových predmetov sa v zbierke nachádzajú aj zásobníky do rôznych pištolí a puzdrá (látkové a kožené) pre rôzne pištole, ktoré boli do zbierok múzea prijaté ako osobitné zbierkové predmety nezávislé od jednotlivých pištolí.[21]

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM Piešťany a zaradené v súhrnnom počte 293 ks do zbierky č. II. - Pištole a revolvery sú v drvivej väčšine uložené v jednom zo samostatných depozitárov tohto múzejného oddelenia, a to v štandardných kovových uzamykateľných skriniach so zvlášť oddelenými miestami pre jednotlivé zbrane, prípadne ich príslušenstvo. Malá časť zbierkových predmetov z tejto zbierky je tiež zapožičaná rôznym vojenským útvarom, kde sú tieto predmety v prevažnej väčšine súčasťou tzv. sieni cti a slávy. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do tejto zbierky v rámci

[21] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 - 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011).

Múzejného oddelenia Piešťany prebehla v roku 1999, keď bola do zbierky prijatá takmer jedna pätina zbierkových predmetov (58 ks). Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky ďalej prebiehala ešte v rokoch 1996 (49 ks), 2011 (31 ks), 2005 (26 ks) a 2003 (23 ks).[22] Posledný zbierkový predmet zaradený do zbierky č. II. - Pištole a revolvery bol v rámci Múzejného oddelenia Piešťany nadobudnutý v roku 2017 (k 30. septembru 2017).[23] Väčšina zbierkových predmetov bola pritom v danej zbierke získaná prevodom, pričom vzácnejšie a výnimočné zbierkové predmety boli získané aj kúpou. V rámci Piešťan v tejto zbierke dominujú predovšetkým štandardné armádne pištole (obr. 6) používané najmä v Československu, no tiež aj v rôznych ďalších európskych krajinách, hlavne v povojnovom období, no v zbierke sa v menšom počte nachádzajú aj armádne pištole rôzneho pôvodu vyrobené a používané v období pred rokom 1945. Druhú, taktiež početnú, skupinu zbierkových predmetov v danej zbierke predstavujú rôzne civilné a športové malokalibrové, vzduchové a plynové pištole, ktoré sa v drvivej väčšine vyrobili a používali v rôznych európskych krajinách v období po roku 1945. Menej početnú skupinu v rámci danej zbierky, podobne ako vo Svidníku, tvoria signálne pištole československej, nemeckej a sovietskej produkcie, ktoré pochádzajú hlavne z medzivojnového obdobia a z obdobia druhej svetovej vojny, pričom v zbierke sa samozrejme nachádzajú aj československé signálne pištole, ktoré sa používali v povojnovom období. Osobitnú skupinu v danej zbierke tvoria revolvery, pričom najviac sú tu zastúpené zbrane československej a sovietskej povojnovej produkcie, avšak svoje miesto tu majú aj rôzne revolvery staršej produkcie (druhá polovica 19. a prvá polovica 20. storočia), pričom sa jedná hlavne o rakúsko-uhorské revolvery systému Gasser rôznych modelov. Okrem vyššie spomenutých zbierkových predmetov sa v zbierke nachádzajú aj rôzne (najmä československé) pištole v podobe rezov a v podobe tzv. školných pištolí.[24]

Obr. 6 9-mm československá armádna pištoľ ČZ vzor 24 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Zbierka č. III - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane v zbierkovom fonde VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany)

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM Svidník a zaradené v celkovom počte 269 ks do zbierky č. III. - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane sú vo veľkej väčšine (221 ks) uložené v jednom z depozitárov tohto múzejného oddelenia na viac ako dvadsiatich štandardných kovových stojanoch v rôznom prevedení,

[22] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 - 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

[23] Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 2/2017 zo dňa 31.1.2017.

[24] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 - 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 - 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 - 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

pričom ďalšia časť zbierkových predmetov (37 ks) z tejto zbierky je vystavená v Centrálnej expozícii v malých a veľkých sklenených expozičných vitrínach, a taktiež aj v priestore tzv. Diorámy. Okrem toho je šesť zbierkových predmetov vypožičaných do vojenských útvarov a päť zbierkových predmetov z danej zbierky je vyradených. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do tejto zbierky v rámci múzejného oddelenia vo Svidníku prebehla v rokoch 1967 a 1982, keď bolo do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea dovedna prijatých 73 zbierkových predmetov (1967 - 37 ks a 1982 - 36 ks). Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v rokoch 1969 (27 ks), 1994 (27 ks), 1972 (26 ks), 1978 (17 ks) a 1979 (16 ks). Posledný zbierkový predmet zaradený do tejto zbierky bol v rámci Múzejného oddelenia Svidník nadobudnutý v roku 1998. Takmer dve tretiny zbierkových predmetov boli pritom v danej zbierke získané prevodom (160 ks). Kúpou bolo získaných 44 zbierkových predmetov, darom o štyri predmety menej (40 ks) a napokon vlastným výskumom do danej zbierky pribudlo ešte ďalších 25 predmetov. V zbierke vo Svidníku dominujú v prevažnej väčšine štandardné armádne pušky, krátke pušky, karabíny, samonabíjacie a útočné pušky vyrobené a používané v rôznych európskych a mimoeurópskych (6,5-mm japonská pechotná puška Arisaka typ 38 model 1905) krajinách v období druhej polovice 19. storočia, resp. krátko pred vypuknutím a počas prvej svetovej vojny, v medzivojnovom období a najmä v období druhej svetovej vojny. Jedná sa hlavne o rôzne pušky a karabíny rakúsko-uhorskej, ruskej, nemeckej, československej, sovietskej a francúzskej produkcie. Malú časť zbierky tvoria tiež samonabíjacie a útočné pušky z povojnového obdobia (7,62-mm československá samonabíjacia puška vz. 52/57 a 7,62-mm sovietska útočná puška AK (Avtomat Kalašnikova) - 47). Istá časť pušiek pochádzajúcich z obdobia do roku 1945 bola pritom v povojnovom období podomácky upravená, najmä skrátením hlavne a pažby, odstránením jednotlivých častí krytiek prednej pažby a tiež aj rôznymi inými spôsobmi (zdobenie pažby a i.). Osobitnú skupinu v rámci zbierky tvoria protitankové pušky sovietskej výroby (14,5-mm sovietska protitanková puška PTRS (Protivotankovoje Ružije Simonova) - 41) a ručné protitankové zbrane nemeckej výroby (Panzerfaust 30M klein, 30M a 60M a Raketenpanzerbüchse 43). Okrem toho treba ešte spomenúť, že v zbierke majú svoje zastúpenie aj štandardné pechotné pušky z druhej polovice 18. a prvej polovice 19. storočia, pričom najstaršou z nich je 18-mm francúzska pechotná puška model AN IX (1777). (Obr. 7) Popri vyššie spomenutých zbierkových predmetoch sa v zbierke nachádzajú tiež zásobníky do rôznych samonabíjacích pušiek, čistiace potreby pre rôzne pušky a tiež aj jednotlivé súčasti pušiek, predovšetkým závery, ktoré boli do zbierok múzea prijaté ako osobitné predmety nezávislé od jednotlivých pušiek.[25]

Obr. 7 18-mm francúzska pechotná puška model AN IX (1777) zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM v Piešťanoch, ktoré sú zaradené v súhrnnom počte 377 ks do zbierky č. III. - Pušky, karabíny a ručné protitankové zbrane sú v drvivej väčšine umiestnené v jednom zo samostatných depozitárov Múzejného oddelenia Piešťany, a to v štandardných kovových

[25] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011).

uzamykateľných skriniach so zvlášť oddelenými miestami pre jednotlivé zbrane, prípadne ich príslušenstvo. Malá časť zbierkových predmetov z tejto zbierky je pritom zapožičaná rôznym vojenským útvarom. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do tejto zbierky v rámci Múzejného oddelenia Piešťany prebehla v roku 1999, keď bola do zbierky prijatá takmer jedna tretina všetkých zbierkových predmetov (115 ks). Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v rokoch 1997 (51 ks), 2003 (49 ks) a 1996 (42 ks)[26], pričom posledných 19 zbierkových predmetov zaradených do tejto zbierky bolo nadobudnutých v roku 2017 (k 30. septembru 2017).[27] Väčšina zbierkových predmetov bola v danej zbierke získaná prevodom, pričom vzácnejšie a výnimočné zbierkové predmety boli podobne ako pri predchádzajúcich zbierkach získané kúpou. V rámci Múzejného oddelenia Piešťany tvoria v zbierke prvú väčšiu skupinu predmetov na jednej strane štandardné armádne pušky, krátke pušky, karabíny, samonabíjacie a útočné pušky vyrobené a používané v rôznych európskych krajinách v období od druhej polovice 19. storočia do ukončenia druhej svetovej vojny (predovšetkým sa jedná o rakúsko-uhorské pušky, krátke pušky a karabíny Mannlicher rôznych modelov, ruské pušky Mosin, model 1891, československé pušky vz. 24, nemecké karabíny Mauser 98k, sovietske pušky Mosin model 1891/30 a sovietske karabíny Mosin model 1938 a 1944), a na strane druhej sú to hlavne samonabíjacie a odstreľovacie pušky československej a sovietskej produkcie, používané v čs. armáde v povojnovom období (najmä československé samonabíjacie pušky vz. 52/57, československé odstreľovacie pušky vz. 54 a sovietske odstreľovacie pušky SVD vz. 63). Druhú väčšiu skupinu zbierkových predmetov v tejto zbierke tvoria malokalibrové a vzduchové pušky československej, sovietskej a nemeckej povojnovej produkcie, pričom osobitné zastúpenie tu majú aj malokalibrové biatlonové pušky (nemecká Anschütz Biatlon 1427 a sovietska Biatlon-6). Osobitnú skupinu v rámci danej zbierky predstavujú ručné protitankové zbrane a granátomety, predovšetkým československej (pancierovky vzor 27/AII., tarasnice T 21, granátomety RPG-75) a sovietskej (pancierovky RPG-7 a RPG-7V) povojnovej produkcie. Popri vyššie spomenutých zbierkových predmetoch sa v zbierke nachádzajú tiež rôzne ďalšie predmety, ktoré sa používali popri puškách, pričom sa jedná predovšetkým o puzdrá na náboje a čistiace a konzervačné prostriedky, ktoré boli do zbierok múzea prijaté ako osobitné predmety nezávisle od jednotlivých pušiek.[28]

Obr. 8 7,70-mm (cal. 303) anglická pechotná puška Ross-Enfield zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

[26] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 - 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

[27] Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 2/2017 zo dňa 31.1.2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 7/2017 zo dňa 27.9.2017.

[28] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 - 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 - 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 - 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36

Zbierka č. IV - Automatické zbrane v zbierkovom fonde VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany)

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM Svidník a zaradené v súhrnnom počte 697 ks do zbierky č. IV. - Automatické zbrane sú vo väčšine (633 ks) uložené v jednom z depozitárov Múzejného oddelenia Svidník na viac ako pätnástich štandardných kovových stojanoch (zbierkové predmety väčších rozmerov) a na drevených policiach ďalších viac ako desiatich štandardných kovových stojanoch (zbierkové predmety menších rozmerov), pričom ďalšia časť zbierkových predmetov (31 ks) z tejto zbierky je vystavená v Centrálnej expozícii, konkrétne v malých a veľkých sklenených expozičných vitrínach a taktiež aj v priestore tzv. Diorámy. Okrem toho je 21 zbierkových predmetov vypožičaných predovšetkým rôznym vojenským útvarom a ďalších dvanásť je vyradených. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do predmetnej zbierky v rámci Múzejného oddelenia Svidník prebehla jednoznačne v roku 1984, keď boli do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea prijaté takmer dve tretiny (410 ks) všetkých zbierkových predmetov, ktoré boli v neskoršom období zaradené práve do tejto zbierky. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v rokoch 1972 (33 ks), 1968 a 1979 (po 23 ks), 1967 (22 ks), 1989 a 1994 (po 18 ks).[29] Posledný zbierkový predmet zaradený do zbierky č. IV. - Automatické zbrane bol v rámci Múzejného oddelenia Svidník nadobudnutý v roku 2017.[30] Drvivá väčšina zbierkových predmetov bola pritom v danej zbierke získaná prevodom (518 ks). Kúpou bolo získaných 81 zbierkových predmetov, darom 55 zbierkových predmetov a napokon vlastným výskumom do danej zbierky pribudlo ešte ďalších 43 zbierkových predmetov. Spomedzi zbierkových predmetov väčších rozmerov dominujú v tejto zbierke v rámci Svidníka predovšetkým samopaly spolu s ľahkými a univerzálnymi guľometmi, pričom v podstatne menšej miere sú v zbierke zastúpené ťažké guľomety. Uvedené zbierkové predmety boli pritom vo veľkej väčšine vyrobené a používali sa v medzivojnovom období a v období druhej svetovej vojny rôznymi európskymi krajinami, avšak najviac prevládajú zbrane vyrobené a používane armádami Sovietskeho zväzu, Nemecka, Československa (v rámci toho aj zbrane používané armádou Slovenskej republiky 1939 – 1945), Talianska a Veľkej Británie. Jedná sa pritom hlavne o 7,62-mm sovietske samopaly PPŠ-41 (Obr. 9), 9-mm nemecké samopaly MP 40, 9-mm talianske samopaly Beretta 38/42, 9-mm britské samopaly Sten Mark II., 7,92-mm československé ľahké guľomety vz. 26 a 7,92-mm nemecké univerzálne guľomety MG-42. V malej miere sú v zbierke tiež zastúpené aj zbrane vyrobené a používané v povojnovom období, pričom sa jedná hlavne o samopaly a ľahké guľomety československej a sovietskej produkcie. Okrem toho je ešte potrebné spomenúť, že v zbierke majú svoje raritné zastúpenie aj 7,62-mm ťažké guľomety Maxim model

Obr. 9 7,62-mm sovietsky samopal PPŠ-41 zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník – pozostalosť po armádnom generálovi Ing. Martinovi Dzúrovi

(2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

[29] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 - 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

[30] Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12.4.2017.

1910 (dva kompletné kusy a jedno torzo), ktoré používala armáda cárskeho Ruska v prvej svetovej vojne. Popri vyššie spomenutých zbierkových predmetoch má v zbierke svoje početné zastúpenie taktiež veľké množstvo zásobníkov, nábojových schránok a nábojových pásov (kovových a látkových) k jednotlivým guľometom alebo samopalom, ktoré boli prijaté do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea ako osobitné kusy. Ďalšími predmetmi v tejto zbierke sú aj plničky nábojov pre 7,92-mm československé ľahké guľomety vz. 26, čistiace sady pre 7,92-mm nemecké univerzálne guľomety MG-42 a taktiež aj popruhy ku guľometom MG-42 a k ľahkým guľometom vz. 26. Osobitnú skupinu tvoria náhradné hlavne pre univerzálne guľomety MG-42 (spolu s ich kovovými puzdrami) a pre ľahké guľomety vz. 26. Ďalšou osobitnou skupinou sú trojnožky k československým ťažkým guľometom vz. 37, ktoré boli taktiež do zbierok prijaté nezávisle od jednotlivých zbraní.[31]

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM v Piešťanoch, ktoré sú v súhrnnom počte 745 ks zaradené do zbierky č. IV. - Automatické zbrane, sú uložené dovedna v troch samostatných depozitároch Múzejného oddelenia Piešťany, a to v štandardných kovových uzamykateľných skriniach so zvlášť oddelenými miestami pre jednotlivé zbrane, prípadne ich príslušenstvo. Časť zbierkových predmetov z tejto zbierky je tiež zapožičaná rôznym vojenským útvarom a inštitúciám. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do tejto zbierky v rámci Múzejného oddelenia Piešťany prebehla v roku 1999, keď bola do zbierky prijatá takmer polovica (372 ks) všetkých zbierkových predmetov. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky predtým prebiehala ešte v rokoch 1996 (154 ks) a 1997 (60 ks), a neskôr v rokoch 2003 (24 ks) a 2007, 2009 a 2014 (po 19 ks).[32] Posledných osem kusov zbierkových predmetov zaradených do tejto zbierky bolo v rámci Múzejného oddelenia Piešťany nadobudnutých v roku 2017 (k 30. septembru 2017).[33] Väčšina zbierkových predmetov bola pritom v danej zbierke získaná prevodom, pričom vzácnejšie a výnimočné zbierkové predmety boli podobne ako pri predchádzajúcich zbierkach získané kúpou. V predmetnej zbierke v rámci Piešťan dominujú predovšetkým guľomety a samopaly. Z guľometov sú v zbierke zastúpené predovšetkým ľahké, ťažké, univerzálne, veľkokalibrové, letecké a tankové guľomety rôznych kalibrov a modelov, ktoré väčšinou pochádzajú z povojnového obdobia, pričom najväčšie zastúpenie medzi nimi majú zbrane československého a sovietskeho pôvodu. Menšiu skupinu v rámci zbierky tvoria aj ľahké, ťažké a univerzálne guľomety, ktoré vyrobili a používali armády rôznych európskych krajín (hlavne Československo, Nemecko, Rusko, ZSSR, rakúsko-uhorská

Obr. 10 7,62-mm československý ľahký guľomet vzor 52/57 zo zbierok VHÚ-Mo VHM Piešťany

[31] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 - 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p.VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016).

[32] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

[33] Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 2/2017 zo dňa 31.1.2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21.6.2017.

monarchia) v období do roku 1945. Zo samopalov majú v zbierke najväčšie zastúpenie čs. samopaly, vyrobené a v armáde používané po roku 1945, pričom sa jedná hlavne o samopaly vz. 24, vz. 26, vz. 58 a vz. 61 (tzv. „Škorpión“) v rôznych prevedeniach. Okrem nich majú v zbierke menšie zastúpenie aj samopaly rôzneho pôvodu (prevažne sovietskej produkcie), vyrobené a používané v medzivojnovom období, a najmä v období druhej svetovej vojny. Popri vyššie uvedených zbierkových predmetoch sú v zbierke v malom množstve evidované aj rezy a školné prevedenia čs. povojnových guľometov, zásobníky, nábojové schránky a čistiace prostriedky k samopalom a guľometom, ktoré boli do zbierkového fondu prijaté nezávisle od jednotlivých zbraní.[34]

Zbierka č. V - Delostrelecký materiál v zbierkovom fonde VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany)

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM Svidník a zaradené v súhrnnom počte 37 ks do zbierky č. V. - Delostrelecký materiál predstavujú v rámci daného múzejného oddelenia špecifickú skupinu zbierkových predmetov. Väčšina z nich bola totiž v minulosti, a je aj momentálne, súčasťou tzv. vonkajšej expozície (expozícia v prírode), pričom veľký počet týchto zbierkových predmetov je umiestnených na kamenných, resp. betónových podstavcoch voľne v prírode, a to predovšetkým v areáli NKP Duklianske bojisko, v intravilánoch a extravilánoch obcí na severovýchode Slovenska a v blízkosti Dargovského priesmyku, kde sú pripomienkou ťažkých bojových operácií, ktoré na území východného Slovenska prebiehali v rokoch 1944 - 1945. Tieto zbierkové predmety boli pritom v prírode inštalované už v priebehu 50. rokov 20. storočia a do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea boli postupne prijímané po roku 1965, pričom v priebehu času boli niektoré z nich postupne z dôvodu ich jedinečnosti, vzácnosti a ochrany stiahnuté z exteriérových priestorov a následne boli inštalované v priestoroch zmodernizovanej Centrálnej expozície vo Svidníku a v novovzniknutých interiérových expozičných priestoroch Vyhliadkovej veže na Dukle. Ostatné predmety sú tým pádom naďalej súčasťou tzv. expozície v prírode, pričom 19 z nich je vypožičaných obciam, v ktorých katastrálnom území je ten-ktorý predmet lokalizovaný. V priestoroch Centrálnej expozície sú inštalované tri zbierkové predmety, pričom v interiérových expozičných priestoroch Vyhliadkovej veže na Dukle sú nainštalované rovnako tri zbierkové predmety a ďalšie dva sú umiestnené na betónových podstavcoch v jej areáli. Ďalej sú v areáli tzv. vyhliadkovej plošiny v katastri obce Nižný Komárnik na kamenných podstavcoch umiestnené dva zbierkové predmety. V Parku bojovej techniky nachádzajúcom sa v blízkosti budovy Múzejného oddelenia Svidník je na betónových podstavcoch umiestnených šesť zbierkových predmetov a napokon ďalšie dva sa nachádzajú v areáli Pamätníka sovietskej armády vo Svidníku. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do tejto zbierky prebehla v rámci Múzejného oddelenia Svidník v roku 1981, keď bola do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea prijatá takmer jedna tretina (13 ks) všetkých zbierkových predmetov. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v roku 1968 (7 ks) a tiež v rokoch 1971, 1979 a 1994 (po 4 ks), pričom posledné zbierkové predmety zaradené do tejto zbierky boli

[34] Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 - 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 - 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 - 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 - 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

Obr. 11 152-mm sovietska kanónová húfnica vzor 37 zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník umiestnená v tzv. delovom areáli vo Vyšnom Komárniku

nadobudnuté práve v roku 1994. Všetky zbierkové predmety boli pritom získané buď prevodom (30 ks) alebo vlastným výskumom (7 ks). V predmetnej zbierke v rámci Svidníka prevládajú hlavne 152-mm kanónové húfnice vz. 37 (9 ks) (Obr. 11) a 85-mm protilietadlové kanóny vz. 44 (6 ks). Okrem týchto kanónov má v zbierke svoje zastúpenie v počte troch kusov aj 122-mm húfnica vz. 38, pričom v knihe prírastkov je evidovaných tiež šesť kusov protitankových kanónov rôznych kalibrov a modelov. Početnejšie zastúpenie majú v rámci zbierky aj mínomety, predovšetkým 120-mm plukovný mínomet vz. 38 (4 ks) a 120-mm mínomet vz. 42N (4 ks). Osobitné a jedinečné zastúpenie v tejto zbierke majú napokon aj 150-mm nemecká húfnica vz. 18, ktorá sa v 50. rokoch 20. storočia využívala v radoch čs. armády a momentálne je umiestnená na betónovom podstavci v Parku bojovej techniky vo Svidníku, a tiež aj 120-mm rakúsko-uhorský kanón vz. 1880 z obdobia prvej svetovej vojny[35], ktorý je aktuálne súčasťou expozície Trenčianskeho múzea v Trenčíne.

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM Piešťany, ktoré sú v celkovom počte 164 ks zaradené do zbierky č. V. - Delostrelecký materiál, predstavujú predovšetkým exempláre ťažkej a veľkorozmernej bojovej techniky. Časť z týchto zbierkových predmetov je pritom umiestnená v stálej expozícii s názvom „Výzbroj československej ľudovej armády 1945 - 1992“, časť z nich je zapožičaná obciam, inštitúciám a vojenským útvarom, a napokon väčšina z týchto zbierkových predmetov je uložená vo vonkajších a vnútorných depozitároch, ktoré sa nachádzajú buď na letisku alebo sú súčasťou areálu bývalých kasární SNP. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť v rámci tejto zbierky prebehla v roku 1996, keď bola nadobudnutá takmer jedna tretina (51 ks) všetkých zbierkových predmetov. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala aj v rokoch 2007 (29 ks), 2004 (23 ks) a potom ešte v roku 2008 (17 ks), pričom posledné zbierkové predmety zaradené do zbierky boli nadobudnuté v roku 2014 (7 ks). Takmer všetky zbierkové predmety boli pritom v rámci predmetnej

[35] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

zbierky získané prevodom. Zbierku z obsahového hľadiska tvorí pomerne široká škála exemplárov ťažkej a veľkorozmernej bojovej techniky, pričom najväčšie zastúpenie tu majú letecké kanóny, mínomety, protitankové kanóny, protilietadlové kanóny a dvojkanóny, húfnice, kanónové húfnice, samohybné húfnice a raketomety rôznych kalibrov predovšetkým československej, a sčasti aj sovietskej produkcie, ktoré sa používali v rámci armády v povojnovom období. V menšom počte kusov sú potom v zbierke zastúpené aj mínomety, protitankové kanóny, protilietadlové kanóny a húfnice rôznych kalibrov a pôvodu (najmä sovietskeho a nemeckého), ktoré sa vyrobili a používali v medzivojnovom období a období druhej svetovej vojny. Osobitné a jedinečné zastúpenie v tejto zbierke majú napokon 203-mm samohybný kanón 2S7 PION (203-mm ShK 2S7), 240-mm samohybný mínomet 2S4 TULPAN (240-mm ShM 2S4) (Obr. 12), a vôbec najvzácnejším predmetom zbierky je torzo 20-mm leteckého kanóna z lietadla Otta Smika „Spitfire HF Mk V“.[36]

Obr. 12 240-mm samohybný mínomet 2S4 TULPAN zo zbierok VHÚ – Mo VHM Piešťany

Zbierka č. VI - Tanky a obrnená technika v zbierkovom fonde VHM Piešťany (Múzejné oddelenie Svidník a Múzejné oddelenie Piešťany)

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách VHÚ - Mo VHM vo Svidníku a zaradené v súhrnnom počte 38 ks do zbierky č. VI. - Tanky a obrnená technika predstavujú v rámci daného múzejného oddelenia, podobne ako zbierkové predmety zo zbierky č. V - Delostrelecký materiál, špecifickú skupinu zbierkových predmetov. Väčšina z nich bola totiž v minulosti, a je aj momentálne, taktiež súčasťou tzv. vonkajšej expozície. Značný počet týchto zbierkových predmetov je rovnako ako v rámci prechádzajúcej zbierky umiestnených na kamenných, resp. betónových podstavcoch voľne v prírode, a to predovšetkým v areáli NKP Duklianske bojisko, v intravilánoch a extravilánoch obcí na severovýchodom Slovensku a v blízkosti Dargovského priesmyku, kde sú tiež pripomienkou ťažkých bojových operácií, ktoré na území východného Slovenska prebiehali v rokoch 1944 - 1945. Tieto zbierkové predmety boli v prírode taktiež nainštalované v priebehu 50. rokov 20. storočia a do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea boli rovnako ako zbierkové predmety z predchádzajúcej zbierky postupne prijímané po roku 1965. V roku 2014 bol jeden z týchto zbierkových predmetov z dôvodu jeho jedinečnosti a vzácnosti stiahnutý z vonkajšej expozície a následne bol inštalovaný v expozičných priestoroch Vyhliadkovej veže na Dukle. Ostatné predmety sú tým pádom naďalej súčasťou tzv. vonkajšej expozície, pričom 27 z nich je vypožičaných obciam, v ktorých katastrálnom území sa ten-ktorý predmet nachádza. V expozičných priestoroch Vyhliadkovej veže na

[36] Kniha prírastkov VHM Piešťany (Vojenské múzeum Trenčín), č.p. 3/2/1/1996 (1996-2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014).

Obr. 13 Stredný tank T-34/85 a stredný tank PzKpfw IV zo zbierok VHÚ – Mo VHM Svidník umiestnené na pomníku TARAN

Dukle je nainštalovaný, ako už bolo spomenuté vyššie, jeden zbierkový predmet, ďalšie tri sú umiestnené na betónových podstavcoch v Parku bojovej techniky a dva sú tiež nainštalované na veľkom kamennom podstavci v rámci pomníka s názvom TARAN, ktorý sa nachádza na rázcestí medzi mestom Svidník a obcou Kapišová, kde tieto tanky pripomínajú ťažkú tankovú bitku, ktorá v rámci Karpatsko-duklianskej operácie prebehla v tzv. Údolí smrti (údolie riečky Kapišovka medzi obcami Vyšná a Nižná Pisaná, Kružlová a Kapišová) v dňoch 25. - 27. októbra 1944. Okrem toho je v rámci tejto zbierky v jednom z depozitárov vo Svidníku uložených päť malorozmerných zbierkových predmetov (súčasti zničených tankov). Najintenzívnejšia akvizičná činnosť zbierkových predmetov aktuálne zaradených do danej zbierky prebehla v rámci Múzejného oddelenia Svidník v roku 1981, keď bola do zbierok niekdajšieho Dukelského múzea prijatá takmer polovica (18 ks) všetkých zbierkových predmetov. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci danej zbierky prebiehala ešte v rokoch 1980 (9 ks) a 1968 (2 ks), pričom posledné tri kusy zbierkových predmetov zaradených do tejto zbierky boli nadobudnuté ešte v roku 1991. Najviac (21 ks) zbierkových predmetov bolo pritom v rámci danej zbierky nadobudnutých prevodom, ďalších 16 ks sa podarilo do zbierky získať vlastným výskumom a jeden kus bol získaný kúpou. V zbierke v rámci Svidníka takmer absolútne dominujú stredné tanky T-34/85, a to v počte 25 ks, avšak tu treba poznamenať, že väčšina z nich bola licenčne vyrobená v Československu až v povojnovom období. V počte troch kusov má svoje zastúpenie v tejto zbierke aj samohybné delo SD-100, taktiež československej výroby, a po jednom kuse sú zastúpené aj československé povojnové tanky VT-34 (Vyslobodzovací tank) a JT-34 (Žeriavový tank). Jedinečné zastúpenie v tejto zbierke majú napokon nemecký stredný tank PzKpfw IV (Panzerkampfwagen IV) umiestnený na pomníku TARAN a nemecký obrnený transportér SdKfz 250/1 (Sonderkraftfahrzeug 250/1) inštalovaný v priestoroch Vyhliadkovej veže na Dukle.[37]

Zbierkové predmety evidované v prírastkových knihách v rámci VHÚ - Mo VHM Piešťany, ktoré sú zaradené do zbierky č. VI. - Tanky a obrnená technika v súhrnnom počte 152 ks, predstavujú podobne ako v zbierke č. V - Delostrelecká technika, hlavne exempláre ťažkej a veľkorozmernej bojovej techniky. Časť týchto predmetov je umiestnená v stálej expozícii, časť z nich je vypožičaná obciam, inštitúciám a vojenským útvarom, a napokon väčšina z týchto zbierkových predmetov je uložená vo vonkajších a vnútorných depozitároch. Najintenzívnejšia akvizičná činnosť v rámci tejto zbierky prebehla v roku 1996, keď bola nadobudnutá viac ako jedna štvrtina (44 ks) všetkých zbierkových predmetov. Intenzívna akvizičná činnosť v rámci zbierky prebiehala aj v rokoch 2009 (17 ks), 2004 (13 ks), 2011 (11 ks) a tiež v rokoch 2007 a 2010 (po 10 ks), pričom posledný zbierkový predmet zaradený do danej zbierky bol nadobudnutý v roku 2016. Takmer všetky zbierkové predmety boli aj v tejto zbierke podobne ako v rámci predchádzajúcej zbierky získané prevodom. Prvú veľkú skupinu zbierkových predmetov zaradených do tejto zbierky tvoria hlavne stredné tanky

[37] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 - 1977); VHM-9/3 (1977 - 2011).

Obr. 14 Stredný tank T-72 M1 zo zbierok VHÚ – Mo VHM Piešťany

T-54, T-55 a T-72 (Obr. 14) v rôznych prevedeniach, ktoré sa v československej armáde využívali v povojnovom období. Menšiu skupinu stredných tankov v rámci zbierky predstavujú aj tanky T-34/85 z čs. povojnovej produkcie. Druhú veľkú skupinu zbierkových predmetov zaradených do danej zbierky predstavujú popri stredných tankoch tiež obrnené kolesovo-pásové a pásové transportéry čs. povojnovej produkcie, pričom najväčšie zastúpenie spomedzi nich majú obrnené transportéry OT-810 v rôznych prevedeniach. Osobitnú skupinu v zbierke tvoria bojové vozidlá pechoty BVP-1 a BVP-2 a medzi najzaujímavejšie zbierkové predmety sa tu radia napr. mínový ukladač MU-90, pojazdné hlásne zariadenie ďalekého dosahu BÚRKA III a tiež aj dielňa technickej pomoci DTP-90/72.[38]

Zbrane (spolu s príslušenstvom), vrátane ťažkej bojovej techniky, zastúpené v jednotlivých zbierkach VHM Piešťany tvoria spolu v rámci Múzejného oddelenia Svidník necelú pätinu, a v rámci Múzejného oddelenia Piešťany takmer štvrtinu všetkých zbierkových predmetov zaevidovaných v prírastkových knihách obidvoch oddelení. Najväčšie zastúpenie tu pritom spomedzi nich majú tak vo Svidníku, ako aj v Piešťanoch, automatické zbrane, predovšetkým samopaly, guľomety a k nim patriace príslušenstvo, pričom z historického hľadiska sa jedná predovšetkým o masovo vyrábané zbrane, ktoré pochádzajú najmä z medzivojnového obdobia, z obdobia druhej svetovej vojny (Svidník) a z povojnového obdobia (Piešťany). Naopak, najmenšie zastúpenie tu má v rámci oboch múzejných oddelení tanková, obrnená a delostrelecká technika, pričom najmä vo Svidníku tvoria tieto predmety len malý zlomok z celkového počtu evidovaných zbierkových predmetov v zbierkach zbraní. Z typologického hľadiska prevládajú v rámci jednotlivých zbierok zbraní v oboch múzejných oddeleniach predovšetkým štandardné armádne zbrane (a ťažká bojová technika), ktoré sa v jednotlivých obdobiach masovo zavádzali do výzbroje armád jednotlivých európskych, a sčasti aj mimoeurópskych krajín. Z hľadiska akvizičnej činnosti nebolo tak v minulosti, ako nie je ani v súčasnosti, pri získavaní jednotlivých zbierkových predmetov ani jedno z múzejných oddelení striktne obmedzené historickým obdobím, na ktoré sa v rámci svojej odbornej špecializácie to-ktoré oddelenie orientuje. Výnimkou v tomto smere nebola, a nie je ani akvizícia zbraní a ťažkej bojovej techniky. Tým pádom sa aj v jednotlivých zbierkach zbraní vo Svidníku nachádzajú v menšom počte aj zbrane a ťažká bojová technika, ktoré pochádzajú buď z obdobia 19. storočia, alebo z povojnového obdobia, pričom naproti tomu majú zase v zbierkach zbraní v Piešťanoch svoje menšie zastúpenie aj exempláre, ktoré pochádzajú spred roka 1945. Túto skutočnosť však správcovia jednotlivých zbierok zbraní v oboch múzejných oddeleniach vnímajú pozitívne, keďže tí majú takto možnosť v rámci svojej odbornej činnosti priamo skúmať aj zbrane pochádzajúce z obdobia mimo špecializácie toho-ktorého oddelenia, a tiež ich porovnávať s ostatnými zbraňami, či už z hľadiska ich konštrukcie, spôsobu fungovania atď., čo im zase pomáha orientovať sa a získať ucelenejší prehľad o procese vývoja rôznych typov a druhov zbraní v jednotlivých obdobiach.

[38] Kniha prírastkov VHM Piešťany (Vojenské múzeum Trenčín), č.p. 3/2/1/1996 (1996-2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 - 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 - 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015); VHM-10/95-39 (2016).

Zbierka Strelivo a náloživo v zbierkach VHM Piešťany

Mgr. Ivan CUPER, *Vojenský historický ústav Bratislava*

Článok približuje zbierku Strelivo a náloživo Vojenského historického múzea Piešťany. V článku som sa zameral na roztriedenie zbierky Strelivo a náloživo a jej obsah. Súčasne som sa zameral na zbierkové predmety a spôsob ich získavania. Zbierkové predmety sú rozdelené podľa ich charakteru a účelu, prípadne pôvodu. Zároveň sa poukazuje na význam zbierky v rámci zbierkového fondu Vojenského historického múzea Piešťany.

The article brings a detailed view on the collection of Ammunition and Charges of the Military Historical Museum Piešťany. In the article, I put the main aim on the proper division of the collection and on its content. Besides that, I was focused at the collection items and the means of their acquisition. The collection items are divided according to their character, purpose or also according to their origin. Besides that, it is also pointing at the practical importance of this collection within the collection funds of Military Historical Museum Piešťany.

Kľúčové slová: Munícia, míny, granáty, náboje, raketové systémy
Key words: Ammunition, mines, grenades, shells, rocket systems

Zbierkový fond Vojenského historického múzea Piešťany (ďalej len VHM Piešťany) je rozdelený do niekoľkých zbierok, medzi ktoré je zaradená aj zbierka Strelivo a náloživo. Zbierka Strelivo a náloživo je rozdelená do dvoch muzeálnych oddelení VHM Piešťany, a to Vojenské historické múzeum Múzejné oddelenie Piešťany (ďalej len VHM Mo Piešťany) a Vojenské historické múzeum Múzejné oddelenie Svidník (ďalej len VHM Mo Svidník). Vo VHM Mo Svidník sú zo zbierky Strelivo a náloživo (správne nálože) sústredené zbierkové predmety, ktoré spadajú do obdobia prvej polovice 20. storočia, najmä obdobia prvej a druhej svetovej vojny[1] a vo VHM Mo Piešťany sú sústredené predmety mapujúce obdobie československej armády od roku 1945 do roku 1992[2].

VHM Mo Svidník bolo založené v roku 1965 ako Dukelské múzeum, ktorého hlavným zameraním bolo bádať a približovať históriu, priebeh a výsledky Karpatsko-duklianskej operácie, ktorá sa uskutočnila na jeseň roku 1944. Z tohto dôvodu sa pri nadobúdaní nových predmetov sústreďovala pozornosť na získavanie predmetov súvisiacich s druhou svetovou vojnou a so zreteľom na východný front.[3]

Samotná zbierka Strelivo a nálože v sebe zahŕňa predovšetkým rôzne druhy munície, škatule a prepravné debny, a to od čias prvej svetovej vojny až po súčasnosť. Predovšetkým sú to torzá granátov, nábojníc, mín, rakiet, zápalných šnúr, nástražných systémov a pod.[4]

---

1 PURDEK, Imrich et al. *15 rokov Vojenského historického ústavu 1994 – 2009.* Bratislava : VHÚ Bratislava, 2009, s. 118-119. ISBN 978-80-969375-8-5.

2 Tamže, s. 110.

3 PURDEK, ref. 1, s. 119.

4 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-

Zbierkové predmety vo VHM Piešťany sú získavané kúpou, prevodom alebo darom. V 60. a 70. rokoch boli získavané aj vlastným zberom v priestore Duklianskeho bojiska, jednalo sa najmä o vystrelené nábojnice, rôzne škatule na náboje a pod. Všetky predmety nachádzajúce sa v zbierkach Strelivo a náloživo sú v zmysle platnej legislatívy delaborované, čo znamená, že ich súčasťou nie sú trhaviny, horľavé látky, zapaľovače sú nefunkčné.[5]

Tvorba zbierkového fondu zo zbierky Strelivo a náloživo vo VHM Mo Svidník sa začala rokom 1967 a prebieha do súčasnosti. V prvých rokoch boli nadobúdané predmety, ktoré sa nachádzali v lokalite Duklianskeho bojiska.[6]

VHM Mo Piešťany od svojho vzniku bolo zamerané na zachovanie a prezentáciu výzbroje, techniky československej armády v rokoch 1945 – 1992 a následne slovenskej armády. Preto sú súčasťou zbierky najmä predmety, militáriá súvisiace s činnosťou československej armády.

V depozitároch VHM Piešťany sa v zbierke Strelivo a náloživo nachádza 2 549 zbierkových predmetov, z toho 632[7] zbierkových predmetov je súčasťou zbierky VHM Mo Piešťany a 1917[8] zbierkových predmetov VHM Mo Svidník.

Zbierka Strelivo a náloživo VHM Mo Svidník je tvorená prevažne muníciou, ktorá bola používaná nemeckou a sovietskou armádou v časoch druhej svetovej vojny. V menšom počte sú zastúpené predmety z rokov prvej svetovej vojny, z medzivojnového obdobia a povojnového obdobia. Čo sa pôvodu munície týka, okrem dvoch už spomenutých krajín sa v zbierkach VHM Mo Svidník nachádzajú predmety vyrobené a používané československou armádou, maďarskou a rumunskou armádou.[9]

Najviac zastúpené predmety v rámci zbierky sú mínometné strely rôzneho kalibru od

10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21. júna 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

5 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21. júna 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

6 Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Svidník, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011); VHM-15/2-21 (2012); VHM-15/2-22 (2013); VHM-15/2-23 (2014); VHM-15-2/25 (2015); VHM-15-2/24 (2016). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21. júna 2017.

7 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005) Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

8 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

9 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21. júna 2017.

Obr. 1 82-mm sovietska mínometná strela

50 mm do 120 mm. Najpočetnejšou skupinou sú mínometné strely sovietskej výroby kalibru 82 mm, ktoré sa používali do mínometu vz. 38. Dovedna sa v zbierke Strelivo a náloživo nachádza 246 ks týchto mínometných striel, ktoré majú 12 krídiel stabilizátora. Z tohto počtu je 19 kusov (ďalej len ks) mínometných striel s bakelitovým zapaľovačom. Popri týchto mínometných strelách sa v zbierke nachádza 60 ks 82-mm mínometných striel so stabilizátorom so 6 krídelkami. V menšom počte sú zastúpené mínometné strely iných kalibrov: 12 ks nemeckých 81 mm, niekoľko kusov 105 mm a 50/60-mm mínometných striel (rumunskej výroby). Do súboru del. mín sú zaradené aj propagačné - mínometných striel kalibru 82 mm v počte 7 ks.[10]

Múzeum nadobudlo značné množstvo protipechotných a protitankových mín. Podľa charakteru bojov a zúčastnených armád počas Karpatsko-duklianskej operácie sa v múzeu najviac nachádza nemeckých protitankových tanierových „Tellermine“ a protipechotných šrapnelových „Sprengmine 35“ mín. Protitankových tanierových mín „Tellermine“ je v zb. Strelivo a náloživo VHM Mo Svidník 59 ks a protipechotných šrapnelových mín „Sprengmine 35“ 57 ks. V oboch prípadoch ide o míny, ktoré sa v hojnom počte používali pri obrane karpatských hrebeňov. V menšom počte sú zastúpené ďalšie míny. V počte 3 ks sa v múzeu nachádzajú protitankové tiahle Riegelmine 43, označované aj komunikačné míny. Vzácnym kusom je protitanková nemagnetická (nekovová) „Topfmine 4531“ . Zaujímavým zbierkovým predmetom je tzv. „fugas mína“. Jedná sa o partizánsku mínu, ktorá má nepravidelný tvar, pripomínajúca horninu alebo kameň.[11]

Obr. 2 Riegelemine -43

Obr. 3 Topfmine 4531

Okrem už spomenutých mín sa v zb. fonde nachádzajú betónové míny, 2 maďarské kolíkové míny a 8 ks drevených mín, medzi ktorými sa nachádza aj jedna sovietska drevená mína. Ostatných 7 ks drevených mín je nemeckej výroby. 5 ks drevených mín sú nemecké Schu-mine. Schu-mine sú malé drevené škatuľky s rozmermi 130 x 103 x 50 mm, ktoré sa skladajú z dvoch častí.[12]

Hojne zastúpene sú v zbierke Strelivo a náloživo viaceré druhy ručných granátov. Niektoré granáty boli nájdené v priestore Duklianskeho bojiska, čomu zodpovedá

[10] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[11] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[12] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

aj stav týchto ručných granátov. Prevažne sa našli torzá granátov so silnými stopami po korózii. Všetky granáty sú delaborované a väčšina ručných granátov je bez poistky a zapaľovača. Medzi najviac zastúpené ručné granáty patria nemecké ručné útočné granáty Eihandgranate M41, sovietske ručné granáty RGD-33 a RG-42. Ďalej sú zastúpené československé, maďarské a rumunské granáty. Z čs. granátov sa v zbierkovom fonde VHM Mo Svidník nachádzajú dva typy ručných granátov RG-5 a RG-31. RG-31 je modernejšou verziou RG-21. Oba typy týchto granátov boli vyrobené fabrikou ŠKODA. Z ručných granátov sa v zbierke Strelivo a náloživo nachádzajú 3 ks ručných granátov M-36 maďarskej výroby a 2 ks rumunských granátov M-92. Zo sovietskych granátov sa okrem už spomenutých granátov RGD-33 a RG-42 nachádzajú 2 ks protitankových ručných granátov RPG-40/41, 1 ks protitankového granátu RPG-43 a 36 ks ručných obranných granátov F1, ktoré sa nazývajú aj limonka (podľa tvaru granátu, ktorý pripomína citrón - v ruskom jazyku limonka). Granát RPG-43 je vo veľmi dobrom stave, na povrchu granátu je zachovaná pôvodná povrchová úprava. Z nemeckých granátov je zastúpený násadkový trhavý granát Stielhandgranate 43. 2 ks Stielhandgranate sú kompletné a vo veľmi dobrom zachovalom stave. Okrem týchto 2 ks sa v zbierke nachádza aj 7 ks rúčok Stielhandgranate 43. Popri týchto štandardizovaných ručných granátoch sa v zbierke nachádzajú aj 2 partizánske podomácky vyrobené granáty a 1 zápalná fľaša. Granáty boli vyrobené z rúr z kovového materiálu, ktoré sa plnili trhavinou.[13]

Obr. 4 Stielhandgranate

Početnou skupinou zbierky Strelivo a náloživo je delostrelecká munícia, ktorá by sa dala rozdeliť do dvoch skupín, a to na strely delostreleckých nábojov a nábojnice delostreleckých nábojov, v oboch prípadoch rôznych kalibrov. V zbierke sú zastúpene strely a nábojnice delostreleckých nábojov z čias prvej svetovej vojny, medzivojnového Československa a druhej svetovej vojny. Ak by sme mali túto časť zbierky rozdeliť podľa krajiny pôvodu, tak by sa rozdelila na delostreleckú muníciu vyrobenú v Sovietskom zväze, Nemecku, Rakúsko-Uhorsku a medzivojnovom Československu.[14]

V zbierke sú zastúpené nábojnice delostreleckých nábojov kalibru 37 mm, 45 mm, 75 mm, 76,2 mm, 85 mm, 100 mm, 105 mm, 110 mm, 120 mm, 150 mm a 160 mm. Množstvo nábojníc je vyrobených z mosadze a železa. Najmä nábojnice vyrobené v nacistickom Nemecku v rokoch druhej svetovej vojny sú vyrobené zo železa, čo bolo spôsobené zlou hospodárskou situáciou Nemecka po roku 1942, ale aj s potrebou zjednodušiť a urýchliť výrobu vojenského materiálu. Nábojnice, ktoré boli vyrobené pred druhou svetovou vojnou a v prvých rokoch vojny, sa vyrábali z mosadze. Z mosadze boli vyrábané časti delostreleckých nábojov, resp. nábojnice del. nábojov, aj sovietske, československé a rakúsko-uhorské. Na mosadzných nábojniciach je možné rozoznať značenia nábojníc, zatiaľ čo pri železných to nie je možné z dôvodu ich silného poškodenia koróziou.[15]

---

[13] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[14] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21. júna 2017.

[15] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo

Najviac sú zastúpené nábojnice delostreleckých nábojov kalibru 76,2 mm sovietskej výroby, ktorých je v zbierkach VHM Mo Svidník dovedna 88 ks. Prevažná časť nábojníc je vo veľmi dobrom stave a na niektorých sú badateľné poškodenia spôsobené nepriateľskou paľbou. Väčšina nábojníc kalibru 76,2 mm bola nájdená v priestore Duklianskeho bojiska, ktoré sa nachádza na území okresu Svidník. Z nemeckých nábojníc kalibru 75 mm obsahuje zbierka dva typy, krátku a dlhú. V zbierkach VHM Mo Svidník sa nachádzajú aj nábojnice 45-mm protitankového náboja sovietskej výroby v súhrnnom počte 42 ks.[16]

Medzi vzácnejšie nábojnice delostreleckých nábojov zo zbierky VHM Mo Svidník patria rakúska nábojnica z obdobia prvej svetovej vojny kalibru 100 mm a československá nábojnica delostreleckého náboja kalibru 100 mm.[17]

Strely delostreleckých nábojov, ktoré sú zastúpené v zbierkach VHM Mo Svidník, podávajú obraz najmä o použitých kanónoch a húfniciach, ktoré boli použité počas Karpatsko-duklianskej operácie a v prvej svetovej vojne na území severovýchodného Slovenska. V najväčšom počte sú zastúpené sovietske 76,2-mm delostrelecké strely s vodiacou obručou vyrobenou z medi, spolu 19 ks. Niektoré strely sú kompletné aj s nárazovým zapaľovačom. V rovnakom počte sú zastúpené aj protitankové náboje kalibru 45 mm s jednou medenou obručou. Všetky 45-mm protitankové delostrelecké strely sú sovietskej výroby a vyrábali sa pre sovietsky protitankový kanón vz. 37. V menšom počte sú zastúpené 75-mm nemecké delostrelecké strely. 37 ks tvoria delostrelecké strely z obdobia prvej svetovej vojny. V prevažnej miere sú zastúpené ruské delostrelecké strely. Niektoré delostrelecké strely sú kompletné aj s časovacími hlavicami rôznych typov, ako napr. časovač delostreleckej strely CT-3 1916, M-99 a iné. Prevažná väčšina týchto striel je kalibru 74 ÷ 76 mm. Medzi vzácnejšie kusy patria dve kanónové strely (jeden je aj s nábojnicou) kalibru 37,2 mm, ktorý sa používal v tzv. zákopových kanónoch (originálny názov Infanteriegeschutz M15) vyrábaných v celom Rakúsko-Uhorsku.[18]

Obr. 5 Sovietska reaktívna strela M-30 Andrjuša

Popri delostreleckých nábojoch sa pri ničení nepriateľa a jeho techniky využívali reaktívne strely, ktoré používali nemeckí a sovietski vojaci. Na sovietskej strane boli tieto rakety známe aj ako reaktívne strely BM-8, zvané aj Kaťuša, alebo väčšie M-30, zvané Andrjuše, na nemeckej strane zase obávane strely označované ako Nebelwerfer 41. Zo všetkých reaktívnych striel prevažujú reaktívne strely M-30 Andrjuše. Z celkového počtu Andrjuší je jeden exemplár kompletný. Ostatné kusy sú len hnacie časti so stabilizátormi. Podobne aj nemecké reaktívne strely Nebelwerfer sú prevažne zastúpené

Obr. 6 Hnacia časť Nebelwerfer

dňa 21. júna 2017.

[16] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 4/2017 zo dňa 12. apríla 2017. Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 6/2017 zo dňa 21. júna 2017.

[17] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[18] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

len hnacie časti. a len 1 ks je kompletný a ide konkrétne o Nebelwerfer 280-mm WurfkorperSpreng. Popri týchto kompletných alebo len častiach reaktívnych striel sú súčasťou zbierky VHM Mo Svidník aj črepiny z týchto striel. Všetky tieto črepiny boli nájdené po ukončení druhej svetovej vojny.[19]

Do zbierky Strelivo a náloživo boli zahrnuté aj letecké bomby, ktoré sa používali v období druhej svetovej vojny. Z leteckých bômb prevažujú betónové letecké bomby, ktorých sa nachádza v depozitári VHM Mo Svidník 4 ks. Za zmienku stojí spomenúť poltonovú leteckú bombu.[20]

Pre ručné palné zbrane, ako pušky, pištole a pod. boli do zbierky Strelivo a náloživo prijaté puškové náboje 8 mm do pušiek značky Manlicher, 7,92-mm do pušiek značky Mauser a 7,62-mm do pušiek značky Mosin. Zopár kusov sa nachádza aj v originálnych puzdrách, v ktorých sa nasadzovali do pušiek. Popri týchto nábojoch bol prijatý aj pás s nábojmi do ľahkého guľometu MG 42 a 3 nábojnice 12,7-mm náboja pre veľkokalibrový guľomet DŠK vz. 38. V zbierke VHM Mo Svidník úplne absentujú pištoľové náboje.[21]

Do zbierky Strelivo a náloživo sa zahrnuli aj prepravné debny, škatule, ktoré sú vyrobené buď z kovových materiálov alebo z dreva. Z celkového počtu 69 ks tohto druhu zbierkových predmetov tvorí 14 ks kovových puzdier pre delostrelecké náboje rôzneho kalibru, 7 ks kovových škatúľ určených na prepravu del. mín kalibru 81 mm, 1 nosič sovietskej výroby na prepravu del. mín kalibru 82 mm, 5 ks kovových držiakov na 45-mm protitankové náboje, 4 kovové škatule určené pre Sprengmine 35, 3 ks puzdier pre 150-mm nemecké delostrelecké náboje, 2 plechové škatule pre delostrelecké náboje 76,2 mm, 2 ks puzdier pre 76-mm delostreleckú muníciu a 31 ks drevených prepravných debien pre rôzne druhy delostreleckých nábojov rôzneho kalibru.[22]

Osobitnou časťou zbierky sú umelecké predmety, ktoré boli vyrobené z nábojníc, roznecovadiel a iného materiálu, ktorý by mohol byť v pôvodnom stave zahrnutý do zbierky Strelivo a náloživo. Patria sem svietniky, džbány, popolníky, vázy vyrobené prevažne z nábojníc. Taktiež tu boli priradené palice a valaška vyrobené z nemeckých zapaľovačov pre protipechotné traskavé míny Sprengmine 35. Z nábojníc boli vyrobené aj úžitkové predmety ako plnička na klobásy, osielky na brúsne kamene alebo stojan na perá.[23]

Obr. 7 Váza vyrobená z nábojnice

Obr. 8 Svietnik vyrobený z nábojnice

[19] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[20] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[21] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

22 Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

[23] Knihy prírastkov Dukelského múzea vo Svidníku, č.p. VHM-9/2 (1967 – 1977); VHM-9/3 (1977 – 2011).

Vo VHM Mo Piešťany sa nachádzajú zbierkové predmety, ktoré mapujú dejiny československej výzbroje po druhej svetovej vojne a slovenskej armády.[24] V zbierke Strelivo a náloživo sú zastúpené delostrelecké náboje používané po roku 1945, ručné granáty a rôzne raketové systémy. Zbierkové predmety boli do fondu VHM Mo Piešťany získané prevodom z vojenských útvarov. Zbierku Strelivo a náloživo vo VHM Mo Piešťany môžeme rozdeliť do niekoľkých podkategórií, a to na: raketové systémy, nábojnice delostreleckých nábojov, delostrelecké náboje, del. míny, školské pomôcky pri výcviku, roznecovadlá a náložky a iné.[25]

Z nábojníc sú zastúpené nábojnice 10-cm náboja pre ľahkú húfnicu vz. 14/19, ktorých sa v zbierkach VHM Mo Piešťany nachádza spolu 3 ks, 1 ks nábojnice mosadznej a kovovej, 1 ks nábojnice mosadznej pre kanón vz. 38. Zastúpené sú aj nábojnice 122-mm náboja pre húfnicu vz. 38, nábojnice 152-mm náboja pre kanónovú húfnicu vz. 37 a húfnicu vz. 18/47, nábojnica 85-mm náboja pre kanón vz. 52 a pre tankový kanón vz. 44, nábojnica 57-mm náboja, nábojnica mosadzná pre kanón vz. 34, nábojnica kalibru 100 x 695 R pre 100-mm samohybný kanón vz. 44, nábojnica pre 130-mm kanón M-46, nábojnica 100-mm.[26]

Vo väčšom množstve sú zastúpené zb. predmety typu jednotného náboja. V zbierkovom fonde sa nachádzajú trieštivé, svietiace, cvičné náboje a iné. V zbierkach VHM Mo Piešťany sa v najväčšom počte nachádzajú náboje 100-mm jednotné priebojné, trieštivo-trhavé a 100- mm náboje kumulatívne a priebojné so stopovkou. Z jednotných nábojov sú zastúpené aj 130- mm náboje jednotné raketové trieštivo trhavé pre raketomet vz. 51. Z menších kalibrov sú zastúpené 30-mm jednotné náboje školské. Popri jednotných nábojoch sú zastúpené náboje nižších kalibrov, ako napr.: 7,62-mm pištoľový školský náboj, 12,7-mm školský a 14,5-mm náboj školský. Okrem týchto nábojov sa nachádzajú aj náboje delené, ktoré predstavujú oddelenú skupinu nábojov. Z delených nábojov sú zastúpené 122-mm náboje trieštivo-trhavé pre 122-mm húfnicu D 30, 152-mm náboj trieštivo-trhavý pre kanónovú húfnicu vz. 37, 125- mm pre tankový kanón D-81 (z týchto nábojov sú zastúpené kumulatívne so stopovkou, protipancierový podkalibrový a trieštivo-trhavý).[27]

Z pozemných mín sú zastúpené protitankové, protipechotné a protidopravné míny. Z protitankových mín sú zastúpené bakelitová mína III Cv-PT-Mi-BA III a protitanková

---

24 PURDEK, ref. 2, s. 110.

25 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

26 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

27 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

univerzálna mína Cv-PT-Mi-U a niekoľko univerzálnych mín s paličkovým zapaľovačom Cv-PT-Mi-U-pal-RO. Z protipechotných mín sú zastúpené šrapnelové míny Cv-PP-Mi-Šr.[28]

Z ručných granátov sa v zbierkach VHM Mo Piešťany nachádzajú cvičný RG-4 (RG-Cv-5) a útočný RG-4-Šk, univerzálny URG vz. 86 a obranný F-1-Šk.[29]

Zaujímavou podkategóriou sú rôzne zapaľovače a rozbušky, ktoré boli používané československou armádou. Z náložiek sú zastúpené rôzne druhy typu: UTN-600, UTN-2, PN-4, PN-14. Popri týchto štyroch typoch sa v zbierke nachádzajú 75 g, 100 g, 200 g a 400 g náložky. Z väčších náložiek sú súčasťou zbierky 1- a 3-kilogramové s dreveným alebo kovovým obalom. Zbierkový fond je obohatený o rozbušky ženijné, kombinované a elektrické s označením Ž 1; zapaľovače cvičné s označením RO-5 v dvoch kusoch a dve súpravy pre plnenie zapaľovačov RO-5 a 12 ks roznetníc typov RK-1, RK-A, RT-P a RT-P1.[30]

Poslednými takými podkategóriami sú letecké bomby a rakety, ktoré boli súčasťou raketových systémov. Z bômb sú zastúpené najmä letecké bomby typu protitankových hmotnosti 2,5 kg 1 ks, 8 ks kazetových bômb typu RBK-250 6 ks a RBK-500-255 2 ks. V oveľa väčšom počte sú zastúpené rakety a strely. Z rakiet sú to rakety cvičné riadené protilietadlové V 750 (pre protilietadlový raketomet S-75 „Dvina“), V 755 SU typ A a typ B (pre protilietadlový raketový komplet S-75M1 „Volchov“), V759 (pre protilietadlový raketový komplet S-75M2 „Volchov“), 5V27U (pre protilietadlový raketový komplet S-125M „Neva“), 3M 9ME-UV (pre protilietadlový raketový komplet 2K12 „Kub“) a leteckých riadených rakiet typu RS-2US a R-60K. Do zbierky Strelivo a náloživo boli zaradené aj s raketou krátkeho dosahu, alebo 12 ks školskej rakety typu R-3U.[31]

Hlavným účelom zbierky Strelivo a náloživo VHM Piešťany je zachovať a približovať vedeckej, ale aj širokej verejnosti muníciu, nástražné systémy, obranné systémy, ktoré boli používané na slovenskom území v priebehu 20. storočia. Z pohľadu naplnenosti je ešte mnoho predmetov, ktoré by mohli doplniť a obohatiť naše historické povedomie o používaných zbraniach a munície v priebehu našich vojenských dejín.

---

28 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015). Zápis z rokovania Komisie na tvorbu zbierok VHÚ-VHM Piešťany č. 1/2017 zo dňa 17. januára 2017.

29 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015).

30 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015).

31 Knihy prírastkov VHM Piešťany (Nové Mesto nad Váhom), č.p. VHÚ-12/06-VHM-1 (1996 – 2000); VHÚ-12/06-VHM-2 (2001 – 2003); VHÚ-12/06-VHM-3 (2003 – 2005). Knihy prírastkov VHM Piešťany Mo Piešťany, č.p. VHÚ-12/06-VHM-4 (2006 – 2008); VHÚ-10/95-16 (2008 – 2011); VHÚ-10/95-27 (2011); VHM-10/95-34 (2012); VHM-10/95-35 (2013); VHM-10/95-36 (2014); VHM-10/95-37 (2015).

Zbrane a munícia ako zbierkové predmety Múzejné odborné činnosti spojené so správou zbraní a munície

PhDr. Viera MAJCHROVIČOVÁ, *SNM-Muzeologický kabinet, Bratislava*

Správa zbraní, streliva a munície v slovenských múzeách nepodlieha jednoznačne len múzejnej legislatíve. Nastavenie procesov v legislatíve spôsobuje v praxi neriešené problémy. Rovnako ako nie sú ani v múzeách dobre nastavené procesy zabezpečenia odborných činností, nie je presne definovaný obsah a členenie zbierok zbraní, streliva a munície, ani výklad týchto pojmov.

The administration of weapons and anmmunition in the Slovak museums is not only dedicated to the museal legislative. Current setting of legislative processes causes irresolvable practical problems. The same thing is inproper setting of professional processes ensured in the museums, there is not a properly defined content and division of the collections of weapons and ammunition, and explanation of these terms.

Kľúčové slová: múzejné zbierky, odborné činnosti, správa zbierok, zbrane
Keywords: museum collections, special activities, collections administration, weapons

Vymedzenie pojmov

Zbraň je definovaná z pohľadu výkladových slovníkov[1] ako nástroj, predmet, prostriedok, ktorým sa bojuje, resp. slúži na dosiahnutie niečoho. V zákone o strelných zbraniach[2] je definovaná ako ... *prenosné zariadenie, ktoré vystreľuje, je konštruované alebo môže byť upravené tak, aby vystreľovalo strelu, a ktorého princípom funkcie je okamžité uvoľnenie energie pri výstrele; za zbraň sa považuje aj jej hlavná časť, súčasť zbrane, replika zbrane a napodobenina zbrane.* Za muníciu sa považuje vo výkladových slovníkoch[3] strelivo, náboje do strelných zbraní, výbušné prostriedky a výklady výrazu strelivo umožňujú chápať muníciu a strelivo ako synonymá. Zákon o strelných zbraniach za strelivo ako také považuje aj jeho komponent[4]. V slovenských múzeách neexistuje obecné jednoznačné vymedzenie týchto pojmov a problematické nie je len členenie takýchto zbierok, ale aj ich popis (najmä ak je zbraňou zložitý, príp. veľký a ťažký mechanizmus).

Múzejný zákon [5] definuje zbierkový predmet *ako predmet kultúrnej hodnoty, ktorý je odborne spravovaný vykonávaním základných odborných činností.* (Pričom predmet kultúrnej hodnoty vykladá ako *pôvodný hmotný alebo duchovný doklad, ktorý má schopnosť priamo alebo sprostredkovane vypovedať o vývoji spoločnosti a má trvalý vedecký, historický, kultúrny alebo umelecký význam*). K takýmto predmetom radíme aj

1 Slovenské slovníky [cit. 2018-01-31] Dostupné z: http://slovnik.juls.savba.sk/.
2 Zákon 190/2003 Z.z. v platnom znení.
3 Slovenské slovníky, ref. 1.
4 Zákon, ref. 2.
5 Zákon 206/2009 Z.z. v platnom znení.

zbrane (vrátane strelných), strelivo a muníciu. A zákon o strelných zbraniach sa *nevzťahuje na zbrane a strelivo, ktoré sú zbierkovými predmetmi múzea alebo galérie zriadených alebo založených orgánom štátnej správy, vyšším územným celkom alebo obcou*[6]. Z uvedeného však obecne nevyplýva, že odborná správa zbraní, munície, streliva sa v slovenských múzeách riadi len legislatívou múzejnou [7]. Platilo by to za predpokladu, že všetky takéto pramene v múzeách majú status zbierkových predmetov a neexistuje iný druh zriaďovateľa (viď vyššie, poznámka 6). Toto však neplatí! K zriaďovateľom patria aj iné osoby a prideliť vyššie uvedeným prameňom spomenutý status trvá v múzeách nejaký čas. A práve tento stav nie je vždy v praxi v poriadku [8].

Správu niečoho vysvetľujú výkladové slovníky[9] ako sústavu zásad, nástrojov, prostriedkov, usmerňujúcich istú činnosť, ako starostlivosť. V prípade zbraní (akýchkoľvek), munície a streliva ako zbierkových predmetov platí, že sú podľa múzejného zákona[10] odborne spravované *vykonávaním základných odborných činností,* ku ktorým patria: nadobúdanie zbierkových predmetov, ich odborná evidencia a vyraďovanie z nej, odborná revízia zbierkových predmetov, bezpečnosť a odborná ochrana, vedecko-výskumná činnosť, sprístupňovanie zbierkových predmetov.

Múzeum a odborná správa zbierok

Pri zabezpečovaní múzejných odborných činností, teda pri práci so zbierkovými predmetmi, je potrebné akceptovať isté normy, ktoré možno rozdeliť na 2 skupiny:

1. legislatívne

a) múzejné [11]

b) „špecifické“ (súvisiace s konkrétnou vednou disciplínou / špecializáciou; alebo aj normy ISO a STN; pamiatkový zákon[12])

c) „všeobecné“ (zákonník práce...)

2. interné (metodické pokyny / príkazy /...).

Tieto normy nie sú bezúčelné, ale nastavujú a aj opisujú procesy, t. j. systém práce múzea, ktorý v praxi znamená odpovede na otázky: kto? čo? prečo? na základe čoho? ako? kde? kedy? Odpovedať na ne je potrebné pri zabezpečení akejkoľvek činnosti, vrátane odbornej správy zbierok, a teda aj zbraní, streliva a munície. Z hľadiska chápania obsahu kultúrneho dedičstva (a aj z pohľadu legislatívy) nie je rozdiel medzi zbierkovými predmetmi spoločenských vied a prírodných vied, t. j. Náboj jednotný raketový 122-mm trieštivo-trhavý školný pre raketomet vzor 70 (122-JROF-Šk-RM-70) = Lišajníky (herbárová položka) = Eugen Onegin (román) = Portrét barónky XYZ = Spercheus emarginatus (entomologický suchý preparát) = Črpák drevený = Nohavice 88 letné pre vojačky LaPVO.

Špecifiká odbornej správy zbraní, streliva a munície sú z pohľadu múzejnej legislatívy (viď aj vyššie) predovšetkým v obsahu procesov a dokumentácie, nie v druhu procesov a dokumentácie, lebo o existencii knihy prírastkov, či depozitárnom režime sa nepochybuje, rozdiely sú v obsahu; pravidlá zabezpečenia ochrany nadrozmernej vojenskej techniky, známok, dermoplatických preparátov sú odlišné, ale že musia existovať, je dané.

---

6 Zákon, ref. 2.

7 Zákon 206/2009 Z.z. a výnos MK-2544/2015-110/11648, oba v platnom znení.

8 Viac v plánovanej metodike k odbornej správe zbraní, streliva a munície v múzeu.

9 Slovenské slovníky, ref. 1.

10 Zákon, ref. 5.

11 Zákon, ref. 7.

12 Zákon 49/2002 Z.z. v platnom znení.

Múzejná dokumentácia k správe zbraní, streliva a munície

Možno ju rozdeliť [13]na:

1. nadobúdanie: dokumentačný list (návrh na nadobudnutie predmetu kultúrnej hodnoty ako zbierkového predmetu (alebo súboru) vlastným výskumom); **návrhový list na nadobudnutie** predmetu kultúrnej hodnoty (alebo súboru) ako zbierkového predmetu (kúpou, darom, zámenou s iným múzeom, prevodom správy s iným múzeom); návrh na nákup zbierkového predmetu; **záznam o posúdení nadobudnutia predmetu kultúrnej hodnoty ako zbierkového predmetu alebo predmetov kultúrnej hodnoty ako súboru komisiou (**záznam zo zasadnutia komisie na tvorbu zbierok); organizačný a rokovací poriadok komisie na tvorbu zbierok; menovací dekrét členovi komisie na tvorbu zbierok; registračná kniha; akvizičná zmluva; znalecký či iný posudok (najmä k stanoveniu hodnoty nadobúdaného predmetu); špecifická dokumentácia, súvisiaca s príslušnosťou nadobúdaného predmetu k vednej disciplíne (napr. nálezová správa, resp. dokumentácia archeologického výskumu na základe zákona o ochrane pamiatkového fondu a jeho vykonávacieho predpisu, alebo nadobúdanie strelných zbraní a pod.); iná dokumentácia, súvisiaca s interným procesom nadobúdania v múzeu (napr. v zmysle požiadaviek zriaďovateľa); kniha depozitov;

2. odborná evidencia a vyraďovanie: kniha prírastkov; katalogizačný záznam zbierkového predmetu; výskumná správa; fotografia zbierkového predmetu; odborný katalóg (tvorený na základe interného členenia zbierkového fondu múzea); návrhový list na vyradenie zbierkového predmetu; rozhodnutie zriaďovateľa o vyradení zbierkového predmetu; znalecký či iný odborný posudok (najmä k stanoveniu fyzického stavu vyraďovaného predmetu, ktorý nie je možné reštaurovať); iný doklad o zničení zbierkového predmetu; záznam o uložení veci záznamom pri priestupku krádeže zbierkového predmetu neznámym páchateľom vydaného príslušným správnym orgánom (kópia); rozhodnutie o prerušení trestného stíhania vo veci trestného činu krádeže zbierkového predmetu proti neznámemu páchateľovi vydaného príslušným orgánom činným v trestnom konaní (kópia); súdne či iné rozhodnutie (v prípade vydania oprávnenej osobe ako dôvodu na vyradenie predmetu); povolenie MK SR na trvalý vývoz predmetu; zmluva o prevode správy / zámene; kniha úbytkov;

3. odborná revízia: príkaz na vykonanie odbornej revízie; menovací dekrét členovi revíznej komisie; organizačný a rokovací poriadok revíznej komisie; záznam z odbornej revízie; znalecký či iný posudok; iná dokumentácia, súvisiaca s interným procesom odbornej revízie v múzeu (napr. v zmysle požiadaviek zriaďovateľa);

4. odborné ošetrenie: návrh na konzervovanie zbierkového predmetu; návrh na reštaurovanie zbierkového predmetu; záznam o konzervovaní zbierkového predmetu; záznam o reštaurovaní zbierkového predmetu;

5. ochrana a bezpečnosť budov a priestorov na uloženie zbierkových predmetov: **depozitárny režim; režim uloženia predmetov v prezentačnom priestore;** depozitárna kniha; zoznam zbierkových predmetov dočasne premiestnených v stálej expozícii; zoznam predmetov v inom prezentačnom, či výučbovom priestore alebo špecializovanom pracovisku; **kľúčový režim;** kniha meraní (teplota, vlhkosť...); kniha vstupov / výstupov do / z... (depozitára, iného špecializovaného pracoviska, napr. konzervátorská dielňa, reštaurátorský ateliér, preparátorské laboratórium); revízna správa a iná dokumentácia (k protipožiarnemu systému, systému elektronického zabezpečenia a pod.); **plán evakuácie zbierkových predmetov; z**oznam top predmetov múzea (1. kategória); **ďalšia interná bezpečnostná dokumentácia;**

[13] Zákon, ref. 7.

6. pohyb predmetov: záznam o dočasnom premiestnení zbierkového predmetu z depozitára; záznam o dočasnom premiestnení zbierkového predmetu medzi špecializovanými organizačnými útvarmi (v prípade špecifickej organizačnej štruktúry); záznam o dlhodobom premiestnení zbierkového predmetu v stálej expozícii; zmluva o výpožičke; zmluva o nájme; poistná zmluva; protokol o odovzdaní a prevzatí zbierkového predmetu; povolenie k dočasnému vývozu zbierkového premetu; evidencia dočasného vývozu zbierkových predmetov; kniha prijatých výpožičiek a nájmov; kniha vydaných výpožičiek a nájmov;

7. sprístupňovanie predmetov a informácií o nich: scenár výstavy, expozície, alebo inej odbornej, výchovno-vzdelávacej a prezentačnej aktivity; zmluva na vyhotovenie diela (napr. pri zhotovovaní celého scenára alebo jeho časti, grafického návrhu, výstupu edičnej činnosti, umeleckého výkonu a pod. spravidla externými subjektami); licenčná zmluva (napr. na získanie povolenia použitia scenára, návrhu, výstupu edičnej činnosti a pod. od autora / výrobcu, alebo nositeľa autorských práv, ak licencia nebola riešená žiadnym spôsobom, a nie sú postačujúce výnimky v autorskom zákone, resp. ustanovenia zmluvy na objednávku); licenčná zmluva na vydanie diela (ktorou autor udeľuje licenciu na vyhotovenie rozmnoženín slovesného, divadelného, hudobného, fotografického, kartografického alebo iného diela výtvarného umenia, na verejné rozširovanie týchto rozmnoženín alebo ich sprístupňovanie verejnosti); zmluva o úschove v prípade predmetu – depozitu (s určenými podmienkami úschovy a jeho využitia v múzeu); zmluva k umeleckému výkonu (predvedenie, prednes alebo iné tvorivé vykonanie umeleckého diela alebo diela tradičnej ľudovej kultúry spevom, hraním, recitáciou, tancom alebo iným spôsobom); preberací protokol údajov o zbierkových predmetoch do centrálnej evidencie zbierkových predmetov múzeí; **bádateľský poriadok s bádateľským listom a evidencia bádateľov; návštevnícky** / návštevný poriadok; archívny poriadok s bádateľským listom a evidencia bádateľov; knižničný a výpožičný poriadok a evidencia čitateľov; register vybranej odbornej činnosti (napr. databáza publikačnej, edičnej, výstavnej, expozičnej činnosti, projektov a odborných a iných prezentačných podujatí); dokumentácia k pohybu predmetov (viď vyššie);

8. iná špecifická interná dokumentácia múzea: register prameňov súvisiacich s uchovávanými predmetmi (napr. fotografií v akejkoľvek podobe, predmetov kultúrnej hodnoty, návodov na použitie či technickej dokumentácie k zbierkovým predmetom); register výskumných správ; register zmlúv múzea; register záložných pamäťových nosičov.

Základné znaky a rozdiely v typológii ručných palných zbraní (praktická ukážka)

Bc. Tomáš HANICH, *Vojenský historický ústav Bratislava*

Zámerom práce je predstaviť zbraň ako zbierkový predmet v múzeu a poukázať na problematiku výskumu ako zbierkového predmetu nielen z pohľadu typovej identifikácie, ale aj stavu z pohľadu funkčnosti. Zbraň od opustenia dielne výrobcu až po jej prijatie do zbierok múzea prechádza často rôznorodým životom. Výpovednú hodnotu neznámeho predmetu a účel použitia možno čiastočne odkryť jeho podrobným skúmaním, pretože sám o sebe je nositeľom informácií, ktoré sa podieľajú na tvorení múzejného fenoménu. Cieľom je zároveň priblížiť znaky a rozdiely v typológii ručných palných zbraní, ktorých zastúpenie v múzejných zbierkach je rozdielne v závislosti od typu a možností rôznych typov múzeí. Ako pomôcka má nasmerovať k bližšiemu porozumeniu v predmetnej problematike a rovnako ich významu v múzejných zbierkach.

Aim of the work is to present weapon as an item from collection of museum and to point out problems in a research as an item from collection not only from the view of identification, but also from the view of functional state. Weapon has various lifetime since the moment it leaves the producer. Informational value of the unknown item and the purpose of its use may be revealed by its particular research, because the item itself carries information, which take part in a creation of museum phenomenon. Aim is also to describe signs and differences in typology of handheld firearms, which scheduentation is various and depends on type and resources of various types of museums. As an aid it has to guide to the closer understanding in these problems and also in their meaning in museum collections.

Kľúčové slová: ručné palné zbrane, zásobník, múzeum
Keywords: hand firearm weapon, cartridge, museum

Niekedy sa do múzea dostáva predmet, ktorý je v našom prípade zbraň. Môže byť vedome získaný na základe známych informácií súvisiacich s cieľom rozšíriť a doplniť múzejnú zbierku. Tu predpokladáme znalosť problematiky a na základe kritérií selekcie prihliadame na konkrétne zameranie múzea. Opačný prípad nastáva, keď pracovník múzea príde do kontaktu s predmetom, o ktorom nemá takmer žiadne informácie. Pokiaľ to situácia umožňuje, kontakt s predchádzajúcim majiteľom zvyšuje rozsah informácií o predmete. Ale i tu treba informáciu, vzhľadom na subjektívnu povahu zdrojov, v rámci možností preverovať. Ručné palné zbrane v zbierkach múzeí sú nositeľmi informácií o dobe, v ktorej vznikli a v ktorej sa používali. Ich pomocou možno prezentovať udalosti súvisiace s dejinami.

Treba si uvedomiť, že vo svete existujú vzory – modely ručných palných zbraní, ktoré sa vymykajú všeobecne zaužívanému deleniu a spájajú v sebe znaky viacerých druhov. Neustále pribúda množstvo odbornej literatúry, pričom sa modifikuje aj terminológia. Pre náš účel sa budeme venovať charakteristike druhov, s ktorými pri najväčšej pravdepodobnosti môžeme v našich podmienkach prísť do kontaktu. Napriek tomu pre rozšírenie užitočného rozhľadu neopomenieme ani kuriozity a špecifiká, ktoré popierajú

všeobecne zaužívané pravidlá. Verím, že otvorenie problematiky na odbornom seminári povedie ku reakciám, ktoré budú prospešné v danej problematike.

Konštrukčná rôznorodosť ručných palných zbraní a ich systémov je značne rozsiahla, preto sa budeme zaoberať ich všeobecnou charakteristikou. Podrobnejšie skúmanie jednotlivých typov je náročné a vyžaduje si špecializované znalosti a štúdium odbornej literatúry. Cieľom príspevku je poskytnúť pomoc múzejným pracovníkom pri rozoznávaní a identifikácii ručných palných zbraní najmä z pohľadu ich funkčnosti a druhu. Ide teda o pokus priblížiť problematiku pre potreby v múzejnej praxi a zároveň usmernenie na ďalšie skúmanie.

1. K vývoju ručných palných zbraní

Medzi najstaršie nástroje človeka, ktorými pôvodne nahrádzal nedostatok prirodzených síl v boji s prírodou, patria zbrane. V tomto smere zohrali významnú úlohu pri vývoji ľudstva.[1]

Z nášho pohľadu palné zbrane sú hlavňové a využíva sa pri nich chemicko-tepelná premena pohonnej látky k urýchleniu strely. Tá je sprevádzaná prudkým vznikom prachových plynov v uzavretom premenlivom objeme trubice, ktorú nazývame hlaveň. Vznik palných ručných zbraní siaha k objaveniu čierneho prachu, resp. čierneho dymového prachu. V súčasnosti sa používajú bezdymové prachy s vyšším merným výkonom. Začiatkom vzniku boli prvé zbrane iba „ručné hlavne“, bez pažby a zámku. Pripevňovali sa objímkami alebo tulejou k drevenému stvolu, ktorý sa zakladal pod pažu. Odpal prebiehal priložením rozpáleného železiezka alebo iného rozpáleného premetu, neskôr horiacim tlejákom k miskovitému prehĺbeniu v zadnej časti vonkajšieho povrchu hlavne - panvičke, ktorá bola prepojená s prachom v hlavni kanálikom - zátravkou. V dobe husitov bol tento typ najmenšej palnej zbrane značne rozšírený a je známy pod názvom *píšťala*. Prvé strelné zbrane sa nazývali aj *ručnice*, *bombardy* alebo *petronely*.[2]

Niektoré zbrane boli z dôvodu zníženia spätného rázu vybavené v prednej časti hákom pre zachytenie napr. za okraj vozu, hradby a pod. Podľa toho dostali tieto zbrane husitského pôvodu pomenovanie *hákovnica* a po preklade do iných jazykov vznikol rozšírenejší názov – *arkebuza*. Obsluhu väčšinou tvorili dvaja muži a je považovaná za predchodcu dnešných pušiek.[3]

Nabíjanie prvých palných zbraní bolo spredu a pomerne zdĺhavé. V prvej polovici 16. storočia sa objavujú prvé nedokonalé zadovky, ale až v druhej polovici 19. storočia sa presadili ako vojenské. Okolo roku 1440 bol v Európe zostrojený *luntový*, resp. *knôtový zámok*, pri ktorom jednoduchý spúšťový mechanizmus umožňoval prikloniť tlejúci koniec knôtu k panvičke, čím inicioval výstrel. S takýmto zámkom sa vyskytovali dva druhy pušiek - ťažké (arkebuzy) a ľahké (*muškety*). Zo začiatku sa muškety podopierali vidlicou (furketom), od ktorých sa neskôr upustilo, keď sa znížila ich hmotnosť. Názov mušketa sa zvykol používať pre pechotnú pušku až do začiatku 20. storočia.[4] Okolo roku 1515 bol v Nemecku vynájdený *kolieskový* zámok, ktorý v odpaľovaní znamenal pokrok. V dôsledku vyššej ceny sa tieto zbrane na vojenské účely presadzovali pomaly, využívali sa skôr ako lovecké. Kolieskový zámok z hľadiska historického vývoja podmienil vznik

1 ELIÁŠ, Jozef. *Dejiny zbraní a špeciálnej mobilnej techniky*. Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2007, s. 36. ISBN 978-80-8075-227-9.

2 ZÖLD, Gabriel a kol. *Strelné zbrane a náboje*. 1. vyd. Bratislava : Magnet – Press Slovakia, 1994, s. 31. ISBN 80-967272-0-6.

3 RDV-51-1, Automatické zbrane - učebnice, Praha : MNO, 1991, s. 22.

4 RDV-51-1, ref. 3, s. 23.

pištole ako predovky na jeden výstrel. Až koncom 16. storočia vznikol *kresadlový zámok*, ktorý bol spoľahlivejší a pre vojsko praktickejší. Zbrane s týmto zámkom sa udržali do polovice 19. storočia, pričom vytlačili predchádzajúce typy. Najdokonalejším variantom kresadlového zámku je *francúzsky kresadlový zámok*. V čase rozmachu kresadlového zámku vznikajú karabíny ako odľahčené pechotné pušky pre jazdectvo, vojenské pištole, trombóny s charakteristickým zvonovitým rozšíreným ústím hlavne, granátometné pištole a muškety. V 17. storočí sa pri obrane pevností rozšírili modernejšie verzie bývalých hákovníc, ktoré sa označujú ako hradobné pušky - *hradobnice*.[5]

Ďalším vývojom sa začiatkom 19. storočia objavil *perkusný* zámok vyvinutý z francúzskeho kresadlového zámku. Okolo roku 1820 bol vývoj zavŕšený vynájdením čiapočkovej zápalky, ktorá je predchodcom dnešných zápaliek do nábojov. Zároveň bola zdokonalená výroba drážkovaných hlavní, čo súviselo s vyššou presnosťou a väčším dostrelom.[6]

K značnému pokroku vo vývoji palných zbraní prispel francúzsky puškár Lefauchex, ktorý v roku 1832 skonštruoval jednotný náboj so zápalkou s kolíčkovou kovadlinkou. Ďalší Francúz Flobert vyvinul v roku 1845 jednotný náboj s okrajovým zápalom. V roku 1866 Američan Berdan zostrojil so stredovým zápalom a Angličan Boxer v roku 1867 zápalku s vnútornou kovadlinkou. Spolu s rozvojom priemyslu tieto vynálezy umožnili výrobu jednotných nábojov a položili základ vzniku zbraní nabíjaných zozadu pomocou záveru. Vznik jednotného náboja je spojený aj s objavom iniciácie bodnutím „ihlou“ (predchodca súčasných úderníkov, resp. zápalníkov). V tejto súvislosti sa môžeme stretnúť s termínom „*ihlovka*“, ktorú ako prvú skonštruoval Mikuláš Dreyse v roku 1841. Spolu s valcovitým záverom umožňovala zvýšiť rýchlosť streľby, čo pri zavedení zbrane do pruskej armády prispelo k víťazstvu Pruska vo vojne s Rakúskom.[7] Zadovky priniesli zmenu nielen v konštrukcii, ale spôsobili veľké zmeny aj v taktike vedenia boja.[8]

V 80. rokoch 19. storočia prispel vynález a použitie bezdymového prachu ku vzniku samočinných zbraní. Úspešné použitie zadoviek v roku 1866 viedlo k zrýchleniu vývoja a zavádzaniu ručných palných zbraní. Možno konštatovať, že na konci 19. storočia bolo vynájdené všetko potrebné pre vznik a použitie automatických zbraní. Ako príklad možno uviesť guľomet Maxim, ktorý využíval krátky záklz hlavne a bol patentovaný v roku 1884. Následne v krátkom čase vznikajú guľomety ako anglický Vickiers, rakúsky Schwarzlosse, francúzsky Hotchkiss, český Škoda, švédsky Bergman a ďalšie. Do prvej svetovej vojny boli guľometmi vyzbrojené všetky významné armády sveta a ich použitie viedlo k ďalším zmenám v taktike boja. Prvé guľomety boli ťažké, lafetované na nepohyblivom alebo dvojkolesovom podstavci s hlavňou, prevažne chladenou vodou. Potreba zavedenia ľahkých guľometov vzniká v pohyblivých druhoch vojsk, ako bolo jazdectvo a neskôr sa rozšírila i k ostatným druhom. Madsenova zbraň z roku 1880 sa považuje za predchodcu ľahkých guľometov. Najväčší rozvoj guľomety dosiahli v období medzi svetovými vojnami, kam v celosvetovom meradle medzi významné patril československý 7,92-mm guľomet ZB-26, ktorý skonštruoval československý konštruktér Holek a sovietsky 7,62-mm guľomet DP-27 od konštruktéra Degťareva. K pohonu automatiky pri ľahkých guľometoch prevládol princíp odberu prachových plynov. S príchodom novovznikajúcej bojovej techniky a lietadiel začali guľomety tvoriť ich prvú výzbroj. Po roku 1911 sa objavujú v lietadlách a v roku 1913 bol v Nemecku patentovaný systém synchrónneho

5 RDV-51-1, ref. 3, s. 24-25.
6 RDV-51-1, ref. 3, s. 26.
7 Rozhodujúca bitka pri Hradci Králové v roku 1866.
8 RDV-51-1, ref. 3, s. 26-27.

odpaľovania guľometu cez vrtuľu lietadla. V roku 1914 sa objavuje účinné synchrónne odpaľovanie dvoch a viac guľometov vo Francúzsku. Spolu s leteckou výzbrojou sa rozvíjajú protilietadlové guľomety, ktoré sú vybavené vhodnými mieridlami, umiestnené na špeciálnom podstavci pričom sa využívala viacnásobná lafetácia. Pechotné vzory guľometov sa upravujú pre lafetáciu v tankoch, čím vznikajú tankové guľomety. Spolu s guľometmi určenými pre bojovú techniku sa rozvíjali aj zbrane jednotlivca. Po zdokonalení pušiek boli v druhej polovici 19. storočia zavedené zozadu nabíjané pušky, pričom po zavedení bezdymového prachu sa vývoj výraznejšie uberal k zmenšeniu ich kalibra. Po zdokonalení jednotného náboja, záveru a systému nabíjania vznikajú koncom 19. storočia opakovacie pušky. Známe sa pre svoj valcový záver stali pušky systému Mauser (1889), pušky Mosin (1891), Winchester, Manlicher (1895) a ďalšie.[9] Skúsenosti z prvej svetovej vojny ukázali, že balistický výkon puškových nábojov je priveľký. Namiesto toho sa javilo potrebné zvýšiť palebnú silu.

Obr. 1 7,92-mm útočná puška StG 44 zo zbierok VHÚ-Mo VHM Piešťany

Už počas prvej svetovej vojny viedla potreba skonštruovať kompaktnú automatickú zbraň s vysokou rýchlosťou streľby na kratšie vzdialenosti ku vzniku samopalu. V roku 1915 zostrojil Talian Revelli prvý vzor, ktorý predstavoval dva do páru spojené guľomety strieľajúce pištoľové strelivo. Avšak východiskový model novších modelov z hľadiska konštrukčných prvkov, rozmerov a palebných vlastností bol zostrojený v Nemecku až v roku 1918 (Bergmann). Vývoj a rozmach samopalov nastal začiatkom 30. rokov. Ich hromadné použitie nastalo počas druhej svetovej vojny. Samopaly nenahradili pušky, ale významne doplnili systém streleckej výzbroje a na kratšie vzdialenosti zvyšovali palebnú silu.[10] V prípade automatickej útočnej pušky začali pokusy o skonštruovanie na začiatku 19. storočia v Taliansku. Ako prvá sa však do výzbroje armády dostala automatická útočná puška konštruktéra Fedorova v roku 1916 (Rusko) pod označením automat. K jej hromadnému rozšíreniu ale nedošlo. V obmedzenom množstve bola zavedená aj americká samonabíjacia karabína M1 skonštruovaná na náboj stredného balistického výkonu v roku 1941. Prevrat vo vývoji automatických útočných pušiek nastal nemeckou MP 43/44, ktorá neskôr dostala názov StG. 44 (Sturmgewehr - útočná puška) na obr. 1. Bola určená na skrátený puškový/guľometný náboj s ľahšou strelou a menším balistickým výkonom.[11]

2. Spôsoby delenia ručných palných zbraní

Pre informáciu sa môžeme pozrieť na rôzne spôsoby delenia ručných palných zbraní. Môžu existovať viaceré delenia zbraní, ktoré závisia od zvolených kritérií.

Napríklad strelné zbrane možno deliť **podľa použitého zdroja hnacej energie**: *Mechanické*, *plynové*, *palné* a *elektromagnetické*. Mechanické - na pohon strely využívajú mechanickú energiu. Plynové - na pohon strely sa využíva vzduch (stlačený) alebo iný plyn. Elektromagnetické využívajú elektromagnetické pole. Palné zbrane využívajú na vytlačenie strely prudký vývin plynov, ku ktorému dochádza chemicko-

9 RDV-51-1, ref. 3, s. 27-30.
10 ZÖLD, ref. 2, s. 20-21.
11 ELIÁŠ, ref. 1, s. 14-15.

tepelnou premenou streliviny.[12] Pri tejto skupine zameriame pozornosť na zbierkotvornú činnosť múzeí.

Palné zbrane sa môžu deliť **podľa spôsobu ovládania** na *ručné*, môže ich ovládať a prenášať jedna osoba a *lafetované*, ktoré majú veľkú hmotnosť. Tie sú uložené na podstavci alebo lafete (ťažký guľomet).

Podľa druhu *pištole*, *revolvery*, *pušky* (guľovnice, karabíny, útočné pušky, odstreľovacie pušky), *brokovnice*, *kombinované zbrane*, *osobné obranné zbrane*, *samopaly*, *guľomety*, *granátomety.*[13]

Podľa kalibru na *malokalibrové* a *veľkokalibrové*. Členenie je komplikované, pretože je podmienené ďalším členením na jednotlivé druhy. Rozdielne treba pristupovať k vojenským a rozdielne k športovým/loveckým zbraniam. Ku príkladu sa pozrime na členenie vo vojenskej praxi na strelné malokalibrové zbrane do 30 mm a delostrelecké zbrane nad 30 mm. Hranica môže platiť pre rozlíšenie medzi veľkokalibrovým guľometom a malokalibrovým automatickým kanónom. Neplatí však pre pištole, revolvery, granátomety, brokovnice atď. Pri veľkokalibrových guľometoch hovoríme o kalibri od 10 mm do 20 mm.[14] Pri športovej streľbe podľa všeobecných pravidiel[15] Slovenského streleckého zväzu hovoríme o malokalibrovej pištoli v prípade, ak je konštruovaná na náboj s okrajovým zápalom typu Long Rifle kalibru 5,6 mm (.22“). Veľkokalibrová pištol je pre strelivo kalibru 7,62 až 9,65 mm (.30“ až .38“) pre náboj so stredovým zápalom.

Podľa dĺžky[16]na *krátke* a *dlhé*. Tu sa nenechajme pomýliť špecifikáciou pre potrebu zákona, kde je striktne stanovený rozmer[17] určujúci krátku a dlhú zbraň. Z pohľadu posudzovania týchto pojmov pre účel identifikácie v múzejných zbierkach nie je možné stanoviť presný rozmer, preto sa budeme orientovať **podľa spôsobu držania zbrane pri streľbe**. Z tohto dôvodu je pre nás krátka strelná zbraň taká, ktorú pri streľbe možno ovládať jednou rukou. Dlhú strelnú zbraň je pri streľbe potrebné ovládať dvoma rukami.[18]

Zbrane a strelivo sa delia v konkrétnych podmienkach jednotlivých krajín **pre účel zákona**.[19] V tomto prípade ich posudzovanie a kategorizácia prechádza neustálym vývojom v rámci legislatívnej regulácie. Priorita rozlišovania vychádza na rozdiel od technického členenia viac z potreby registrácie a zamedzenia nadobúdania nelegálnych zbraní v maximálnej možnej miere.

Podľa veku môžeme rozoznávať zbrane nové a historické.

Nové, ktoré slúžia svojmu účelu. *Historické*, ktoré už neslúžia svojmu účelu, pre

---

12 JANKOVÝCH, Róbert. *Hlavňové zbraně* a *střelivo*. Brno : Vysoké učení technické v Brně. Fakulta strojního inženírství. Ústav výrobních strojů, systémů a robotiky, 2012, s. 8, ISBN 978-80-260-2384-5.

13 JANKOVÝCH, ref. 12, s. 9.

14 Tamže, s. 10.

15 Pravidlá športovej streľby sa neustále vyvíjajú na medzinárodnej úrovni, z ktorej sú preberané jednotlivými organizáciami. V jednotlivých obdobiach vývoja športovej streľby dochádzalo ku vzniku nových streleckých disciplín, ktoré mali vplyv na všeobecne zaužívané pravidlá a členenie športových zbraní až do súčasnosti. V tejto súvislosti možno predpokladať, že členenie bude naďalej ovplyvňované aj vývojom v budúcnosti.

16 ZÖLD, ref. 2, s. 31.

17 V prílohe č. 6 k zákonu č. 190/2003 Z. z. sa medzi druhmi zbrane uvádza „*krátka zbraň je zbraň, ktorej dĺžka hlavne nepresahuje 300 mm alebo jej celková dĺžka nepresahuje 600 mm, spravidla pri streľbe ovládaná jednou rukou,*“ a „*dlhá zbraň je zbraň, ktorej dĺžka hlavne presahuje 300 mm alebo jej celková dĺžka presahuje 600 mm, spravidla pri streľbe ovládaná obidvomi rukami*“.

18 JANKOVÝCH, ref. 12, s. 10.

19 Zákon o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov 190/2003 účinný od 01.07.2016.

ktorý boli kedysi vyrobené.[20] *Napodobeniny* historických zbraní novo zhotovené za účelom napodobenia vzhľadu a konštrukcie svojich historických vzorov z minulosti. Pokiaľ presne zodpovedajú týmto vzorom, nazývame ich *kópie*. Pokiaľ sa od nich líšia v detailoch, ide o *repliky*.[21]

Podľa spôsobu nabíjania:

Predovky - knôtové, kolieskové, kresadlové, perkusné. Sú nabíjané ústím hlavne.

Zadovky - pištole, jednoranové pušky, opakovacie pušky a pod. Nabíjané sú zozadu záverom.

Podľa uzamknutia záveru:

Neuzamknuté a *zamknuté*.[22]

Podľa spätného rázu rozoznávame palné zbrane na *záklzové* a *bezzáklzové*.

Záklzové - *malé*, *veľkokalibrové* a *delostrelecké*.

Delostrelecké tvoria samostatnú kapitolu, preto sa nebudeme v tejto práci nimi zaoberať.

Z hľadiska stupňa automatizácie rozoznávame zbrane *automatické* a *neautomatické*. Pre pochopenie činnosti zbraní s automatickou funkciou si vysvetlíme, čo je *funkčný cyklus*. Tvorí ho sled všetkých funkčných činností, ktoré prebehnú v automatickej zbrani medzi dvomi výstrelmi z jednej nábojovej komory. Automatika zbrane ovláda priebeh plynulého nadväzovania jednej funkčnej činnosti na druhú, čo môžeme označiť ako automatickú funkciu zbrane. Funkčné činnosti môžu prebehnúť automaticky iba niektoré alebo všetky (celý funkčný cyklus). Podľa toho môžeme zbrane rozdeliť na *poloautomatické*, *samonabíjacie* a *automatické*. Pri poloautomatických zbraniach niektoré činnosti vykonáva poloautomatika zbrane a obsluha dokončí ostatné úkony potrebné na dokončenie funkčného cyklu. Pri samonabíjacej zbrani sa po spustení uskutoční jeden celý funkčný cyklus a zbraň je pripravená na ďalší výstrel, ktorý môže nastať až po opätovnom stlačení spúšte. Tento typ zbrane je určený na streľbu jednotlivými výstrelmi. Pri automatickej zbrani po úplnom funkčnom cykle môžu nasledovať ďalšie celé funkčné cykly. Táto zbraň môže strieľať aj dávkami.[23]

Neautomatické zbrane delíme na *jednovýstrelové* a *opakovacie*. Pri jednovýstrelových obsluha vkladá náboj ručne priamo do nábojovej komory. Opakovacie sú vybavené zásobovacím zariadením - zásobníkom, pričom nabíjanie a pohon záverového mechanizmu je zabezpečený svalovou energiou obsluhy.

Podľa účelu:[24]

Civilné, ktoré môžeme rozdeliť na lovecké, športové a obranné.

Vojenské sú navrhnuté pre použitie v armáde alebo ozbrojených silách štátu. Sú určené na ničenie (vyraďovanie) živej sily protivníka, ničenie (a umlčovanie) techniky a zariadení protivníka. Označené sú vojenskou preberacou značkou.

Špeciálne zbrane sú prostriedky špecifického určenia, ako napr. 26,5-mm ručný

---

20 Z pohľadu uvedeného zákona o zbraniach a strelive sa môžeme stretnúť s odlišnou charakteristikou: Historická zbraň je zbraň, ktorá bola vyrobená do 31. decembra 1890. Príloha č. 6 k zákonu 190/2003 Z. z.

21 FAKTOR, Zdeněk a kol. *Lovecké střelectví. Příručka na pokračování pro adepty myslivosti* a *všechny zájemce* o lovecké *zbraně* a loveckou *střelbu*. Praha : Střelecká revue, 1990. Uverejnené ako príloha v časopise Střelecká revue, roč. 21, 1990, č. 11. Praha : Magnet-Press, s.p., 1990, s. 8. ISSN 0322-7650.

22 ELIÁŠ, ref. 1, s. 39.

23 RDV-51-1, ref. 3, s. 65-66.

24 ZÖLD, ref. 2, s. 31.

vrhač RV-85, ktorý bol určený na dočasné zneškodnenie páchateľov ukrývajúcich sa v uzavretých priestoroch. Ide o jednovýstrelovú dlhú špeciálnu zbraň, určenú pre streľbu nábojmi 26,5 mm, ktoré obsahujú CS látku na dočasné eliminovanie páchateľa (nervovo paralytický aerosol).[25] Zbraň pripomína svojím vzhľadom a konštrukciou brokovnicu.

Lovecké zbrane sú predurčené na lov pre potreby poľovníctva. Podľa vyhotovenia vývrtu sa lovecké palné zbrane delia na *guľovnice*, t. j. *guľové zbrane* s drážkovaným vývrtom hlavne a *brokovnice*, t. j. *brokové zbrane* s hladkým vývrtom hlavne. Brokovnice sa v minulosti nazývali vtáčnice. Rozoznávame ešte guľobrokové zbrane, ktoré sú kombináciou najmenej jednej guľovej a jednej brokovej hlavne. Vybavené môžu byť aj malokalibrovou hlavňou.

Podľa počtu hlavní už poznáme jednohlavňové a viachlavňové. U viachlavňových sa vo väčšine prípadov môžeme stretnúť s tzv. lôžkovým záverom, ktorého funkcia závisí od sklápaní hlavní oproti lôžku - baskule.

Podľa umiestnenia kohútikov môžeme lovecké palné zbrane rozdeliť na *lankasterové* s vonkajšími kohútikmi, ktoré sa napínajú ručne a *hamerlesové* s vnútornými kohútikmi, resp. kladivkami, ktoré sa napínajú spravidla samočinne pri otváraní záveru sklopením hlavní. Prechodným typom medzi zbraňami systémov lankaster a hamerles sú tzv. *korunovky*, ktoré sa vyrábali skôr a ich vonkajšie kohútiky sa napínali sklopením hlavní.

Lovecké palné zbrane sa konštruujú v súčasnosti ako zadovky a z hľadiska konštrukcie môžu byť jednovýstrelové, opakovacie a samonabíjacie. V našich podmienkach sú limitované legislatívou, pričom samočinné nie sú dovolené.

Od vyhotovenia vývrtu, počtu hlavní a ich usporiadania sa odvíja i názvoslovie loveckých palných zbraní. Brokovnica na jeden výstrel a jednohlavňová sa označuje ako *jednotka*. Ak má brokovnica dve hlavne vedľa seba, hovoríme jej *dvojka*. V prípade, že je dvojka vybavená sklopnými hlavňami a má vonkajšie kohútiky, je to *lankasterka*. Ak ide o systém s vnútornými kladivkami, je to *hamerleska*. Pokiaľ má brokovnica dve hlavne nad sebou, nazýva sa *broková kozlica* (obr. 3). Brokovnica s tromi hlavňami usporiadanými do trojuholníkového zväzku sa označuje ako *brokový troják*.

Guľovnica jednovýstrelová a jednohlavňová sa najskôr označovala ako *jednotka* alebo *puška jednotka* (obr. 2). Do názvoslovia sa v súčasnosti tento termín neprevzal, preto táto zbraň nemá špecifický názov. Guľovnica s dvomi hlavňami vedľa seba sa označuje ako *dvoják* a guľovnica s dvomi hlavňami pod sebou ako *guľová kozlica*. Guľovnici, ktorá má hlavňový zväzok troch hlavní tvoriaci trojuholník, sa hovorí *guľový troják.*[26]

Ak má lovecká palná zbraň jednu brokovú a jednu guľovú hlaveň vedľa seba, hovoríme jej *bikska*. Ak sú tieto hlavne pod sebou, je to *guľobroková kozlica*. Kombinácia dvoch brokových hlavní s jednou guľovou hlavňou sa nazýva *troják*. Pokiaľ sú vedľa seba dve guľové hlavne a pod nimi alebo nad nimi je umiestnená broková, ide o *dvojákový troják*. Ojedinele sa vyskytuje *trojáčik*, ktorý má na miesto guľovej hlavne malokalibrovú hlaveň. Guľobroková kozlica s malokalibrovou hlavňou na boku je málo rozšírené *trojča*. S najväčším počtom hlavní je štvorka, čo je troják s malokalibrovou hlavňou naviac, ktorá sa najprv umiestňovala nad brokové hlavne. V súčasnosti sa stretneme skôr s verziou, keď je malokalibrová hlaveň umiestnená medzi brokovými hlavňami a guľovou hlavňou.

Jednou z hlavných častí brokovnice je tzv. baskula - oporná plocha pre sklopnú hlaveň (hlavne), ktorá zároveň slúži ako záver a jej súčasťou býva spúšťové a bicie ústrojenstvo. Môže byť zdobená loveckými alebo inými motívmi.

K loveckým zbraniam okrajovo patrí malokalibrovka, vtáčnica a flobertka. *Malokali-*

25 ZÖLD, ref. 2, s. 114.
26 FAKTOR, ref. 20, s. 11-12.

brovka je dlhá jednovýstrelová, opakovacia alebo samonabíjacia zbraň s drážkovaným vývrtom určená pre náboje kalibru .22“ (5,6 mm) s okrajovým zápalom a ogiválnou olovenou strelou. Pre svoj nedostatočný výkon sa používa na odstrel drobnej škodnej. *Vtáčnica* je jednohlavňová alebo dvojhlavňová brokovnica s menším kalibrom ako 28, t. j. s priemerom vývrtu menším ako 13,8 mm.[27] *Flobertka* (v loveckej praxi je určená na odstrel drobného vtáctva) je dlhá zbraň s vývrtom obvykle v kalibri 4 alebo 9 mm a je určená pre náboj s okrajovým zápalom typu Flobert.

Obr. 2 Lovecká puška Brno model 21 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 3 Broková kozlica ZH 103 12-70/ 12-70 zo zbierok VHÚ – Mo VHM Piešťany

Pri loveckých zbraniach sa môžeme stretnúť aj s doplnkami ako *redukčné zásuvné vložky* do nábojových komôr guľovníc alebo brokovníc určených pre strelivo s menším kalibrom ako je pôvodná zbraň, s *adaptérmi* pre čestné (pozdravné, slávnostné a poplašné) salvy do brokovníc, *vložné hlavne* určené pre lov a tréningovú streľbu - guľové hlavne menších kalibrov, ktoré sa vkladajú do hlavní brokovníc.

Športové zbrane sú určené na výkon športových streleckých podujatí. Pre pištoľové disciplíny existujú *pištole malokalibrové* (ľubovoľné, športové a rýchlopalné) a *pištole veľkokalibrové*.[28] Športové ľubovoľné pištole sú ťažšie, majú dlhšie hlavne a predĺženú základňu mieridiel. Tie modernejšie majú hlaveň uloženú nižšie vzhľadom na úchop ruky z dôvodu minimalizovania spätného rázu a zdvihu.

Pri športových palných zbraniach sa môžeme stretnúť s rôznymi druhmi kompenzátorov a závaží. U pištolí sa vyskytujú ortopedické alebo poloortopedické rukoväte pôvodnej továrenskej výroby, tak aj individuálne úpravy samotných športových strelcov. Podobne je to aj s pažbami športových pušiek. Môžeme sa stretnúť s vybavením ako je okovka, hák, opierka dlane, pištoľová rukoväť a pod. V puškových disciplínach v rámci palných zbraní rozoznávame *pušky veľkokalibrové* (ľubovoľné, štandardné), *pušky malokalibrové* (ľubovoľné, štandardné) a *brokové* (pre streľbu na Skeet a Trap).[29]

Brokovnice pre športovú streľbu sú *brokovnice pre streľbu na batériu* (skôr sa označovali ako *holubárky*) určené na športovú streľbu na letiace terče v disciplínach batéria a trap. Na rozdiel od loveckých brokovníc rovnakého kalibru majú dlhšiu hlaveň a väčšiu hmotnosť. *Brokovnice pre streľbu skeetu* sa používajú v disciplínach na letiace terče a lovecké kolo. Majú kratšie hlavne so špeciálnym zahrdlením.[30] Pri športových palných zbraniach sa individuálne úpravy týkajú i ďalších častí zbrane, napr. lícna opierka, zdrsňovanie povrchu spúšte, úchopových častí pažby a rukoväte apod.). Individuálne

27 FAKTOR, ref. 20, s. 12.
28 SCHWARZ, Vladimír: *Teória streľby*, Bratislava : Slovenský strelecký zväz, 2000, s. 7.
29 SCHWARZ, ref. 27, s. 6-7.
30 FAKTOR, ref. 20, s. 13.

úpravy a rovnako i továrenská výroba sú u športových zbraní limitované obmedzeniami, ktoré vyžadujú pravidlá športovej streľby.

Obranné ručné palné zbrane umožňuje legislatíva použiť na ochranu osoby a majetku - zbrane určené na skryté nosenie. Možno sem zaradiť aj zbrane označované ako vreckové revolvery a vreckové pištole.

3. Ručné palné zbrane v múzeu

Pri prijímaní predmetu pred navrhnutím do Komisie na tvorbu zbierok v prvom rade zabezpečíme dostatočné množstvo fotografického dokumentačného materiálu. Po zdokumentovaní celkového stavu a vzhľadu sa zameriame na detaily, ako sú výrobné čísla, nápisy, značenia výrobcu, overovacie značky a pod. Do budúcna tak vytvoríme základ pre ďalší výskum a dokumentáciu. Všímame si, či hlavné číslované časti zbrane majú zhodné čísla alebo, či sa zbraň skladá z rozdielne číslovaných dielov. Pri identifikácii a skúmaní konkrétneho typu zbrane venujeme v rámci možností pozornosť okrem stavu aj kompletnosti[31] zbrane. Mnohokrát môžeme zistiť detaily, ako chýbajúca krytka mušky, absencia či poškodenie vyťahovača nábojníc, prasknutá pažba alebo rám zbrane a pod. V prípade prvostupňovej evidencie by išlo s prihliadnutím na detaily o podrobnejší zápis, preto podrobné informácie môžu slúžiť ako podklad pre druhostupňovú evidenciu. Napriek tomu je iba prospešné získanie čo najväčšieho rozsahu informácií o stave predmetu ihneď pri prvom kontakte s predmetom aj v prípade preberania zbierky pri zmene správcu zbierky. Dôkladná pozornosť chráni aj samotného správcu zbierky a môže skvalitniť prácu pri dokumentovaní do budúcna ďalším správcom. Naproti tomu nevyhnutne zvyšuje časovú náročnosť a množstvo kontrolných úkonov napríklad pri preberaní zbierky.

Pre predmet múzejnej činnosti sa pokúsime rozdeliť ručné palné zbrane **z pohľadu stavu zachovania funkčnosti (pre účel použitia)**:

Čo si treba všímať je stav - funkčnosť (ostrá, expanzná, znehodnotená, školská, rez, torzo, časť zbrane, replika zbrane, maketa, zvláštne zbrane).

Pri preberaní a pred manipuláciou sa treba presvedčiť, či sa jedná o zbraň so zásobníkom a či je zásobník v zbrani vložený. Ak je to možné, zásobník treba vybrať a presvedčiť sa, či sa nachádza náboj v nábojovej komore alebo v zásobníku (príp. v pevnej zásobníkovej šachte). Je nevyhnutné dodržať zásady bezpečnej manipulácie so zbraňou.

Plne funkčná palná zbraň je schopná strieľať ostré strelivo. V niektorých prípadoch môžeme naraziť aj na *konverzie*, čo sú úpravy (nie novovýroba) z pôvodných funkčných zbraní na iné strelivo, napr. perkusné, flobert, long rifle a pod. Môžu zaujať svojím vzhľadom a na prvý pohľad byť predmetom múzejného záujmu. Treba sa však presvedčiť, či sa jedná o pôvodný systém alebo konverziu, ktorá môže byť v určitom kontexte v múzejnej zbierke tiež zaujímavá. Za posledné desaťročie sa medzi ľudí dostalo určité množstvo konverzií vojenských zbraní a vďaka ich popularite sa medzi ľuďmi zachovávajú typy, ktorých sa ozbrojené sily zbavili v rámci prebytočnosti alebo modernizácie (automatická útočná puška „samopal“ vz. 58 a jej rôzne úpravy, univerzálny guľomet vz. 59 konverzie pre civilné použitie pod.) Nie je preto vylúčené, že aj s takýmito prípadmi sa budeme môcť časom stretnúť v múzeu. Najčastejšie sa môžeme stretnúť s konverziou pôvodných vojenských zbraní, vyskytujú sa aj konverzie loveckých alebo športových zbraní.

[31] Pri znehodnotených zbraniach, ktoré sa nedajú rozoberať alebo iba čiastočne, možno skúmať len dostupné súčasti.

Expanzná zbraň je určená pre cvičné strelivo, t. j. akustickú plynovú nábojku a sú určené predovšetkým na filmové a divadelné účely. Sú vyrobené, prípadne upravené z pôvodnej ostrej zbrane spôsobom, aby nebolo možné vložiť ostrý náboj. V hlavni sú umiestnené minimálne 2 kolíky. V poslednom čase pribudlo v spoločnosti značné množstvo expanzných zbraní, ktoré boli upravené z pôvodných vojenských a sú populárne medzi občianskymi združeniami - klubmi vojenskej histórie a rovnako aj medzi zberateľmi. Svojím spôsobom sa jedná o konverziu na expanzný akustický prístroj. Podľa nedávnej legislatívy[32] sa úpravy ešte sprísnili a takáto zbraň musí byť označená kontrolnou expanznou značkou „E“. Pri tejto kategórii netreba opomenúť štartov*acie pištole*, ktoré sú predmetom zberateľskej činnosti nielen u súkromných zberateľov, ale môžu sa rovnako stať predmetom záujmu v múzeu.

Znehodnotená zbraň - „*pohyblivá*“, čiastočne znehodnotená, pri ktorej je zachovaná pohyblivosť mechanizmu. Zo záveru je časť hmoty odbrúsená, odbrúsený je vyťahovač a hlaveň je navŕtaná minimálne 3 dierami. Môžeme sa stretnúť aj s viditeľným (pri zloženej zbrani) odbrúsením časti nábojovej komory. Najčastejšie sa diery nachádzajú v oblasti spodného alebo vrchného krytu hlavne (pri typoch, ktoré sú vybavené takýmito súčasťami) alebo zo spodnej strany hlavne tak, aby neutrpel vonkajší vzhľad zbrane. Pri „pohyblivom“ type znehodnotenia možno po čiastočnej rozborke ukázať aj vnútorný mechanizmus zbrane a spôsob fungovania. Spravidla ide o starší spôsob znehodnotenia, pretože podmienky sa postupom času sprísňovali.

Znehodnotené na „*pevno*“, pri ktorých je pohyblivý mechanizmus záveru zavarený. V tomto prípade nie je možné zbraň rozoberať, niekedy je možné iba čiastočne odkryť vnútro. Časti zbrane a mechanizmy umožňujúce streľbu nie je možné od seba oddeliť a je znemožnený ich vzájomný pohyb. Samotný mechanizmus ako predmet múzejného a historického výskumu sa nedá podrobne skúmať. V našich podmienkach sa môžeme stretnúť so zbraňami pochádzajúcimi z Českej republiky, ktoré boli znehodnotené podľa noriem v súlade s vyhláškou č. 216/1996 Sb.[33] Tá sa stala predmetom úprav aj v neskoršom období.[34] Zbraň znehodnotená na „pevno“, je vhodná na krátkodobé i dlhodobé výstavy, pretože predstavuje minimálne riziko odcudzenia a zneužitia funkčnej časti zbrane.

Ako už bolo naznačené, v rôznych časových obdobiach boli zbrane znehodnocované odlišnými spôsobmi. Pri znehodnotení sa teda môžeme v prípade nábojovej komory stretnúť s jej odbrúsenou časťou alebo vŕtanou dierou cez plášť až do oblasti nábojovej komory. Bývalo zvykom zavariť oceľový kolík po dĺžke do nábojovej komory, alebo vyhotoviť hrčku zvaru do nábojovej komory proti zasunutiu náboja, prípadne zavariť prázdnu oceľovú nábojnicu do komory.[35] Pri znehodnotení sa odstraňoval úderník a zápalník, otvor pre úderník sa zavaril. Pri revolveroch sa do každej nábojovej komory revolverového valca vložil kolík dlhý najmenej jednu polovicu dĺžky nábojovej komory, pričom po celom obvode musel byť pevne spojený zvarom s nábojovou komorou. Pritom sa do zadnej časti hlavne revolvera vložil kolík s dĺžkou 20mm, ktorý musel byť po celom obvode zavarený s hlavňou. U zbraní sa z dôvodu oslabenia hlavne kolmo na os

[32] Novela k zákonu o zbraniach a strelive č. 190/2003 Z. z. s účinnosťou od 1. júla 2015.

[33] Vyhláška č. 216/1996 Sb. ze dne 28.6.1996. Vyhláška Ministerstva hospodářství o způsobu a technologickém postupu při znehodnocování zbraní a výrobě řezů zbraní.

[34] Vyhláška č. 371/2002 Sb. ze dne 26.7. 2002. Vyhláška Ministerstva průmyslu a obchodu, kterou se stanoví postup při znehodnocování a ničení zbraně, střeliva a výrobě jejich řezů.

[35] Vojenské zbrane v minulosti znehodnocovali vojenské opravárenské podniky. Vo Vojenskom historickom múzeu v Piešťanoch, ktoré spadá pod Vojenský historický ústav Bratislava, sa fond člení na 22 zbierok. Z toho sa v zbierkach č. II, č. III a č. IV nachádzajú zbierkové predmety, ktoré sú znehodnotené podľa rôznych kritérií zodpovedajúcich potrebám danej doby.

hlavne vŕtali diery a pod. Postup znehodnotenia uplatňovaný v období rokov 2003 až 2016 určovala vyhláška č. 516 z roku 2003 Z.z.[36] Znehodnotené zbrane musia byť podľa súčasnej legislatívy označené kontrolnou znehodnocovacou značkou „D“ na viditeľnom mieste na tele zbrane, spôsobom, aby ju nebolo možné odstrániť (napr. razením alebo iskrením).

Školská zbraň - je určená na výučbu poradových cvikov so zbraňou a výučbu pre činnosť v poli. Vo veľkej miere sa používajú pre potreby študentov a inštruktorov na stredných, príp. vysokých vojenských školách rovnako aj na vojenských alebo policajných útvaroch. U niektorých typov zbraní československého pôvodu sa môžeme stretnúť s označením „ŠKOLNÍ“ na tele zbrane.[37]

Podľa platnej legislatívy sa znehodnotené zbrane označujú kontrolnou znehodnocovacou značkou. Pri starších úpravách zbraní, ktoré pochádzajú napríklad zo sienі slávy, resp. sienі bojových tradícií zo staršieho obdobia, sa so znehodnocovacou značkou stretnúť nemusíme (rovnako ani s dokladmi o znehodnotení, ktoré sa nezachovali alebo vôbec neexistovali). V takomto prípade je vhodné presvedčiť sa o rozsahu ich znehodnotenia. Najlepším prípadom je získať doklad o znehodnotení. V súčasností platí nový postup pri znehodnocovaní a označovaní znehodnotených zbraní.[38]

Rez zbrane - úprava zbrane stanoveným postupom, pri ktorom sú čiastočne odkryté vnútorné funkčné časti a konštrukcia zbrane (obr. 4, obr. 5). Vznikli s vynálezom zadoviek a automatických zbraní. Pôvodne boli určené pre výcvik vojakov ako názorná pomôcka. Boli využívané tiež pre potreby študentov a inštruktorov na stredných a vysokých vojenských školách, rovnako na vojenských alebo policajných útvaroch pri výučbe o zbrani. Ich podstata pretrváva prakticky dodnes, pričom sa navyše viac ako 100 rokov využívajú aj pre účel reklamy a propagácie. Doposiaľ slúžia aj ako darčekové predmety určené záujmovým osobám bez obmedzenia zákonom.

Obr. 4 Školský rez – 7,62-mm puška vzor 52 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 5 Školský rez – 7,65-mm samopal vzor 61 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Replika zbrane - funkčná kópia zbrane, ktorej tvar a rozmery sú zhodné s pôvodnou zbraňou, ale technologický postup výroby ani materiál súčiastok nemusí byť zhodný s pôvodnou zbraňou.

Maketa zbrane - nefunkčná napodobenina zbrane. Samostatný objekt záujmu môžu tvoriť **učebné** a **výcvikové pomôcky** určené pre študentov a inštruktorov, ktoré môžu pôsobiť dojmom hračky alebo ako individuálna úprava domáceho kutila. Pre múzeum však môžu predstavovať zaujímavý exemplár, vypovedajúci o danej dobe a spôsobe výcviku. Ako príklad môže poslúžiť gumová maketa pištole

[36] Vyhláška č. 516 Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky z 26. novembra 2013 o technickom postupe pri znehodnocovaní, ničení a výrobe rezov strelnej zbrane a streliva a spôsobe ich označovania.

[37] Vo Vojenskom historickom múzeu v Piešťanoch, ktoré spadá pod Vojenský historický ústav Bratislava, je fond členený na 22 zbierok. Z toho sa v zbierkach č. II, č. III a č. IV nachádzajú zbierkové predmety, ktoré sú označené ako „ŠKOLNÍ“ uvedeným spôsobom.

[38] Vyhláška Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky z 25. mája 2016, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Úradu pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo Slovenskej republiky č. 516/2003 Z. z. o technickom postupe pri znehodnocovaní, ničení a výrobe rezov strelnej zbrane a streliva a spôsobe ich označovania.

Obr. 6 Československá puška s perovým bodákom zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

vz. 52 (Československo), gumová maketa automatickej útočnej pušky AK-47 (Poľsko), puška na šerm bodákom[39] s teleskopickým nadstavcom určená na výcvik boja muža proti mužovi s bodákom (obr. 6). Niektoré z uvedených pomôcok sa zvykli používať aj na výcvik sebaobrany, prípadne poradový výcvik so zbraňou.

Torzo zbrane - nekompletná zbraň alebo jej časť. V mnohých prípadoch sa stretneme s torzom poškodeným buď mechanickým zásahom alebo nevhodným uskladnením.

Ceremoniálne zbrane - pušky čestnej stráže, prehliadkové pušky a pod.

Obr. 7 12,7-mm zameriavacia zbraň ZH-59 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

4. Zvláštne (špeciálne) palné zariadenia

Môžeme sa rovnako stretnúť so špecifickými zariadeniami, ktoré sa nedajú klasifikovať priamo ako ručné palné zbrane, ale v niektorých prípadoch ich tak možno použiť. Pre rozhľad a rozlíšenie spomenieme:

Zameriavacia zbraň - strelná zbraň, určená na sústredné namontovanie na delo (do hlavne) väčšieho kalibra. Nabíja sa cez záver zo zásobníka alebo z pásu a môže vystreliť iba jedenkrát, alebo môže byť určená pre poloautomatickú streľbu. Strieľa strelivo so zabudovanou stopovkou, ktorá za letu svieti, a dymovou náplňou, iniciovanou pri dopade strely. Používa sa na pomoc strelcovi pri určovaní vzdialenosti.

Druhým prípadom môže byť zariadenie namontované rovnobežne vedľa hlavne, **s osou v smere streľby. Ako príklad môže** poslúžiť zástrelná hlaveň ZH-59 pre bezzáklzový kanón vz. 59 (obr. 7).

Obr. 8 Reaktívny protitankový granát cvičný RPG Cv-75 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Vkladacia zbraň - strelná zbraň, ktorá sa sústredne montuje alebo vkladá do dela väčšieho kalibru. Vystreľuje štandardné (pechotné) strelivo a používa sa ako armádne cvičné zariadenie na výcvik strelcov, pričom sa šetrí pôvodné strelivo.[40]

Môžeme sa stretnúť aj so sústredným umiestnením vkladacej hlavne do ručného protitankového odpaľovacieho zariadenia určeného na streľbu reaktívnymi granátmi. To je prípad vkladacej hlavne s hladkým vývrtom s priemerom 14,5 mm, ktorá sa vkladá do Tarasnice 21 (kaliber 82 mm).[41]

Podobne je to aj pri vkladacej hlavni VH-7A kalibru 7,62 mm pre pancierovku RPG-7 (reaktívny protitankový granátomet). Prípravok má tvar protitankovej strely PG-7, v ktorej je uložená hlaveň určená pre použitie zameriavacích nábojov 7,62-Zm-43.[42]

---

39 Šerm Bodákem. In Č*eskoslovenský voják,* roč. 3, 1954, č. 16, Praha : MNO - Naše vojsko, s. 31.

40 IIG-SK T102, *Národná príručka pre identifikáciu položky - Zbrane a súvisiace komponenty*. Trenčín : Úrad pre obrannú štandardizáciu, kodifikáciu a štátne overovanie kvality, 2008, s. 25-26.

41 Děl-21-3, *Tarasnice 21*, Praha : MNO, 1965, s. 57.

42 Pěch-3-122, *Výcvik ve strelbě* z *pancéřovky RPG-7*, Praha : MNO, 1965, s 168.

Celý takýto samostatný celok tvorí napríklad cvičný reaktívny protitankový granát RPG-75, kde sa na streľbu používa vkladacia 7,62-mm hlaveň (obr. 8). Pri výstrele nedochádza k vytlačeniu plynov z trysky.[43]

Vkladacie hlavne existujú aj pre zbrane malých kalibrov. Stretnúť sa môžeme s vkladacími hlavňami pre pištoľ Parabellum vz.1908 kalibru 9 mm. Upevňovali sa jednoduchým bajonetovým uzáverom. [44]

Obr. 9 Vetromerná puška VR-2 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Ako **ďalší** príklad špecifických zariadení možno uviesť cvičný prístroj CP-34, ktorý slúži na simuláciu ostrej streľby z kanónov alebo vetromerná puška VR-2, príp. VR-2M, ktorá sa používala v delostreleckom a raketovom vojsku na **merani**e údajov potrebných pre výpočet rýchlosti vetra v prízemnej vrstve atmosféry (obr. 9).

Improvizované zbrane - často ide o zbrane z pohľadu zákona pre civilné využitie nedovolené. Avšak nie je vylúčené, že i tieto zbrane sa môžu vyskytnúť v múzejnej zbierke. Práve naopak, **môžu byť prínosom.** K týmto zbraniam sa často viažu kuriózne príbehy. Zaujímavé príklady ako „strieľajúci opasok“, „strieľajúce perá“, pytliacke pušky a iné podomácky vyrobené zbrane uvádza v jednej zo svojich publikácií Ing. Přemysl Liška.[45]

Môžeme sa stretnúť aj s továrensky vyrobenými prostriedkami, ako je „strieľajúci nôž pre prieskumníka“ (NRS-2) s možnosťou streľby nábojom kalibru 7,62 mm, ktoré boli určené pre využitie prieskumnými jednotkami[46]. V takomto prípade sa jedná o kombináciu chladnej a strelnej zbrane, teda môžeme hovoriť aj o **kombinovanej zbrani.**

Výnimočne môžeme natrafiť na **zákerné palné zbrane**, ktoré slúžili ako nástraha. Spúšťali sa po otvorení dverí, poklopu či zásuvky. Vyskytovali sa aj tzv. cintorínové pištole[47] **s kresadlovými zámkami, ktoré sa používali proti vykrádačom hrobov. Boli usadené v hrubo tesaných drevených fošniach a iniciovali sa zapretím o nastražený drôt.**

Pri identifikácii funkčnosti zbrane alebo určení, na aké strelivo je konštruovaná, si môžeme v niektorých prípadoch pomôcť školskými nábojmi, ktoré však nemusíme mať vždy k dispozícii vzhľadom na rozmanité množstvo druhov streliva. Preto môžu pri identifikácii pomôcť aj prázdne nábojnice, prípadne odborne znehodnotené náboje. V zásade sa pri takejto manipulácii vyhýbame ostrým a aj cvičným nábojom. Uvedenú činnosť treba zveriť do rúk náležite spôsobilej osobe. Ak sa v múzeu takáto osoba nenachádza, je vhodné požiadať o spoluprácu napríklad puškárstvo alebo iný odborne spôsobilý subjekt. [48]

---

43 Děl-21-26, *68mm reaktívní PT granát vz. 75 (RPG-75)*, Praha : MNO, 1982, s. 45.

44 Známym výrobcom vložných hlavní pre pištole bola nemecká firma ERMA. Pre pištole Parabellum vyrábala vložné hlavne kalibru .22 LR a 4 mm. Firma sa špecializovala na výrobu malokalibroviek.

45 LIŠKA, Přemysl: *Udělali si sami*. Praha : Mladá fronta, 2008, 240 s. ISBN 978-80-204-1874-6.

46 БОЛОТИН, Д. Н. История советского стрелкового оружия *и* патронов, Санкт-Петербург : Полигон, 1995, *с. 52-53* . ISBN 5-85503-072-5.

47 Rarita (podľa Deutsches Waffen Journal 7/90 a archívnych materiálov). In *Střelecká revue*, roč. 21, 1990, č. 11. Praha : Magnet-Press, s.p., 1990, s. 18. ISSN 0322-7650.

48 Držiteľ zbrojného preukazu alebo zbrojnej licencie podľa aktuálnej legislatívy.

5. Špecifické prípady v pomenovaní a označení zbraní

V prvom rade treba povedať, že „samopal“ vz. 58 nie je „Kalašnikov“, ako ho občas ľudia prezývajú.[49] Spoločný majú tvar, princíp odberu plynov z hlavne a použité strelivo. Vnútorné mechanizmy sú odlišné, avšak obe zbrane môžeme zaradiť do kategórie automatickej útočnej pušky. Tu sa dostávame k paradoxu značenia v bývalom Československu, kde je vz. 58 označovaný ako samopal. Vychádzajúc z technickej špecifikácie, resp. z konštrukčného hľadiska, sa jedná o automatickú útočnú pušku. Vzniknutý rozkol možno prisúdiť aj tomu, že v dobe vzniku týchto zbraní sa pojem útočná puška málo používal. Naviac v čase vzniku zbrane termín „útočná puška“ v rámci obrannej doktríny Varšavskej zmluvy nebolo vhodné použiť, aby nevyvolával určité reminisencie predchádzajúcich udalostí spojených s Nemeckom. Zbraň dostala názov „samopal“. Rovnako pôvod uvedeného značenia možno prisúdiť prekladu slova „avtomat“ podľa vzoru sovietskeho predpisu ku zbrani AK-47.[50] Je to určitá kuriozita v pomenovaní, avšak nie jediná. Keďže ide v našich podmienkach o zaužívaný názov[51], môžeme sa s ním často stretnúť aj v súčasnosti.

Zaujímavým prípadom je československý samopal vz. 38 (konštruktér Myška), pri ktorom sa môžeme stretnúť aj s pomenovaním „guľometná pištoľ“. Názov v tom čase navrhla výzbrojná komisia zvolaná 30. augusta 1938 a následne sa 18. septembra potvrdil výnosom Ministerstva národnej obrany.[52] V tom čase sa už v Nemecku používal výraz „Maschinenpistole“. Spôsob označovania zbraní niekedy napovedá obdobiu ich vzniku. Napríklad môže poslúžiť aj výraz z dôb minulých, ako „strojná puška“, čo je archaické pomenovanie pre guľomet. Výraz „Maschine Rifle“ možno vidieť aj v americkej príručke pre Lewisov guľomet z roku 1917.[53] Súvis možno hľadať v nemeckom názve „Maschinengewehr“[54], ktorý sa v Nemecku ujal a používa sa naďalej aj pre súčasné guľomety. Ale termín guľomet, ako ho poznáme u nás, možno dať do súvislosti aj s ruským pomenovaním „pulemjot“, s ktorým sa môžeme stretnúť začiatkom 20. storočia.[55] Trvalo určité obdobie, kým sa terminológia ustálila, nemusí však byť vždy jednotná v porovnaní s prekladom názvov z rôznych krajín. Vojenské zbrane sa zvykli označovať za názvom číslom odkazujúcim na rok prijatia do armády. Nenechajme sa však pomýliť, pretože na začiatku 50. rokov, keď v Československu z dôvodu prechodu na nový systém krycieho označenia vojenského materiálu zbrane nedostávali označenie podľa roku zavedenia. Príkladom je samopal 23 a 25, samopal 24 a 26, tarasnica 21, pancierovka 27.[56] Systém označenia sa neosvedčil a v nasledujúcom období sa pri nových typoch prešlo k pôvodnému spôsobu označovania zbraní podľa roku zavedenia, resp. prijatia do armády. Mohli sme sa s ním stretnúť aj v medzivojnovom

---

49 Časté reakcie ľudí pri dočasných dotykových výstavách.

50 *7,62* мм Автомат Калашникова *(*АК*)*-Руководство службы. Москва : Воинское издавательство Военного министерства союза ССР, 1952.

51 Predpisy Ministerstva národnej obrany, príručky pre poddôstojníkov vo vydaniach z rokov 1962, 1967, 1971, 1975, 1980. Nakoľko išlo o osobnú zbraň jednotlivca používanú v armáde desiatky rokov s prihliadnutím na povinnú základnú vojenskú službu, zavedený názov sa hlboko vryl do povedomia našej spoločnosti.

52 Exemplár s výrobným číslom 010 sa nachádza v zbierke Vojenského historického ústavu Praha.

53 *Operation and tactical use of the Lewis Automatic Maschine Rifle. Based on the experience of the European war*. New York : D. Van Nostrand company, 1917.

54 *Instruktion* über *die Einrichtung und Verwendung der Maschinengewehre. 1. Heft. Maschinengewehr (Schwarzlose) M.7*. Wien : k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1913.

55 Справочная книга пулеметнаго офицера по пулеметному дълу. Санкт-Петербург : Комиссионерь военно-учебныхь заведений, 1910.

56 V tomto prípade s prihliadnutím na skutočný rok zavedenia do armády je chybou označovať číslo ako „vzor“ za názvom zbrane.

období - pištoľ vz. 24, vz. 27, puška vz. 23, vz. 24, ľahký guľomet vz. 23, vz. 26, vz. 30 a potom už od prvej polovice 50. rokov - pištoľ vz. 52, puška vz. 52, ľahký guľomet vz. 52, , samopal vz. 58, univerzálny guľomet vz. 59, samopal vz. 61, pištoľ vz. 82 a pod.

6. Všeobecnejší pohľad na charakteristiku

Vychádzajúc zo skutočnosti, že na vymrštenie strely z hlavne sa využíva tlak plynov vzniknutých horením prachovej náplne, je konštrukčný systém strelných zbraní spravidla podobný. Preto môžeme ich systémy rozdeliť na: Hlaveň, záverový systém, telo zbrane – rám, spúšťový mechanizmus, mieridlá, rukoväť alebo pažba, zásobník.[57]

Odhliadnuc od predchádzajúcich delení ručných palných zbraní sa pozrieme na všeobecnú charakteristiku často sa vyskytujúcich druhov.

Pištoľ - krátka strelná zbraň určená na mierenie a strieľanie z ruky. Pri s*amonabíjacích* pištoliach má väčšina zásobník uložený v rukoväti, uloženie mimo jej priestor je charakteristické pre staršie systémy. Existujú aj typy s pevnými neodnímateľnými nábojovými schránkami, keď sa zbraň plní z nábojového pásika.[58] Existujú aj samočinné pištole umožňujúce streľbu dávkou (APS-Stečkin).

Obr. 10 26,5-mm signálna pištoľ OPŠ vzor 44 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany- Mo VHM Piešťany

Pištole signálne sú krátke zbrane s hladkým vývrtom hlavne, určené na vystreľovanie svetlíc, signálnych a osvetľovacích nábojov (obr. 10).[59]

Revolver je krátka opakovacia palná zbraň s otáčavými komorami, ktoré sa medzi jednotlivými výstrelmi natáčajú do osi vývrtu hlavne (obr. 11). Podľa konštrukcie si môžeme všímať:

Revolvery s postranným vyhadzovačom - nábojnice sa z jednotlivých komôr vyťahujú jednotlivo.

Revolvery s centrálnym vyťahovačom - zalamovacie alebo s výklopným valcom do strany.

Obr. 11 5,6-mm revolver ZKR 590 model Grand zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany - Mo VHM Piešťany

Revolver jednočinný - valec sa pootočí a bicí mechanizmus sa napne priamym ovládaním kohúta.

Revolver dvojčinný - nábojový valec sa pootočí, bicí mechanizmus napne a odpáli jedným stlačením spúšte. Väčšina dvojčinných revolverov umožňuje aj jednočinné ovládanie.[60]

V druhej polovici 19. storočia došlo z hľadiska používaného náboja k rozdeleniu revolverov na dva smery - európsky a americký. Európske revolvery charakterizovalo spúšťové napínanie a používanie kolíčkových nábojov alebo nábojov so stredovým zápalom. Americké revolvery boli väčšinou vybavené jednočinným systémom a boli určené na použitie nábojov s okrajovým zápalom. Postupným vývojom pri zdokonaľovaní revolverov sa rozdiely v týchto dvoch smeroch začali vytrácať a časom zanikli.[61]

Deringer je malorozmerná pištoľ, jej názov je odvodený od amerického puškára nemeckého pôvodu z 19. storočia. Je konštrukčne jednoduchá a lacná zalamovacia pištoľ na revolverové náboje s dvomi alebo i štyrmi hlavňami. Tento druh zbraní prevláda

57 ZÖLD, ref. 2, s. 6.
58 ŽUK, A. B.: *Pistole* a revolvery. 1. vyd. Naše vojsko : Praha, 1988, s. 158. ISBN 28-046-88.
59 Děl-21-11, *26,5 mm signální pistole vz. 44/67*, Praha : MNO, 1969.
60 LIŠKA, P. *Střelba* z *pistole* a revolveru. Praha : Magnet Press, 1994. ISBN 80-85847-09-4.
61 ZÖLD, ref. 2, s. 17.

hlavne na americkom kontinente.[62] Pôvodné deringery boli jednohlavňové s perkusným zámkom a väčšieho kalibru.

Pušky sú dlhé zbrane, pri ktorých sa mieri a strieľa za pomoci oboch rúk. Záver opakovacej pušky je uložený v puzdre záveru a nadväzuje na zadnú časť hlavne. V prípade viacvýstrelových opakovačiek sa pod puzdrom záveru nachádza zásobník alebo pevná zásobníková šachta a spúšťový mechanizmus. Pažba je vzadu zakončená hlaviskom pažby a je zároveň nosičom všetkých kovových častí zbrane. Vojenské pušky zvyknú byť vybavené bodákmi. Závery sú najčastejšie odsuvné, uvádzané do pohybu svalovou silou obsluhy (obr. 12).[63]

Obr. 12 8-mm puška Manlicher 1895 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 13 8-mm karabína Manlicher 1895 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 14 7,62-mm automatická útočná puška AK-47 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Guľová puška - guľovnica (karabíny, automatické útočné pušky, guľovnice a odstreľovacie pušky) je charakteristická hlavňou s drážkovaným vývrtom.

Karabína - kratšia verzia pušky, pričom skrátená je predovšetkým hlaveň pušky (obr. 13).

Automatické útočné pušky - sú skonštruované na skrátený puškový náboj. V častých prípadoch ich konštrukcia umožňuje nasadenie bodáka. Všímame si, že zbraň má selektor (prepínač) režimu paľby. Novšie typy sú vybavené montážnymi lištami určenými pre zameriavače a taktické doplnky (Obr. 14). V súčasnosti prichádzajú pokusy o nový trend automatických útočných pušiek tzv. *multirážové útočné pušky*,[64] čo sú multikalibrové stavebnicové konštrukcie umožňujúce ľahkú prestavbu na verzie „karabína/ automatická puška/ ľahký guľomet/ odstreľovacia puška". Existujú aj varianty, ktoré stratili tradičný dizajn a predstavujú skrátenú verziu „bull pup". V tomto prípade je celková dĺžka zbrane tvorená hlavňou a telom zbrane, ktoré je zakončené pätkou.[65] Ich nabíjací mechanizmus a zásobník je umiestnený za spúšťou.

Odstreľovacie pušky sú odvodené z klasických pušiek a karabín, prípadne útočných pušiek. Hlavne sú výlučne drážkované, určené pre tvrdoplášťové strelivo a ich systém záverov sa používa ako pri klasických puškových záveroch (obr. č 15 až 18). Samonabíjacie verzie používajú záverové systémy prevzaté z útočných pušiek, pri ktorých je využívaný tlak plynov pôsobiaci na piest. Sú vybavené montážnymi prvkami pre optické zameriavače, príp. nočné zameriavače. Prvé typy odstreľovacích pušiek boli pechotné pušky podliehajúce prísnemu výberu. Najlepšie kusy s najmenším rozptylom boli určené pre odstreľovačov a boli vybavené montážou a optickým zameriavačom. Neskôr sa začali odstreľovacie pušky navrhovať priamo pre tento účel, pričom boli kladené prísnejšie kritériá na presnosť a výrobu.

Veľkokalibrová puška - je puška kalibru 12,7 až 20 mm. Sem môžeme zaradiť protitankové pušky a niektoré odstreľovacie, resp. protimaterálové pušky.

Malokalibrovky sú konštruované na náboj kalibru 5,6 mm (.22) s okrajovým zápalom. Ide o dlhú zbraň s drážkovanou hlavňou. Často sú označované známym pojmom „malorážka" (obr. 19).

---

62 LIŠKA, ref. 29.

63 ŽUK, A. B. *Pušky a samopaly*. 1. vyd. Naše vojsko : Praha, 1992, s. 40. ISBN 80-206-0150-03.

64 Osmsetpětky: Útočné pušky a karabiny CZ 805 BREN. In *75 let služebních zbraní České zbrojovky Uherský Brod - Střelecká revue speciál č. 6*, Praha : Pražská vydavatelská společnost, 2011, s. 9. ISBN 978-80-7250-552-4.

65 ELIÁŠ, ref 1, s. 16.

Obr. 15 7,62-mm odstreľovacia puška vzor 54 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 16 Detail montážnej lišty na optiku

Obr. 17 7,62-mm odstreľovacia puška SVD-N1 Dragunov zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 18 Detail montážnej lišty na optiku

Športové malokalibrovky[66] kalibru 5,6 mm všeobecne: Zbraň ľubovoľného vzoru do váhy 4,5 kg. Pažba je obyčajná bez háku s vykrojením bodky najviac 1 cm, bez opierky, s jednoduchým spúšťadlom bez napináčika, s nekrytým cieľnikom so zárezom, s muškou ľubovoľného tvaru, ktorá môže byť krytá.

Malokalibrové terčovnice sú zbrane ľubovoľného vzoru, pôvodu a výroby. Ich váha s celým vybavením sa pohybuje do 9 kg. Sú s ľubovoľnými mieridlami, pričom je dovolené vybavenie ako lícnica, hák, oporná guľa alebo motýľ.[67] Tu si treba všímať pažbu, kde sa vpredu na spodnej časti vyskytuje montážna lišta pre uchytenie vybavenia - opierky pre držanie terčovnice pri streľbe zo stoja: Guľa a tzv. motýľ.

Niektoré typy majú tzv. pištoľové rukoväte s otvorom pre palec a osobitné spúšťové zariadenie - napináčik. Bývajú vybavené presným mikrometricky nadstaviteľným dioptrom.[68] Terčovnice sú mohutnejšie a majú posuvný hák na bodke pažby (obr. 20).

Obr. 19 Malokalibrovka ZKM-451 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 20 Malokalibrová terčová puška

[66] Určené sú nielen na streľbu do terča, ale aj pre použitie v poľovníctve.

[67] TOMEK, V. - HEJL, V. Športová streľba z *malorážky*. Sväz pre spoluprácu s armádou : Praha, 1954, s. 32-33.

[68] Mechanické mieridlo nahrádzajúce cieľnik (zadné mieridlo) používané pri dlhých palných a plynových zbraniach určených pre športovú streľbu. Tvorí ho kruhová miska s malým stredovým otvorom (priezorník), ktorá je posuvná v horizontálnom a vertikálnom smere pomocou rektifikačných skrutiek. Umiestňuje sa na puzdre záveru (pri palných zbraniach). Dopĺňa sa výmennou kruhovou muškou, ktorá sa vkladá do valcového puzdra, nazývanou aj tunelová muška. Diopter uľahčuje zamierenie a zlepšuje presnosť, pričom je ale potrebný veľký kontrast medzi okolím a zámerným bodom.

Môžeme sa stretnúť aj s *výcvikovými malokalibrovkami*, boli určené pre branné účely, vhodné ako prípravná zbraň na streľbu s armádnou puškou, ktorú nahrádzali. Tvar, rozmery a váha zodpovedajú vojenskej puške, pričom konštrukcia v niektorých prípadoch umožňuje i nasadenie bodáka.[69]

Broková puška - brokovnica **-** palná zbraň určená na streľbu brokovými nábojmi s hromadnou alebo jednotnou strelou, prípadne špeciálnymi nábojmi pre brokovú zbraň. Brokovnice môžu byť lovecké a športové pre civilné použitie. Existujú aj vojenské alebo policajné (opakovacie, samonabíjacie).

Lefoška - puška dvojka[70] s vonkajšími kohútmi a so sklopnými hlavňami určená pre náboj, kde zápalka a ihla sú uložené kolmo na os náboja. Pomenovaná je podľa vynálezcu náboja - Lefauchex.

Samopaly sú ručné automatické zbrane strieľajúce spravidla dávkou, určené pre pištoľové strelivo. Vzhľadom na menšiu prachovú náplň určeného streliva majú menší účinný dostrel. Samopaly môžu byť vybavené pažbou alebo sklopnou ramennou opierkou (obr. 21 a obr. 23).

Obr. 21 7,62-mm samopal PPŠ-41 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 22 9-mm samopal MP-40 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Guľomety sú dlhé samočinné zbrane určené pre puškové náboje. Na rozdiel od automatických útočných pušiek majú väčšie rozmery a vyššiu hmotnosť. Hlaveň je dlhšia a ťažšia, u starších typov môže byť rebrovaná[71]. V častých prípadoch je ústie hlavne vybavené tlmičom plameňa/úsťovou brzdou. Až na niektoré výnimky[72] sú konštruované na dlhý puškový náboj, konštrukcia umožňuje ľahkú výmenu hlavne. Zásobovanie je zabezpečované zo zásobníka / rovného, segmentového, bubnového, diskového / alebo pásu. Pásy sa delia podľa tvaru článku na uzavreté a otvorené. Podľa spojenia článku ich môžeme deliť na pevné, ohybné trvalo spojené, ohybné rozkladacie.[73] Treba si všímať bodku pažby s ramennou (naramennou) opierkou, ktorou je vybavená prevažná časť ľahkých pechotných guľometov.

Podľa hmotnosti a určenia ich možno deliť na:

Ľahké guľomety - sú vybavené dvojnožkou a ľahkou hlavňou (obr. 23).

Ťažké guľomety - sú určené pre pechotu v poli, majú ťažkú hlaveň a prenosnú lafetu -

---

69 Príkladom výcvikovej malokalibrovkami, ktorá nahradzovala československú pušku vz. 24 je malokalibrová puška ZKM 454. Výcvikové malokalibrovky sa používali aj v zahraničných armádach.

70 V druhej polovici 19. storočia boli pre náboj Lefauchex vyrábané nielen dvojky, ale aj iné typy loveckých zbraní, služobné a civilné revolvery.

71 Pri skorších typoch vzduchom chladených hlavní guľometov sa predpokladalo, že priečnym „rebrovaním“ vonkajšej časti hlavne sa zabezpečí lepšie chladenie. Pri streľbe zo stacionárneho stanoviska dochádza k obaleniu hlavne horúcim vzduchom a najefektívnejšie chladenie vzduchom sa javí predovšetkým pri pohybe. Z dôvodu zníženia hmotnosti a náročnosti pri výrobe sa začali používať hlavne s hladkým povrchom.

72 7,62-mm československý ľahký guľomet vz. 52, vz. 52/57 a niektoré typy guľometov zahraničného pôvodu, ako napr. sovietsky ľahký ručný guľomet RPD, RPK a pod.

73 RDV-51-1, ref. 3, s. 284.

Obr. 23 7,92-mm ľahký guľomet ZB 26 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 24 7,62-mm ťažký guľomet Maxim vzor 1910 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

podstavec. Hlaveň má vzduchové alebo vodné chladenie. Prenosná oddeliteľná lafeta môže byť ako podstavec s kolesami a prídavným pancierom alebo trojnohý podstavec (obr. 24).

Univerzálne guľomety sú určené pre viaceré účely a spájajú možnosti ťažkej, ľahkej alebo tankovej verzie (obr. 25).

Obr. 25 7,62-mm univerzálny (viacúčelový) guľomet PKM zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Guľomet *tankový* je prispôsobený na lafetáciu[74] na vozidle. Môže byť ovládaný priamo (samostatne) alebo nepriamo (spriahnutý) s ďalšou zbraňou. Spravidla býva bez mieridiel a na diaľkové ovládanie je vybavený elektromagnetickou spúšťou (obr. 26).

V tomto prípade však už ide o lafetované palné zbrane a nie ručné, z dôvodu rozlíšenia ich spomíname preto iba okrajovo. Podobne existuje aj guľomet *letecký*. Tu treba rozlíšiť to, čo možno považovať ešte za zbraň ovládanú manuálne a čo je už súčasťou zbraňového systému ako celku (napr. guľomet zabudovaný v krídle lietadla) (Obr. 27).

Ako *veľkokalibrové* guľomety sa označujú guľomety s kalibrom 12 mm ÷ 20 mm (obr. 27).

Ručné granátomety sú určené pre vystreľovanie trieštivých alebo kumulatívnych puškových granátov. V súčasnej dobe sa môžeme stretnúť z granátometmi týchto kategórií:

Ručné puškové granátomety tvoriace samostatný celok umožňujúci vystreľovanie granátov pri klasickom poňatí výstrelu (pôsobenie spätného rázu).

Puškové násadkové granátomety sa nasadzujú na ústie hlavne (obr. 28).

Podvesné puškové granátomety sa upevňujú - podvesia pod hlaveň automatickej útočnej pušky a sú jednovýstrelové (obr. 29).

Posledné dve kategórie slúžia ako doplnková zbraň pušky alebo automatickej útočnej pušky.

Ručné revolverové granátomety – sú granátomety s otočnou nábojovou komorou.

Automatické granátomety tvoria samostatný celok, majú zásobník a sú schopné strieľať aj dávkou (obr. 30).

Na záver si iba pripomenieme, že hlavný rozdiel medzi samopalom, útočnou puškou a guľometom spočíva v použitom náboji. Samopal je určený pre pištoľové náboje, útočná puška pre skrátené puškové náboje a guľomet pre puškové náboje.

Od počiatku existencie človeka a ľudskú spoločnosť sprevádzajú zbrane. V minulosti slúžili na lov alebo boj. S rozvojom ľudskej spoločnosti sa postupne stávali predmetom na identifikáciu spoločenského postavenia, predmetom kultúrnej a umeleckej činnosti,

[74] Umiestnenie zbrane do zariadenia - lafety, ktoré slúži k zvýšeniu stability a zároveň presnosti streľby. Zariadenie môže byť inštalované na rôznych druhoch mobilnej techniky, ale aj v stacionárnych stanoviskách, ako sú obranné stavby, bunkre a pod.

Obr. 26 7,62-mm tankový guľomet Gorjunova vzor 43/66 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Obr. 27 12,7-mm veľkokalibrový letecký guľomet 9A624 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

používali sa ako platidlo a pod. V súčasnosti ich význam a poslanie v súvislosti so vzťahom k múzeu treba vnímať z ďalšieho hľadiska. Predstavujú nemalú časť predmetov, ktoré sú nositeľmi informácií o danej dobe a spoločnosti, z ktorej pochádzajú. Tento pohľad vychádza z potrieb spoločnosti predstavujúcich kultúrno-historickú hodnotu pri poznávaní dejín a formuje pre tieto predmety nový význam ich existencie v podmienkach múzea.

Obr. 28 30-mm puškový násadkový granátomet na karabínu model 98k zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

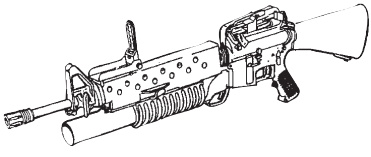

Obr. 29 40-mm podvesený granátomet pre automatickú útočnú pušku

Ak porovnáme primárny účel predmetov, ako sú ručná palná zbraň a automobil, môžeme to vnímať rozdielne. Treba si uvedomiť skutočnosť, že zbraň bola v danej dobe a spoločnosti vyrobená na to, aby bola užitočná. Rovnako aj automobil bol vyrobený, aby bol užitočný, pričom pri jeho používaní každý deň vo svete zahynú ľudia. Dokonca neustále rastú prípady, kedy je automobil priamo úmyselne použitý ako zbraň. Účel a používanie predmetov neurčuje samotný fyzický predmet, ale človek svojím zmýšľaním. Preto znovu iba človek môže dať zbraniam aj ušľachtilé poslanie. Tento prípad sa týka práve významu zbraní v zbierkach múzeí. Príspevkom síce nemožno pokryť všetky prípady, s ktorými sa v múzejných zbierkach môžeme stretnúť, ale verím, že uvedený prehľad prispeje k orientácii v danej problematike.

Obr. 30 30-mm automatický granátomet AGS-17 zo zbierok VHÚ - Mo VHM Piešťany

Existujú predpoklady, kam vývoj ručných palných zbraní bude v blízkej dobe smerovať. V budúcnosti môžeme očakávať pri pokroku nových technológií a vývoji spoločnosti pravdepodobne aj vznik nových druhov zbraní. Avšak pre význam práce v múzeu je dôležité, z akých hľadísk a podľa akých kritérií dokážeme zbraň ako zbierkový predmet vnímať.

Delostrelectvo a zbraňové systémy - základné znaky a rozdiely

Ing. Lukáš BRIDÍK, PhD., *Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika Liptovský Mikuláš*

Článok pojednáva o základných znakoch a rozdieloch delostreleckých zbraní a zbraňových systémov. Definovaním nových požiadaviek na splnenie bojovej úlohy, bolo potrebné zabezpečiť vysokú spoľahlivosť plnenia danej úlohy. Rozvíjajúce sa technické vedy ponúkli riešenie v podobe aplikácie aktuálnych vedomostí v danom čase. Výsledkom je množstvo konštrukčných variácií delostreleckej techniky a zbraňových systémov, ktorých globálnym účelom je efektívne zasiahnutie a zničenie cieľa. Vzhľadom na množstvo typov a druhov techniky vzniká potreba kategorizovať ich podľa použitia hlavnej zbrane a podľa spôsobu dopravy na miesto bojovej úlohy.

The article is concerning basic features and differences between the artillery weapons and weapon systems. It was necessary to reach high reliability in fulfilling the given objectives by definition of new demands of their fulfilling. Expansion of the technical sciences offered solution based by application of actual knowledge in certain time. This resulted in a large number of constructional variations of artillery technics and the weapon systems, which fill in their main purpose in effective hitting and destroying the target. As for the quantity of types and variations of technics, there is a need to categorise them according to the means of use of the main weapon and to the means of transport to the point of battle objectives.

Kľúčové slová: delostrelectvo, zbraňové systémy
Keywords: Artillery, Weapon systems

Úvod

Do oblasti delostreleckých zbraní zaraďujeme techniku, ktorá spĺňa určité parametre. Názvoslovie „delostrelecké zbrane“ je odvodené od slova delo. Ide o hlavňovú strelnú zbraň určenú na ničenie živej sily, bojových prostriedkov, techniky a obranných objektov protivníka. Hlavňová zbraň je vo svojej podstate uzavretá tlaková nádoba. Tlak prachových plynov v nádobe narastá vysokou rýchlosťou horením prachovej náplne, alebo raketového motora na tuhú pohonnú látku. Týmto spôsobom je strela alebo raketa uvedená do pohybu po dráhe. Základnými sledovanými parametrami je úsťová rýchlosť a odmerový a námerový uhol.

Termín zbraňový systém je všeobecným pomenovaním, ktoré vyjadruje účel zariadenia a spôsob jeho použitia, čo je v tomto prípade vo vojenskej oblasti. Ide o zariadenie, alebo objekt, zložený z viacero zariadení v kombinácii s jednou alebo viacerými zbraňami so všetkým súvisiacim vybavením, materiálmi, službami, personálom a prostriedkami dodania a nasadenia (ak je to potrebné), ktoré sú nutné na vyhľadanie, zameranie a likvidáciu cieľa. Zbraňový systém sa odlišuje od zbrane v tom, že hoci v mnohých prípadoch obsahuje jednu alebo viac zbraní, môže byť použitý aj na iné účely ako zabíjanie, zranenie, dezorientovanie alebo ohrozovanie cieľa. Ak je zbraň súčasťou dopravného prostriedku, tento je možné použiť aj na iný účel ako je hlavný účel

zbraňového systému. Napríklad lietadlo, bojové vozidlo, loď, podvodné plavidlo, satelit, prípadne špeciálny dopravný prostriedok môže vykonávať dohľad nad určitým územím, alebo môže prepravovať personál a materiál. Zbraňovým systémom sú aj zbrane, ktoré nie sú súčasťou dopravného prostriedku a vylučujú prítomnosť živej sily na obsluhu. V súčasnosti existuje obrovské množstvo zbraňových systémov, ktorých kategorizácia podľa medzinárodného práva neexistuje. V princípe sú zbraňové systémy rozdelené podľa toho o aký spôsob dopravy munície, resp. podľa spôsobu prenosu energie do cieľa ide (delostrelecké, laserové, raketové a pod.).

Označovanie bojovej techniky, ktorá bola zavedená, alebo zapísaná ako používaná v armáde alebo v ozbrojených silách určitého štátneho zoskupenia, má svoje prvky. Všeobecne poznáme dva celosvetovo známe systémy označovania vojenskej techniky. Jedným je systém GRAU[1] (Glavnoye raketno-artilleriyskoye upravleniye MO RF). Ide o označovanie z čias Sovietskeho zväzu, ktoré pretrvalo dodnes. Toto označenie zahŕňa druh bojovej techniky a jej vývojový rad. Označovanie pozemnej techniky pozostáva v prvom rade z označenia bojovej techniky (T-72, BVP-1, 100-mm kanón vz. 53) a označenia nesenej zbrane. Príkladom je 73-mm kanón lafetovaný vo vozidle v BVP-1. Ide o konštrukčný názov podľa technickej dokumentácie. Podľa GRAU kódu je tento kanón označený ako 2A18, kde „2A“ je označenie hlavňových zbraní a mínometov. Nasledujúce číslo označuje vývojovú, typovú alebo poradovú verziu zbrane. Druhým zavedeným systémom je označovanie NATO (List of NATO reporting names), ktorý predstavuje pridelenie kódového označenia pre každý typ techniky. Dôvodom je kratšie označovanie techniky nepriateľa a rýchle odovzdanie informácie prostredníctvom komunikačného kanála o jej prítomnosti na bojisku. Zbrane, ktorých názov je jedinečný, nezameniteľný, jednoduchý a krátky, nebolo potrebné kódovo označiť (T-72, T-90, T-14 a pod).

Delostrelecké zbrane

Ak má zbraň splniť bojovú úlohu, je potrebné zamieriť hlaveň na cieľ. Tento proces sa vykonáva za určitých podmienok, ktoré je potrebné splniť na vystrelenie a zasiahnutie cieľa. Medzi dôležité patrí identifikácia polohy hlavne v priestore a konštrukčná schopnosť uchytenia zbrane na mobilnom prostriedku umožňujúca zmenu polohy hlavne.

Montáž, pomocou ktorej je zamierená zbraň na cieľ, sa nazýva „lafeta“. Lafetu s prídavnými prvkami (brzdovratné zariadenie, námerový mechanizmus, pohon navedenia a pod.) nazývame „lafetácia“. Rozmiestnenie a usporiadanie týchto prvkov definuje stavbu a druh delostreleckej zbrane. Miesto lafetácie možno definovať pomocou blokového diagramu podľa obr. 1.

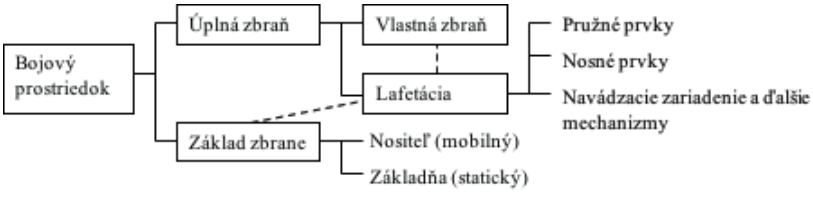

Obr. 1 Definícia bojového prostriedku a miesto lafetácie[2]

[1] GUNS, Индекс ГРАУ, 20:45 CET [cit. 6. 10. 2017]. Dostupné na internete: http://forum.guns.ru/forummessage/18/790481.html

[2] Balaštík, P. Lafetace del, VAAZ Brno, s. 10, 1984.

Ak ide o mobilný základ zbrane, budeme uvažovať o nositeľovi, ktorým môže byť aj človek, rám na ťahanom podvozku, samo¬hybné vozidlo, plavidlo (loď alebo ponorka), lietadlo, vrtuľník, vznášadlo, vlak a pod. Statický (neprenosný) základ zbrane nazývame základňa.

Lafetácie zbrane zahŕňa:

- nosné časti (kolíska, vrchná a spodná lafeta),
- pružné prvky (brzdovratné zariadenie, amortizátor, vyvažovacie zariadenie),
- nabíjací mechanizmus,
- navádzacie zariadenie, jeho pohony a mechanizmy,
- optické a optoelektronické zameriavače.

Ak bude hlaveň so záverom zaklzovať, je potrebné použiť zariadenie (amortizátor), ktoré bude tlmiť silu od výstrelu. V prípade delostreleckej techniky je použité **brzdovratné zariadenie** schopné pracovať s veľkými tlakmi a silami. Pozostáva, ako názov napovedá, z brzdy a vratného zariadenia. V princípe brzdovratné zariadenie znižuje účinok sily od výstrelu na lafetáciu zbrane. V čase, keď strela opúšťa hlaveň unikajú z hlavne prachové plyny vzniknuté horením prachovej náplne. Plyny unikajú vysokou rýchlosťou a negatívne ovplyvňujú celkovú stabilitu lafetácie. Na odstránenie, resp. zvrátenie tohto efektu sa používa **úsťová brzda**. Jej účelom je zmeniť smer unikajúcich plynov, a tým zmierniť silu od výstrelu. Ak sú plyny usmernené do opačného smeru ako je smer streľby, tento efekt znižuje celkové zaťaženie lafetácie.

Pri záklze je potrebné usmerniť pohyb záklzových častí vo vedení pomocou konštrukčného prvku s názvom **kolíska** (obr. 2).

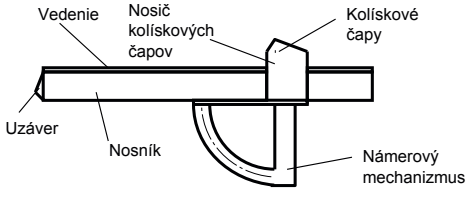

Obr. 2 Schéma kolísky[3]

Vrchná lafeta je z konštrukčného hľadiska prvok umožňujúci uhlovú zmenu osi hlavne v námere (elevačnými časťami) a odmere (otočnými časťami). Prostredníctvom lôžka kolískových čapov je možné pohybovať kolískou vo vertikálnom smere. Ťažké zbrane, ktorých hmotnosť je príliš veľká a manévrovanie pomocou živej sily problematické, je potrebné navádzať pomocou mechanizmov. **Navádzacie mechanizmy** delostreleckých zbraní umožňujú uhlovú zmenu vlastnej zbrane v odmere a námere pomocou pohonu, prevodov a ovládacieho zariadenia s regulátorom. **Spodná lafeta** predstavuje základ zbrane, na ktorom je uložená vrchná lafeta. Primárne je určená na nesenie zbraňovej nadstavby a zabezpečuje prenos zaťažení pri výstrele do podkladu. **Vyvažovacie zariadenie** je konštrukčný prvok, ktorý vyvažuje tiaž vlastnej zbrane uloženej v kolíske vzhľadom na kolískové čapy. **Nabíjacie zariadenie** delostreleckej zbrane umožňuje automaticky nabiť zbraň pred výstrelom prostredníctvom vlastných mechanických, hydraulických a elektrických skupín (zásobník, resp. dopravník, podávač, zasúvač). Zamierenie delostreleckej zbrane vzhľadom na jej rozmery je problematické. Preto sú moderné delostrelecké systémy vybavené **opticko-elektricko-navigačnými zariadeniami** pomocou ktorých je vykonávané zamierenie hlavne na cieľ a následne streľba. Niektoré delostrelecké zbraňové systémy

[3] BALAŠTÍK, P. Lafetace del, VAAZ Brno, str. 43, 1984.

Schéma montáže lafety

Lafeta je priestorový mechanizmus s dvoma osami otáčania, v ktorom je uložená hlaveň. Vrchná lafeta je na spodnej strane tejto montáže uložená do pivotu alebo do guľovej dráhy. Tým je umožnený odmer otočných častí. Vlastná zbraň je uložená v kolíske, a tá je prostredníctvom kolískových čapov uložená v hornej časti vrchnej lafety. Os kolískových čapov je kolmá na os hlavne a súčasne je kolmá na os otáčania vrchnej lafety. Je základom usporiadania konštrukcie lafety pri všetkých známych pozemných bojových vozidlách, odpaľovacích rampách a pod. pri streľbe na pozemné alebo vzdušné ciele (obr. 3). Iným usporiadaním je takzvaná mínometná montáž. Pozostáva z dvoch nožičiek vpredu a z oporného taniera umiestneného v zadnej časti (obr. 4).

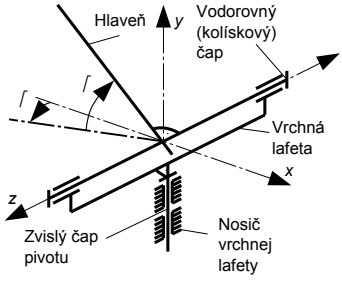

Obr. 3 Schéma lafety s dvoma nezávislými osami[4]

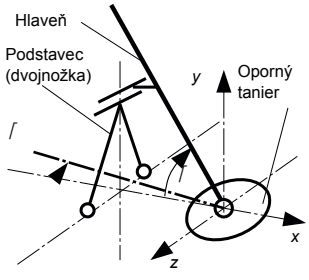

Obr. 4 Schéma lafety mínometu[5]

Námerové a odmerové časti pri mínomete splývajú. Dôvodom je fakt, že konštrukčné usporiadanie jednotlivých mechanizmov je veľmi blízko seba. Námerová skrutka je priamočiara, čo znamená, že zmena odmerového uhla nie je konštantná. Pri zmene odmeru sa mení aj námer hlavne. Ďalším charakteristickým prvkom je obmedzený uhol odmeru, ktorý býva rádovo niekoľko stupňov. Väčšia zmena odmerového uhla je vykonávaná nadvihnutím a rotáciou dvojnožky a hlavne prostredníctvom guľového čapu oporného taniera. Námerový uhol sa pohybuje len v oblasti horných uhlov. Premiestnenie mínometu je možné v prípade ľahkej verzie (60-mm Commandos) jednou, resp. dvoma osobami pri postupe pechoty. Na premiestnenie ťažšej verzie mínometu je potrebné ho zložiť do pochodovej polohy (na rám s podvozkom) a premiestniť na nové stanovisko, kde bude rozložený do bojovej polohy.

Rozdelenie delostreleckých zbraní

Vzhľadom na existenciu obrovského množstva delostreleckých zbraňových systémov je ich rozdelenie najvhodnejšie definovať podľa parametrov hlavnej zbrane a účelu, na ktorý je zbraňový systém určený.

Hlavným konštrukčným parametrom delostreleckých zbraňových systémov je kaliber hlavne, ktorý definuje všetky kategórie, a to hlavňové zbrane (delá):

- malého kalibru nad 30 mm do 76 mm,
- stredného kalibru nad 76 mm do 155 mm,
- veľkého kalibru nad 155 mm.

Dĺžka vývrtu hlavne kanóna a húfnice je definovaná v kalibroch podľa rovnice:

[4] Balaštík, P. Lafetace del, VAAZ Brno, s. 26, 1984.
[5] Balaštík, P. Lafetace del, VAAZ Brno, s. 28, 1984.

$$L_H = \frac{l_{hl}}{d}$$

kde *LH* je dĺžka hlavne v kalibroch [-]
lhl – dĺžka hlavne [mm]
d – kaliber hlavne [mm]

Podľa dĺžky hlavne v kalibroch je možné hlavňové zbrane rozdeliť na:

húfnice (od 20 do 30 kal.)
kanóny (od 40 do 70 kal.)
kanónové húfnice (od 40 do 55 kal.)

Do skupiny delostreleckých zbraní patria kanón, húfnica, samohybná kanónová húfnica (ShKH), mínomet a raketomet. Dôležitým prvkom ktorým rozlišujeme delostrelecké systémy je druh nositeľa na ktorom je hlavná zbraň vezená. Môžeme ich rozdeliť na techniku pozemnú (kolesová, pásová), leteckú, koľajovú, lodnú a pod. Ďalej bude uvádzaná len pozemná technika.

Ďalším prvkom rozdeľovania je určenie delostreleckých systémov. Podľa toho na aký cieľ hlavná zbraň strieľa rozdeľujeme streľbu na pozemné, protilietadlové, lodné, a pod. ciele.

Cieľ možno zasiahnuť priamou a nepriamou streľbou. Kritériom priamej streľby je priamy (voľný) výhľad na cieľ bez prekážok. Z pohľadu vonkajšej balistiky ide o mierne zakrivenú (plochú) balistickú krivku a takúto zbraň budeme nazývať **kanón**. Používa prevažne jednotný náboj, vyskytujú sa však aj konštrukčné prípady, kde je munícia jednotná, rozoberateľná. Cieľ na ktorý nie je priamy výhľad, je možné zasiahnuť len nepriamou streľbou. Balistická krivka je v tomto prípade oblá alebo strmá. Zbraň určenú na nepriamu streľbu nazývame **húfnica**, resp. **mínomet**.

Kanónová hlavňová zbraň je charakteristická vysokými vnútro balistickými tlakmi, a teda vysokou ústťovou rýchlosťou 700 ms^{-1} až 1 500 ms^{-1} a je určená predovšetkým na priamu streľbu.

Kanón je delostrelecká zbraň prevažne stredného kalibru, ktorá slúži ako protitanková zbraň. Svojou konštrukciou je to veľmi jednoduchá a pri streľbe stabilná zbraň. Používa jednotný náboj. Munícia je vkladaná do nábojovej komory ručne, čím sa uzamyká záver a zbraň je pripravená na streľbu. Kolíska je konštruovaná ako súčasť telesa vratného zariadenia. Odmer je zabezpečený spojením vrchnej lafety so spodnou prostredníctvom pivotu, neskôr menšou guľovou dráhou. Vyvažovacie zariadenie je umiestnené v blízkosti záveru medzi kolískou a vrchnou lafetou. Námerový a odmerový mechanizmus je ovládaný ručne. Spodnú lafetu tvorí podvozok odpružený torznými tyčami s dvoma kolesami a dvoma lafetačnými ramenami vybavenými opornými radlicami. Príprava kanónu na bojovú činnosť je vykonaná roztiahnutím lafetačných ramien s kolieskami obsluhou prostredníctvom rukovätí. Pancier kanóna poskytuje balistickú ochranu obsluhy pred črepinovým účinkom a streľbou spredu. Na bojisko je kanón ťahaný iným vozidlom prostredníctvom ťažného oka na konci zložených lafetačných ramien.

Na obr. 5 je uvedený 100-mm kanón vz. 53, ktorého maximálni dostrel sa pohyboval okolo 21 km. Dve pružinové vyvažovacie zariadenia sú umiestnené na stranách kolísky. Kanón bol vybavený poloautomatickým záverom. Ústťová brzda slúži na zníženie sily od výstrelu a prispieva k stabilizácii kanóna po výstrele. Používa sa za predpokladu, že v jeho okolí sa nenachádza pechota.

Obr. 5 100-mm kanón vz. 53
(zľava pohľad zľava[6], pohľad spredu[7])

Húfnica je druh dela, určený predovšetkým na ničenie plošných cieľov a živej sily. Na rozdiel od kanóna húfnica väčšinou strieľa na cieľ nepriamo hornou skupinou uhlov (nad 45°). Používa delené náboje (muníciu) alebo strelu a modulovú prachovú náplň zasúvanú do nábojovej komory osobitne. Nabíjanie delostreleckého systému je vykonávané ručne, alebo poloautomaticky. Oddelená nábojka umožňuje jednoduchú zmenu množstva prachovej náplne v nábojke. Rozsah úsťovej rýchlosti strely sa môže pohybovať od 300 ms^{-1} až do 1 000 ms^{-1}, čo umožňuje efektívne meniť dostrel pri nepriamej streľbe. Zamierenie zbrane na cieľ sa vo vodorovnej a zvislej rovine vykonáva prostredníctvom súradníc od prieskumnej jednotky. Odmer a námer je nastavený pomocou mechanizmu zameriavača na dele nezávislom. To znamená, že je možné pohybovať zameriavačom nezávisle na osi hlavne. Po nastavení parametrov zamierenia je námerovým mechanizmom navedená hlaveň na cieľ. Konštrukcia spodnej lafety, t. j. rozmiestnenie oporných bodov, tvar lafetových ramien, spôsob prepravy na bojisko a mnoho iných prvkov, prešla rôznymi vývojovými štádiami. Na obr. 6 možno vidieť ramená spodnej lafety a rozmiestnenie oporných bodov v minulosti a v súčasnosti zavedených a používaných kanónových húfnic.

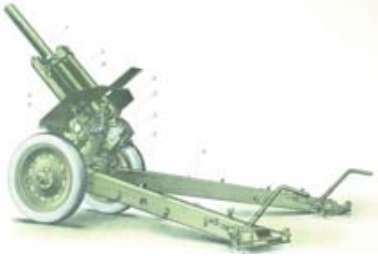

Obr. 6 Ťahané húfnice
(zľava 122-mm vz. 38[8], 122-mm húfnica D-30 (2A18[9])

Technická úroveň umožňuje v súčasnosti zlúčenie kanóna a húfnice do jedného bojového prostriedku, ktorý sa nazýva **samohybná kanónová húfnica** (obr. 7). Námerový mechanizmus umožňuje pohyb kolísky od cca -5° do 75° z manévrovacieho a dopravného dôvodu. Moderný trend lafetácie samohybnej kanónovej húfnice na strojový spodok umožňuje vysokú mobilitu zbrane a nazývame ho delostrelecký zbraňový systém. Vezená delená munícia je umiestnená v dopravníkoch a zasúvaná je pomocou automatického nabíjacieho mechanizmu. V prípade modulových prachových náplní existuje možnosť výberu počtu a typu modulárnej prachovej náplne aktuálne uloženej v dopravníkoch určenej na streľbu salvovým efektom. Podľa požiadaviek na prekonávanie prekážok

[6] Československá lidová armáda, 100 mm K vz. 53, 12:11 CET [cit. 13. 3. 2018], Dostupné na internete: http://www.csla.cz/technika/delostrelectvo/100mm_k_vz53_1.jpg
[7] Československá lidová armáda, 100 mm K vz. 53, 11:14 CET [cit. 12. 10. 2017], Dostupné na internete: http://www.csla.cz/technika/delostrelectvo/100mm_k_vz53_2_.jpg
[8] Vojenský historický ústav Praha, 122mm húfnice vz. 38, 11:14 CET [cit. 12. 10. 2017], Dostupné na internete:http://www.vhu.cz/wp-content/uploads/2013/01/978-d-Kopie.jpg
[9] VALKA, 2A18 122mm houfnice D-30, 11:14 CET [cit. 12. 10. 2017], Dostupné na internete: http://forum.valka.cz/files/d30.jpg

môže byť podvozok kolesový alebo pásový. Keďže ide o pozemný delostrelecký systém, na konci hlavne je namontovaná úsťová brzda. Jej úlohou je meniť smer prachových plynov vytekajúcich z hlavne a znížiť celkovú silu od výstrelu pôsobiacu na hlaveň a zbraňový systém. Predpokladom je, že v okolí sa nebude nachádzať pechota, ktorá by mohla byť ohrozená. Moderným trendom je konštrukcia zbraňového systému s nízkou hmotnosťou a menšími rozmermi pre kompaktnejšiu prepravu po železnici. Tieto zmeny konštrukcie delostreleckého systému sú možné na úkor stability pri výstrele a počtu kusov munície v dopravníkoch. Zbraňový systém na streľbu používa systém riadenia streľby (SRS), pomocou ktorého je ovládané automatické nabíjanie munície, námer a odmer podľa zvolených súradníc cieľa. Systém pozostáva z množstva snímačov polohy akčných členov a úsťovej rýchlosti strely, ktoré podávajú komplexné informácie SRS. Rýchlosť streľby je až 10 výstrelov za minútu.

Obr.7 Samohybná kanónová húfnica
(zľava 152-mm ShKH DANA vz. 77[10], 155-mm ShKH A40 Himalaya[11])

Mínomet (obr. 8) je delostrelecká zbraň s hladkým vývrtom hlavne, určená ako podporná a sprievodná zbraň pechoty. Je určený na nepriamu streľbu s vrchnou skupinou uhlov (cca 40° ÷ 85°), vhodný na ničenie techniky, živej sily a poľných opevnení v otvorenom i v hornatom a neprehľadnom teréne, či na odvrátených svahoch výšin. Hlaveň mínometu nezaklzuje a zbraň nemá brzdovratné zariadenie, impulz výstrelu je prenášaný do terénu masívnym oporným tanierom, o ktorý sa opiera hlaveň zbrane v guľovom kĺbe. Podľa veľkosti kalibru hlavne mínomety rozdeľujeme na ľahké, stredné a ťažké.

Väčšina mínometov, ktoré sú prenosné a prevozné s kalibrom do cca 120 - 140 mm sú nabíjané ústím hlavne. Mínomety väčšieho kalibru a tiež samohybné, automatické a pevnostné mínomety sú nabíjané zozadu, alebo je hlaveň delená (obvykle zlamovacia). Úsťová rýchlosť mín môže byť až 600 ms^{-1}, obvykle však neprekračuje 350 ms^{-1}. Rýchlosť streľby môže dosahovať až 30 výstrelov za minútu.

K taktickým výhodám patrí aj možnosť streľby z celkom skrytého palebného postavenia (hlbokého okopu), spoza prekážok a zároveň proti podobným cieľom, ktoré nie sú priamo vidieť alebo sú ukryté za prekážkami. Veľkou výhodou mínometu je tiež mimoriadne jednoduchá a nenáročná konštrukcia a bezporuchová funkcia za akéhokoľvek počasia a obzvlášť možnosť viesť streľbu v členitom teréne, lesoch alebo zastavaných oblastiach, vďaka charakteristickej balistickej dráhe mín. Hmotnosť mínometu aj jeho cena je obvykle len 1/10 ÷ 1/20 ceny zbrane rovnakého kalibru.

[10] Konštrukta Defence, 152 mm ShKH DANA vz. 77, 11:11 CET [cit. 11. 10. 2017]. Dostupné na internete: https://www.kotadef.sk/images/content/zbranove-systemy/samohybna-hufnica-dana.jpg
[11] DFI, 155mm ShKH A40 Himalaya, 11:12 CET [cit. 11. 10. 2017]. Dostupné na internete: http://images1.hellotrade.com/data2/VD/VD/HTVENDOR-1876053/sk_04_02_big-250x250.jpg

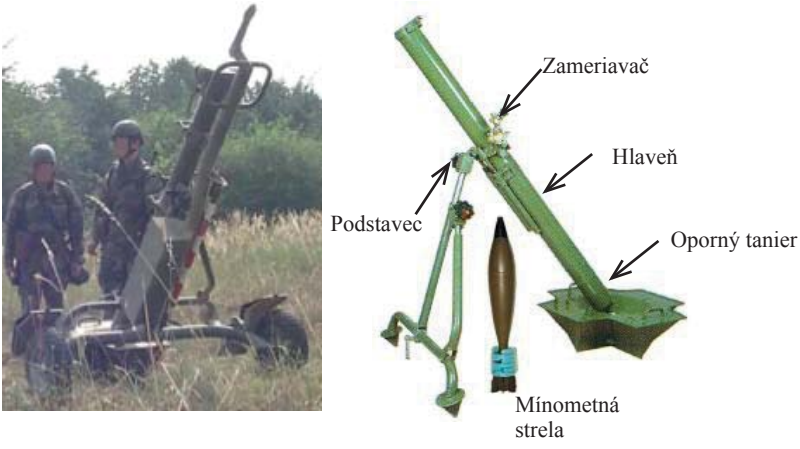

Obr. 8 Stavba mínometnej zbrane – 98-mm mínomet[12]

Samohybný mínomet je automaticky alebo ručne nabíjaný mínomet stredného alebo veľkého kalibru na kolesovom alebo pásovom podvozku (obr. 9). Vyznačuje sa veľkou mobilitou v teréne a vysokou rýchlosťou streľby (15 a viac výstrelov za minútu). Je určený predovšetkým na ničenie živej sily protivníka, ľahko pancierových vozidiel a ľahkých poľných úkrytov.

Obr. 9 Samohybný mínomet 120 mm PRAM-S[13]

Raketomet je zbraň umožňujúca vystreľovanie rakiet z raketníc sústredenou streľbou (paľbu) do väčšieho priestoru. Existujú viachlavňové raketomety patriace do výzbroje raketového delostrelectva. Viachlavňový raketomet môže byť podľa konštrukcie buď rúrkový alebo rámový. Prvým raketometom bola Kaťuša (obr. 10) a mohla niesť rakety rôzneho typu. Namiesto raketníc mala lafetované odpaľovacie zariadenia (rampy). Jedna salva (40 rakiet) raketometu 122-mm vz. 70 GRAD (obr. 11) obsahuje 256 kg trhaviny, ktorá je vystrelená počas 12 s až 15 s a následne exploduje v cieľovom priestore.

[12] Konštrukta Defence, 98mm mínomet, ľahký ťahaný, 11:15 CET [cit. 11. 10. 2017], Dostupné na internete:https://www.kotadef.sk/images/content/zbranove-systemy/tahany-minomet.jpg

[13] Konštrukta Defence, 120mm mínomet PRAM – S, 11:11 CET [cit. 11. 10. 2017]. Dostupné na internete: https://www.kotadef.sk/images/content/zbranove-systemy/samohybny-minomet-kalibra-120.jpg

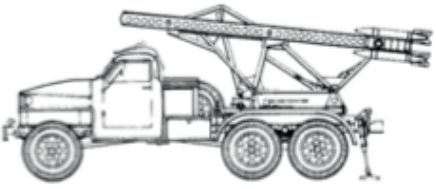

Obr. 10 Raketomet Kaťuša[14]

Obr. 11 122-mm Raketomet vz. 70 GRAD[15]

Kanónové zbrane

Malokalibrové automatické kanóny sú kanóny kalibru od 20-mm až do 30- mm, ktoré vznikli ako ďalší vývojový stupeň guľometov (automatické zbrane do 20 mm). Automatický cyklus je zabezpečený odberom prachových plynov z hlavne, a tým aj vysoká rýchlosť streľby (od 300 do 7 000 výstrelov za minútu). Vyhľadanie a zamierenie zbrane je vykonávané pomocou optického zameriavača a navedenie na cieľ pomocou elektrického pohonu. Jednohlavňové automatické kanónové zbrane sú v bojových vozidlách pechoty použité na ničenie pozemných cieľov malou kadenciou (200 až 300 výstrelov za min.) a leteckých cieľov väčšou kadenciou (550 až 800 výstrelov za min.). Súčasná doba vyžaduje nové plnenie nových úloh, preto je možné tieto zbrane lafetovať do tankových podvozkov, vrtuľníkov, ľahko pancierovaných prieskumných vozidiel, lietadiel, stíhacích lietadiel, lodných lafiet, a pod. **V bojových lietadlách a vrtuľníkoch sú lafetované vysoko kadenčné zbraňové systémy**, ako napríklad dvojhlavňový automatický kanón (obr. 12), revolverový kanón (obr. 13) a systém Gatling (obr. 14). Viachlavňová kanónová zbraň typu Gatling je schopná dosiahnuť bojovú rýchlosť streľby až 7 000 výstrelov za minútu.

Obr. 12 23-mm automatický kanón GŠ-23[16]

Obr. 13 30-mm revolverový kanón DEFA 552[17]

Obr. 14 23- mm automatický kanón typu Gatling GS-6-23[18]

Tank (obr. 15) je bojové pásové vozidlo zaraďované ako hlavný bojový prvok pozemných vojsk, ktorého základnými vlastnosťami sú palebná sila, veľká balistická ochrana (aktívna a pasívna), vysoká manévrovacia schopnosť, schopnosť vykonávať

[14] Defencyclopedia, *Katyusha*, 11:11 CET [cit. 11. 10. 2017], Dostupné na internete: https://defencyclopedia.files.wordpress.com/2015/07/kat.png?w=597&h=489

[15] VALKA, 122 mm Raketomet vz.70 GRAD, 12:11 CET [cit. 11. 10. 2017], Dostupné na internete: http://forum.valka.cz/attachments/121/vz.70__1_.jpg

[16] weapon systems, Gryazev-Shipunov GSh-23, 11:11 CET [cit. 11. 10. 2017], Dostupné na internete: http://weaponsystems.net/image/s-variant/n-GSh-23/--/img/ws/otr_gun_gsh-23_v1.jpg

[17] VALKA, DEFA 552, 12:11 CET [cit. 11. 3. 2018], Dostupné na internete: http://img.valka.cz/files/thumbs/t_defa-552.jpg

[18] Encyclopedia of safety, *BVP-2*, 12:11 CET [cit. 11. 3. 2018], Dostupné na internete: http://i60.fastpic.ru/big/2013/1029/f3/c7db8356e09b793c420b4784925860f3.jpg

presuny na dlhé vzdialenosti a prekonávať prekážky. Hlavná výzbroj tanku je umiestnená v otočnej veži s odmerom 360°. Slovo „tank“ v preklade znamená nádrž a bolo zavedené ako označenie pásového vozidla, ktorého hlavná zbraň je **tankový kanón** bez ústťovej brzdy. Prachové plyny unikajúce z hlavne sú smerované v smere streľby. Dôvodom je práve určenie tanku, kde je v jeho okolí predpokladaná prítomnosť pechoty. Zbraň je určená na priamu streľbu. Tanky z druhej polovice 20. storočia sú vybavené príslušenstvom, ktoré umožňuje zvýšiť pravdepodobnosť zasiahnutia cieľa prvým výstrelom. Príkladom je systém riadenia streľby, optoelektronický zameriavač umožňujúci spoľahlivé zamierenie hlavne na cieľ a stabilizátor navedenia hlavnej zbrane. Nemožno vynechať mechanizmus automatického nabíjania, ejektor, systém detekčnej a protiradiačnej ochrany, atď. Povrch tanku je ošetrený náterovými vrstvami, ktoré znižujú vyžarovanie a odrazivosť rôznych vlnových dĺžok svetla. Tank T-55 (obr. 16) je napríklad vybavený varovným systémom detekcie a indikácie infračerveného žiarenia nepriateľa (SDIO) a systémom riadenia streľby so systémom ožarovania a detekcie (KLADIVO). Nová koncepcia uvažuje umiestniť pracoviská posádky (veliteľ, strelec, vodič) do podvozka (hermeticky oddelená sekcia), čím je posádka viac chránená v prípade zásahu protitankovou strelou a následným horením munície.

Obr. 15 85-mm tankový kanón vz . 44 lafetovaný v tanku T-34/85[19]

Obr. 16 100-mm kanón D10-T2S v tanku T-55[20]

Obrnené transportéry (OT) predstavujú kategóriu obrnených vozidiel určených na prepravu pechoty na bojisku. Základnú výzbroj obrnených transportérov tvoria spravidla guľomety, no môže byť doplnená o ďalšiu špecializovanú výzbroj (mínomety, riadené protitankové strely a i.). OT môžu mať pásové (obr. 17), kolesové (obr. 18) a kombinované podvozky.

Obr. 17 OT-64[21]

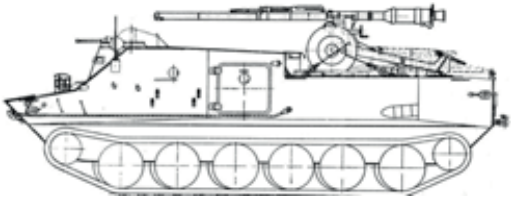

Obr. 18 OT-62 s 82-mm BzK vz. 59[22]

[19] Slovak Army, T 72 M1, 08:44 CET [cit. 11. 3. 2018]. Dostupné na internete: https://www.nej-ceny.cz/image-shop/652186/original/r-c-tank-russian-t-72-m1-desert-yellow-1-72.jpg

[20] Novosibirsk Instrument-making plant, T-55 Main battle tank, , 12:13 CET [cit. 13. 3. 2018], Dostupné na internete: http://www.npzoptics.com/images/catalog/bronetankovaya_tehnika/T55_900x800.jpg

[21] VALKA, OT-64, 11:11 CET [cit. 11. 10. 2017], Dostupné na internete: http://img.valka.cz/files/thumbs/t_ot64x.gif

[22] Vojenny informator, OT-90, 12:11 CET [cit. 11. 3. 2018], Dostupné na internete: https://www.the-blueprints.com/blueprints-depot-restricted/tanks/tanks-n-p/ot_90-61343.jpg

Bojové vozidlo pechoty (BVP) je v mnohom podobné obrnenému transportéru (OT). Slúži na prepravu výsadku v počte cca 5 ÷ 10 mužov. Avšak BVP sa od OT líšia lepšou balistickou ochranou a výzbrojou. Výzbroj BVP tvoria malokalibrové automatické kanóny (obr. 19), kanóny (obr. 20), a riadené strely. Väčšina BVP má pásový podvozok, no niektoré modely disponujú kolesovým podvozkom (Patria), čo im poskytuje dlhší dojazd a lepšie jazdné vlastnosti na spevnených komunikáciách. Hmotnosťou prevyšujú OT, sú však podstatne ľahšie než tanky, čím je zjednodušená ich preprava.

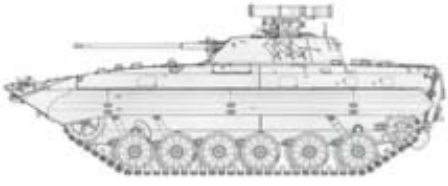

Obr. 19 BVP-2[23]

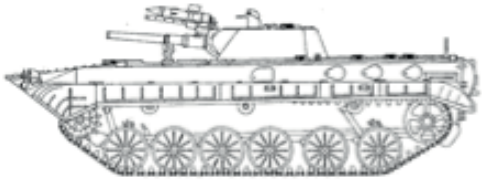

Obr. 20 BVP-1[24]

Protilietadlové kanóny (obr. 21) sú určené proti cieľom letiacim v určitej výške. Spodná lafeta má prevažne tvar kríža a podvozok je používaný len pri preprave. Vrchná lafeta kanóna je riešená ako otočná plošina v guľovej dráhe spodnej lafety. Na vrchnej lafete (obr. 22) je umiestnená celá delostrelecká zbraň - teda kolíska, hlaveň s brzdovratným zariadením, poloautomatickým záverom, vyvažovacie zariadenie, riadidlá a mieridlá. Častým doplnkom je časovací mechanizmus a nabíjací/podávací stôl. V súčasnosti je strelec nahradený elektronickým zameriavačom s radarom a systémom riadenia streľby. Radarová stanica obvykle neriadi jeden kanón, ale celú delostreleckú batériu.

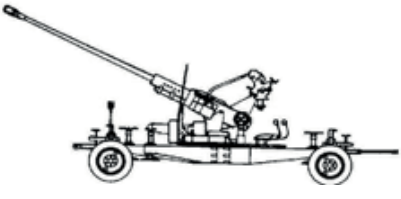

Obr. 21 57 mm protilietadlový kanón S-60[25]

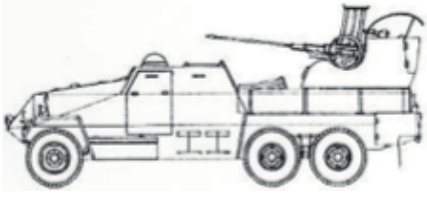

Obr. 22 30 mm PLDVK vz. 53/59[26]

[23]VALKA, OT-62, 12:11 CET [cit. 11. 3. 2018], Dostupné na internete: http://img.valka.cz/attachments/1058/thumbs/82_mm_BzK_na_OT-62.jpg

[24] FAS, BMP-1 Fighting Vehicle, , 12:11 CET [cit. 11. 3. 2018], Dostupné na internete: https://fas.org/man/dod-101/sys/land/row/bmp-a-001.gif

[25] Army recognition, S-60 57mm anti-aircraft gun, 11:11 CET [cit. 11. 10. 2017], Dostupné na internete: https://www.armyrecognition.com/images/stories/east_europe/russia/weapons/s-60_57mm_aa_gun/S-60_57mm_anti-aircraft_towed_gun_Russia_Russia_army_defence_industry_military_technology_line_drawing_blueprint_001.jpg

[26] Diorama, Praga PLDvK vz. 53/59 (Ještěrka), 12:11 CET [cit. 11. 3. 2018], Dostupné na internete: http://www.chmelar-diorama.cz/pragajesterka-muzeum/images/pragajesterka-muzeum_1036_b.jpg

Typológia streliva a munície

Ing. Ján ŠTRBA, PhD. - Ing. Štefan PIVKO, PhD., *Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulta špeciálnej techniky*

Nasledujúci článok je len náznakom problematiky rozlíšenia jednotlivých kategórií munície a streliva vzhľadom na ich nepreberné množstvo druhov a typov. Je tu naznačená základná štruktúra delenia munície celého jej spektra a to munície do ručných palných zbraní až po medzikontinentálne balistické rakety. Článok sa zaoberá najmä muníciou, ktorá pre svoje pôsobenie v cieli a pre vlastný dej výstrelu využíva chemickú premenu výbušnín. Predpísaný rozsah článku neumožňuje podrobný výklad o danej problematike a nemôže nahradiť špecializovanú literatúru.

The following article is only sketching out the problematics of the proper cathegorisation of ammunition due to vast amount of its sorts and types. There is only a sketch of the basic structure of division of ammunition, from the ammunition for small arms up to the intercontinental balistic missiles. The article is specially concerned on the ammunition that is using chemical reaction and metamorphosis of the explosives to do the shot and for its effect on the target. The prescribed length of the article does not allow detailed description of the particular problematics and it is not able to replace the specialised literature

Kľúčové slová: munícia, náboj, strela, nábojka, raketa
Keywords: ammunition, cartridge, projectile, cartridge case assembly, rocket, missile

Munícia

Muníciu môžeme charakterizovať po technickej stránke ako prostriedky bojové, športové, lovecké a iného určenia, ktoré využívajú energiu výbušnín (výnimočne aj iné druhy energií), a to buď priamo na dosiahnutie požadovaného účinku v cieli alebo nepriamo na dopravu objektu (strely) na cieľ.

V širšom slova zmysle je možné považovať za muníciu všetky prostriedky, ktoré používajú výbušniny na svoj účinok.

Muníciu rozdeľujeme podľa rôznych hľadísk, ale najčastejším rozdelením je podľa jej použitia na muníciu **vojenského** a **civilného** určenia.[1] Existuje ďalší veľký počet hľadísk, z ktorých treba pri základnom delení akceptovať nasledujúce parametre:

A. Rozdelenie podľa druhu vojsk

Toto rozdelenie munície je len orientačné a „teoretické“, je normálne, že jeden konkrétny typ munície môže byť v tomto rozdelení zaradený súčasne do niekoľkých skupín. V praxi je potom rozhodujúce, ktorý druh vojska daný typ munície používa.

- **munícia pre výzbroj jednotlivca** - predovšetkým náboje do ručných strelných zbraní (strelivo) a ručné granáty. Do tejto skupiny možno zaradiť aj civilné lovecké a športové strelivo.
- **munícia delostrelecká** - delostrelecké náboje, delostrelecké míny, delostrelecké rakety.

[1] KUSÁK, Jan – KLEČKA, Jiří – LEHKÝ, Ladislav – SVACHOUČEK, Václav – PĚCHOUČEK, Petr. *Základy konstrukce munice I. (ZKM I.).* Pardubice : Univerzita Pardubice, 2008, s. 375. ISBN 978-80-7395-123-8.

- **munícia letecká** - letecké bomby, letecké riadené a neriadené rakety, náboje pre letecké palubné zbrane, pyrotechnické prostriedky záchranných sedačiek, štartovacie raketové motory.
- **munícia ženijná** - predovšetkým protitankové, protipechotné a objektové míny a ich roznecovače, ženijné nálože a náloživo.
- **munícia námorná** - predovšetkým námorné torpéda, námorné míny, hlbinné bomby, náboje pre námorné delá a delá pobrežnej obrany.
- **munícia raketová** - predovšetkým riadené rakety všetkých druhov a ich príslušenstvo.

B. Rozdelenie podľa spôsobu dopravy na cieľ

Rozlišujeme, akým spôsobom sa munícia dostáva na dráhu k cieľu:

- **munícia bez pohonného systému** - neobsahuje vo svojom súhrne žiadny ďalší zdroj energie;
- **vyčkávajúca** alebo tiež **nastražená** - je umiestnená na jednom mieste a čaká na priblíženie sa cieľa - napríklad väčšina pozemných a námorných mín;
- **vrhaná** - sem možno zahrnúť napríklad takmer všetky ručné granáty a tiež letecké bomby;
- **munícia s mechanickým pohonom** - napríklad s kolesovým podvozkom, pásmi alebo mechanickými nohami - jediným prakticky použitým bojovým prostriedkom bola nemecká pásová demolačná mína Sdkfz. 303a Goliath;
- **munícia raketová** - súčasťou munície je raketový motor, ktorý dáva celej zostave munície rýchlosť potrebnú na dosiahnutie cieľa. Patria sem všetky delostrelecké riadené a neriadené rakety, letecké riadené a neriadené rakety, protitankové riadené strely, letecké a pozemné protilietadlové riadené rakety a rakety dlhého dosahu.
- **munícia reaktívna -** súčasťou munície je pohonný systém vytvárajúci reaktívny ťah (okrem raketového motora), patria sem napríklad riadené strely s prúdovými motormi (často s krídlami), bezpilotné lietadlá s bojovou časťou, ale aj námorné torpéda s pohonom lodných skrutiek;
- **munícia pre strelné zbrane** - strela je urýchlená v **hlavni zbrane** tlakom plynov, ktoré vznikajú pri horení výmetnej náplne, alebo sú privedené zo zásobníka zbrane - sem patrí strelivo pre ručné strelné zbrane všetkých druhov a munícia pre delá všetkých druhov;
- **munícia s kombinovaným pohonom** - napríklad náboje pre RPG-7 - strela je vystrelená bezzáklzovo zo zbrane výmetnou náplňou a počas letu sa zapáli raketový motor, ktorý strelu ďalej urýchli;

Podľa predchádzajúceho delenia spôsobu dopravy na cieľ môžeme muníciu rozdeliť do týchto skupín:[2]

- strelivo - náboje do ručných zbraní,
- pre ručné protitankové zbrane (RPTZ),
- puškové a granátometné granáty,
- ručné granáty,
- delostrelecká munícia,
- letecká munícia,
- raketová munícia,
- ženijná munícia,
- námorná munícia,
- pyrotechnické prostriedky.

[2] KOLEKTIV AUTORŮ. *Speciální technika I.* Praha : FMVS Praha a GŘt ZVS Brno, 1976, s. 536. Typové číslo 59-154-75. KOLEKTIV AUTORŮ. *Speciální technika II.* Praha : FMVS Praha a GŘt ZVS Brno, 1976, s. 480. Typové číslo 59-154-75.

C. Podľa určenia rozdeľujeme strelivo a muníciu

Základného určenia

Slúži priamo na plnenie bojovej úlohy - ničenie síl a prostriedkov nepriateľa, rozdeľujeme:

- trieštivá, trhavá, trieštivo-trhavá,
- s objemovým výbuchom (aerosólová, FAE),
- priebojná - protipancierová plná, protipancierová s trhavinou, protipancierová jadrová,
- priebojná - podkalibrová,
- priebojná - protibetónová,
- kumulatívna,
- s výtržným účinkom,
- polopancierová (letecká a námorná),
- kartáče a šrapnely,
- zápalná,
- chemická,
- biologická,
- rádiologická,
- nukleárna,
- strely s využitím iného fyzikálneho princípu,
- s kombinovaným účinkom,
- kontajnerová - zaradenie je trochu sporné, vlastnou muníciou je až submunícia so špecifickým účinkom (niektorý účinok z vyššie uvedených) uložená v kontajneri, úplný a naplnený kontajner je ale tá časť munície, ktorej sa týka obsluha, použitie, ošetrovanie a skladovanie.

Špeciálneho určenia

- Napomáha pri plnení bojovej úlohy, rozdeľujeme:
- dymová a zastieracia,
- osvetľovacia - na osvetlenie bojiska, napríklad v noci,
- signalizačná - na dennú a nočnú signalizáciu,
- orientačná - na vyznačenie polohy dôležitého bodu alebo oblasti v teréne či na mori,
- zástrelná - na označenie miesta dopadu strely,
- agitačná - obsahuje propagandistické materiály na podlomenie bojovej morálky vojsk nepriateľa - spravidla letáky,
- trasovacia - na označenie dráhy alebo polohy strely,
- rušiaca - obsahuje aktívne alebo pasívne prostriedky pre rušenie rádiolokátorov a rádiového spojenia, pyrotechnické zdroje infračerveného žiarenia pre odlákanie alebo zmätenie navádzacích zariadení zbraní a prieskumných prostriedkov,
- zvláštna - rôzne ďalšie prostriedky, ktoré napomáhajú plneniu bojovej úlohy, napríklad „jednorazový“ prieskumný prostriedok dopravený do oblasti možných cieľov s cieľom spresniť ich polohu.

Pomocného určenia

Nemá bojové použitie, rozdeľujeme:

- cvičná - slúži pre výcvik vojsk v obsluhe a použití zbraní,
- školská - učebná pomôcka, neobsahuje žiadne výbušniny,
- náhradná - slúži pre výcvik vojsk v streľbe zo zbraní,
- skúšobná (polostrá, slepá, tupá) - slúži spravidla pre rôzne skúšky,
- fiktívna - slúži pri overovaní funkcie mechanizmov zbraní streľbou,
- svedočná - slúži ako doklad o správnosti technológie výroby.

Strelivo

Túto kategóriu je nutné považovať za podmnožinu munície v zmysle zákonov č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov a č. 58/2014 Z. z. o výbušninách, výbušných predmetoch a munícii a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Jeho delenie je primerane rovnaké ako pre muníciu pri jeho rozdelení podľa určenia.

Základnou jednotkou streliva je *náboj* - zostava všetkých muničných prvkov pre uskutočnenie jedného výstrelu. Pri strelive pre ručné zbrane sa používajú výhradne jednotné náboje. K parametrom nábojov používaných pre zbrane vyrobené pred rokom 1890 treba pristupovať individuálne, podľa osobitných zvláštností doby, v ktorej vznikli. *Strela* je aktívny prvok náboja, ktorý zabezpečuje požadovaný účinok v cieli. Do cieľa je dopravovaný účinkom prachovej náplne umiestnenej do *nábojnice.* Rozlišujeme nábojnice podľa ich tvaru na základe konštrukčných vlastností zbraní, do ktorých sú určené. Okrem rozdelenia nábojníc podľa materiálu použitého pri ich výrobe, rozlišujeme nábojnice podľa tvaru. Možné tvary nábojníc sú uvedené na obrázku č. 1 a konštrukčné prvky nábojnice DKK sú uvedené na obrázku č. 2:[3]

- priama - valcová (P),
- s krčkom a dosadacím kužeľom (KK),
- priama s drážkou (DP),
- priama s okrajom (OP),
- s krčkom, dosadacím kužeľom a drážkou (DKK),
- s krčkom, dosadacím kužeľom a okrajom (OKK),
- priama, s krčkom a okrajom (OPK),
- s krčkom, dosadacím kužeľom, nákružkom a drážkou (DNKK),
- priama, s nákružkom a drážkou (DNP).

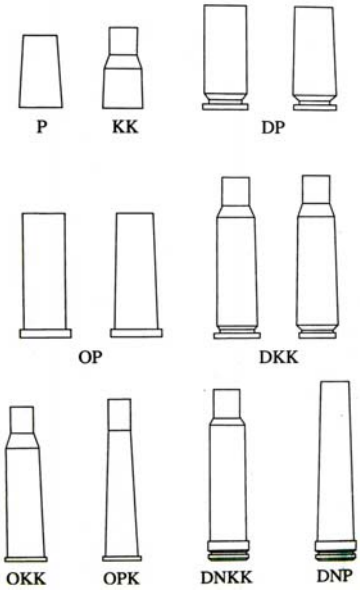

Obr. 1 Tvary nábojníc

[3] HÝKEL, Jindřich – MALIMÁNEK, Václav. *Náboje do ručních palných zbraní.* Praha : Naše vojsko, 1998, s. 552. ISBN 80-206-0556-8.

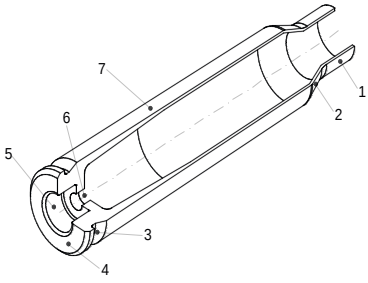

Obr. 2: Konštrukčné prvky nábojnice

1 - kŕčok, 2 - prechodový (dosadací) kužeľ, 3 - drážka, 4 - dno, 5 - lôžko zápalky,
6 - centrálny priešľahový otvor (zátravka), 7 - plášť

Druh iniciácie streliva:
1. Stredový zápal:
a) so zápalkou typu „Boxer“ - obrázok č. 3,
b) so zápalkou typu „Berdan“ - obrázok č. 4,
2. Okrajový zápal - obrázok č. 5,
3. Kolíčkový zápal typu Lefaucheux - obrázok č. 6.

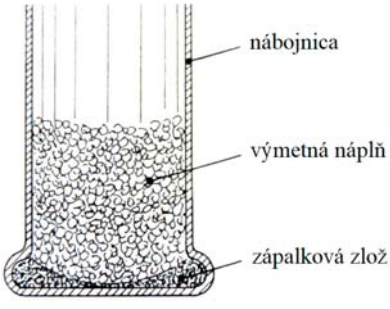

Obr. 3 Iniciácia so zápalkou typu „Boxer“

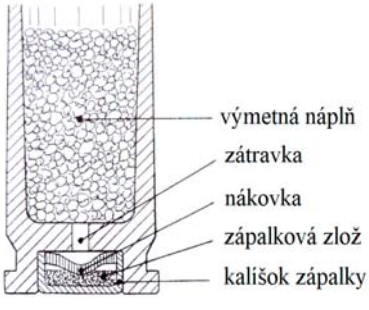

Obr. 4 Iniciácia so zápalkou typu „Berdan“

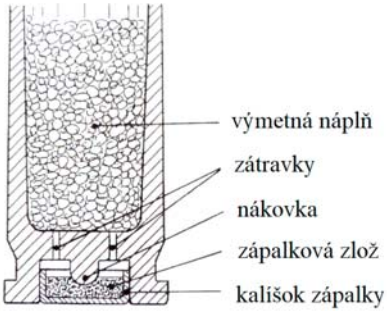

Obr. 5 Iniciácia s okrajovým zápalom

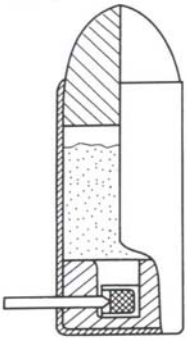

Obr. 6 Kolíčkový zápal typu Lefaucheux

Strela streliva do ručných zbraní (guľového náboja) sa skladá z:
oceľového plášťa,
olovenej košele,
oceľového jadra.

Oceľový plášť - tvorí obal strely. Je to tenkostenný kovový plech proti korózii chránený poniklovaním alebo plátovaním tombakom alebo s elektrochemicky pokovanou mikrovrstvou (pseudoplášť) alebo ho tvorí hrubostenný plast.

Olovená košeľa - umožňuje strele zarytie do drážok v hlavni a tým rotáciu strely, ktorou sa strela za letu stabilizuje.

Oceľové jadro - plní hlavný účel strely, slúži na vyradenie živej sily nepriateľa.

Vzhľadom na to, že pri streľbe z pechotných zbraní sledujeme okrem vyradenia živej sily nepriateľa aj iné účely, vznikol okrem bežného typu striel aj celý rad striel špeciálnych, ktoré zaisťujú splnenie rôznych špeciálnych úloh.

Na strele rozlišujeme tieto hlavné časti:
hlavová časť (predný ogivál),
valcová časť,
zadná časť (zadný ogivál).

Strela, ktorá má všetky 3 časti, sa nazýva strelou biogiválnou. Strela, ktorá má len predný ogivál a valcovú časť, sa nazýva strelou monoogiválnou. Strela je časť náboja určená na dosiahnutie požadovaného účinku v cieli na požadovanej vzdialenosti.

Musí spĺňať požiadavky pre:
utesnenie spaľovacieho priestoru zarezaním strely do drážok vývrtu hlavne,
stabilný let.

Rozlišujeme:

Jednotná strela - teleso, určené k zasiahnutiu cieľa alebo vyvolanie iného efektu, ktoré sa po opustení hlavne nerozdelí. Sem patria aj Short stop strela alebo paintballová strela.

Hromadná strela - teleso alebo látka v tuhom, kvapalnom alebo plynnom skupenstve, určená na zasiahnutie cieľa alebo vyvolanie iného efektu, ktoré sa po opustení hlavne rozdelí. Sem patria aj plynové strely pre expanzné zbrane.

Základné tvary pištoľových a revolverových striel sú uvedené na obrázku č. 7.

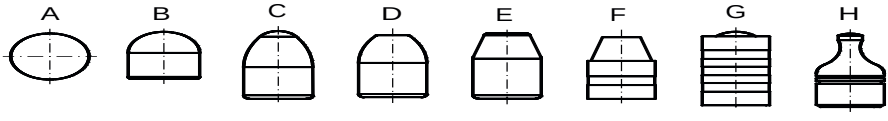

Obr. 7 Základné tvary pištoľových a revolverových striel

A - guľovitý, B + C - monoogiválny (typ RN), D + E - monoogiválny s tupou špičkou (typ FN), F - monoogiválny polopresekávací (typ SWC), G - valcový, presekávací (typ WC), H - monoogiválny (typ ROB)

Základné tvary puškových striel sú uvedené na obrázku č. 8.

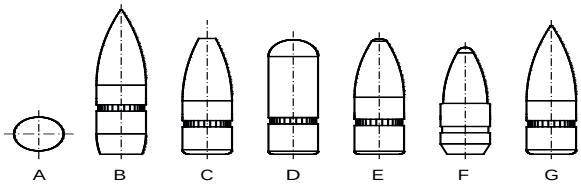

Obr. 8 Základné tvary puškových striel

A - guľovitý, B - biogiválny s ostrou špičkou (typ BT/ P), C - monoogiválny s tupou špičkou (typ FN), D - monoogiválny s guľatou špičkou (typ RN), E - monoogiválny so zaoblenou špičkou, F - biogiválny so strižnou hranou, G - monoogiválny s ostrou špičkou

Základné vnútorné usporiadanie striel je uvedené na obrázku č. 9.

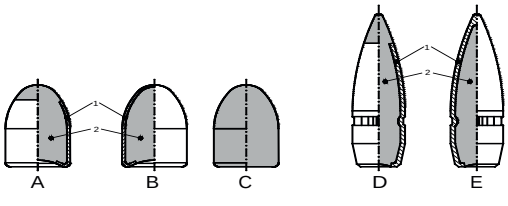

Obr. 9 Základné vnútorné usporiadanie striel

1 - plášť, 2 - jadro, A - poloplášťová strela (SP), B + E - celoplášťová strela (FMJ), C - homogénna neplášťovaná strela (L), D - poloplášťová strela (SP)

Expanzné strely - strely, ktoré podliehajú funkčnej deformácii v hlavni (historické) - zlepšenie utesnenia spaľovacieho priestoru hlavne (Miniého strela) - obrázok č. 10.

Obr. 10 Miniého strela

v cieli (súčasné) - zvýšenie účinku v živom tkanive - obrázok č. 11.

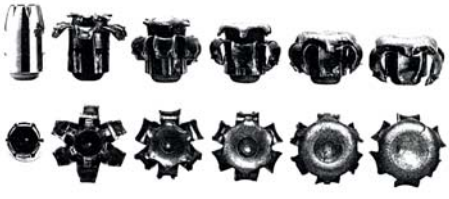

Obr. 11 Expanzná strela a jej funkcia v tkanive

Priebojné strely - strely, ktoré dosahujú v dôsledku svojej špecifickej konštrukcie zvýšený priebojný účinok; hlavným konštrukčným prvkom je tvrdé jadro (legovaná oceľ, zliatiny wolframu a iné); pištoľová priebojná strela - obrázok č.12; pušková priebojná strela - obrázok č.13.

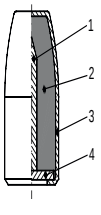

Obr. 12 Pištoľová priebojná strela

1 - tvrdé jadro, 2 - olovená košeľa, 3 - plášť, 4 - oporná doska

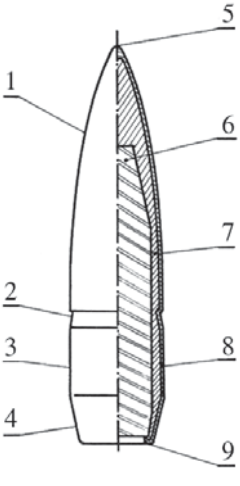

Obr. 13 Pušková priebojná strela

1 - predný ogivál, 2 - drážka pre ústie nábojnice, 3 - valcová časť, 4 - zadný kužeľ, 5 - špic, 6 - tvrdé jadro, 7 - olovená košeľa, 8 - plášť, 9 - zalemovanie

Uvedené sú len základné typy striel. Strely do ručných zbraní majú niekoľko desiatok tvarov a vnútorných usporiadaní. Pre ich samotné rozlíšenie je nutné použiť špecializovanú literatúru.

Strelivo pre zbrane s hladkou hlavňou (brokovnice) - je určené, až na malé výnimky, pre lovecké a športové účely.

Typické konštrukčné znaky:

strela je hromadná (broky) alebo jednotná (S-Ball Plastik, Brenneke), hmotnosť cca 10 - 40 g,

nábojnica zložená (kovové dno-kovanie, papierový nebo plastový plášť, vystužený v spodnej časti tulcom),

výmetná náplň - bezdymový prach (najčastejšie nitrocelulózový),

zápalka s vlastnou nákovkou (Gevelot, VI SB alebo dnes používané W 209).

Skladba brokových nábojov - brokové náboje sa skladajú z týchto častí:

nábojnica (nc),

puzdro,

zosilňovací tulec,

zápalka (napr. typ W 209),

výmetná náplň (bezdymový prach),

zátka alebo chránič brokov (kontajner),

hromadná strela (broky),

uzávierka ústia (podľa konštrukcie náboja).

Typická skladba brokového náboja je uvedená na obrázku č. 14.

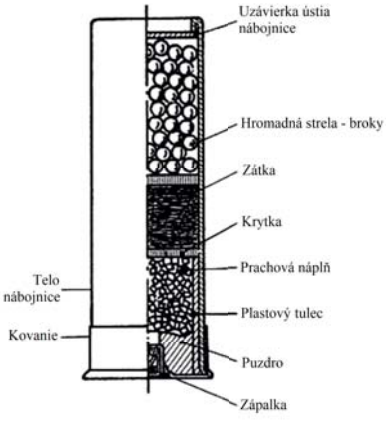

Obr. 14 Typická skladba brokového náboja

Vyjadrenie kalibru - označenia náboja - kaliber drážkovaného náboja je zmluvná hodnota priemeru medzi poliami vývrtu zbrane. Pri strelách zbraní s drážkovaným vývrtom rozdeľujeme označenie nábojov na:

● **METRICKÝ -** rozlišujeme dva základné typy:

zaokrúhlený priemer strely a dĺžka nábojnice oddelené znamienkom „x“ ; údaj môže byť doplnený ďalšou informáciou:

slovným prívlastkom vyjadrujúcim pôvod (7,62 x 25 Tokarev),

vlastnosť (7,62 x 26,5 W.C.),

alebo inú charakteristiku náboja,

„I“ (J) - v preklade „pechota“ (8 x 57J)

„S“ - v preklade „špicatý“ (spitz), ale aj „širší“ (stark) (8 x 57JS)

„R“ - nábojnica s okrajom (napr. 7,62x53R).

● **zaokrúhlený priemer strely doplnený označením „mm“;** údaj môže byť doplnený ďalšou informáciou:

slovným prívlastkom, vyjadrujúcim meno konštruktéra (9-mm Luger)
alebo zbrane (10,6-mm revolver Mauser),
zem pôvodu (7,5-mm francúzsky),
a/alebo jeho ďalšiu vlastnosť alebo určenie (9-mm Luger +P)

PALCOVÝ

kaliber sa vyjadruje dvojmiestnym alebo trojmiestnym číslom (pôvodne išlo o priemer strely alebo vývrtu zbrane v stotinách alebo tisícinách palca); údaj je doplnený ďalšou informáciou:

- o výkone náboja (Express, Magnum),
- meno konštruktéra alebo výrobcu (Weatherby, Winchester, Remington),
- o zbrani (Peabody),
- o krajine pôvodu (british, ruský, USA),
- o roku zavedenia do výzbroje,
- o konštrukcii nábojnice (Center Fire, Rimless),
- o prachovej náplni (Black Powder, Smokeless),
- o hmotnosti strely v grainoch (1 gr = 0,06479891 g),
- o hmotnosti prachovej náplni v grainoch,
- o úsťovej rýchlosti strely,
- a iné ...

U striel pre zbrane s hladkým vývrtom hlavne označenie nábojov vyjadrujeme tretím spôsobom:

PRE BROKOVÉ NÁBOJE

- **kaliber brokových nábojov sa vyjadruje číslom,** ktoré pôvodne vyjadrovalo **počet** olovených gúľ s rovnakým priemerom, odliatych z jednej anglickej libry olova (0,4536 kg), ktoré bolo možné za sebou vsunúť do vývrtu hlavne:
- kaliber „10“ = 19,7 mm, kaliber „.410 (36)“ = 10,8 mm
- kaliber náboja je doplnený údajom o dĺžke nábojnice v mm a údaj o priemere brokov hromadnej strely, napr. „**12 x 70 3 mm“**
- u niektorých zahraničných výrobcov, a to najmä amerických, sú hodnoty na plášti nábojnice uvádzané nasledujúcim spôsobom, napríklad „**3 ¼ – 1 ¼ – 7 ½“**:

3 ¼ = dram equivalent = hmotnosť náplne čierneho prachu v dramoch, ktorá by dala rovnocenný výkon, aký má dnešný náboj, táto hodnota sa mení podľa kalibru, výkonu a použitia náboja (1 g = 1,771 drams; drs);

1 ¼ = hmotnosť náplne brokov v unciach (oz = 28,4 g);

7 ½ = číslo veľkosti brokov.

- Ak je číslo brokov uvedené na inom mieste, je v tejto skupine čísiel uvedená dĺžka nábojnice, napríklad „**2 ¾“ – 3 ¼ – 1 ¼“**:

2 ¾“ = dĺžka nábojnice v palcoch (in = 25,4 mm);

3 ¼ = drams quivalent;

1 ¼ = hmotnosť náplne brokov v unciach.

III. Ručné granáty

Sú významným doplnkom základnej výzbroje jednotlivca a sú dopravované na cieľ silou rúk. Použitie je tak obmedzené na vzdialenosti, obmedzené hmotnosťou granátu a fyzickými danosťami vojaka. Sú známe od 14. storočia, ale vyriešenie problémov s bezpečnou iniciáciou umožnilo ich hromadné používanie až na prelome 19. a 20. storočia. RG je bojový prostriedok s účinnou náplňou a skladá sa:

- telo granátu - oceľ, liatina, plastické hmoty, sklo a pod.) - spája funkčné časti do

jediného celku, tvorí obal pre účinnú látku a v celom rade prípadov sa priamo podieľa na dosiahnutí účinku v cieli (črepinový účinok),

- účinná náplň - je to spravidla trhavina alebo iná špeciálna náplň,

- zapaľovač - jednoduché iniciačné zariadenie na mechanickom princípe, spravidla dvojstupňového zaistenia - dopravná a vrhová poistka.

- Ručné granáty **základného určenia**:
- trieštivé
- útočné,
- obranné,
- kombinované
- protitankové.

Ručné granáty **špeciálneho určenia**:
- dymové,
- chemické,
- zápalné,
- osvetľovacie.

Ručné granáty **pomocného určenia**:
- školské,
- cvičné,
- náhradné.

IV. Náboje pre ručné protitankové zbrane (RPTZ)

Náboje do ručných protitankových zbraní slúžia na ničenie tankov, obrnených prostriedkov protivníka a palebných ohnísk. Sú dôležitou súčasťou celkového systému protitankovej obrany a popri kanónoch a PTRS umožňujú ničiť tanky a obrnené prostriedky protivníka. Ich výhodou je jednoduchá manipulácia, veľká pohyblivosť a malá hmotnosť. Sú to prostriedky, ktoré používajú jednotlivci, posádka bojových vozidiel a obrnených transportérov.

RPTZ rozdeľujeme na:

- puškové protitankové granáty (napr. nemecký vz. 30),
- munícia do granátometov,
- munícia protitankových pušiek (napr. 13 x 92, 14,5 x 114)
- munícia protitankových bezzáklzových zbraní:
- jednorazovo použiteľná munícia
  (napr. Faustpatrone 100, Panzerschreck, RPG-75),
- munícia pre zbrane s opakovaným použitím
  (napr. Bazooka, T-21, P-27, RPG-7).

V. Delostrelecká munícia

Delostrelecký náboj je to súhrn všetkých častí munície potrebných na vykonanie jedného výstrelu. Skladá sa zo strely a nábojky. Podľa konštrukcie rozlišujeme ako základné druhy delostreleckých nábojov :

Jednotný náboj - v označení náboja je písmeno „J“, ktorého konštrukcia je charakterizovaná:

strela a nábojka tvoria jeden celok,

u týchto nábojov môže byť kovová, mosadzná, alebo polospáliteľná nábojka s kovovým dnom, alebo celospáliteľná nábojka, v ktorej je vložená strela,

výhodou jednotných nábojov je veľká rýchlosť streľby,

nevýhodou je veľká opotrebovanosť vývrtu hlavne, väčšia spotreba prachu a nutnosť regulácie dostrelu námerom.

Náboj s nasúvateľnou nábojkou, kde sa strela a nábojka prepravujú osobitne, spájajú sa tesne pred nabitím – nie je možné meniť obsah prachovej náplne.

Delený náboj - v označení náboja je písmeno „E“, ktorého konštrukcia pozostáva:

zo strely a nábojky, ktoré sa nabíjajú samostatne,

u deleného náboja môže byť taktiež polospáliteľná s kovovým dnom alebo celospáliteľná nábojka s použitím samostatného iniciačného prostriedku,

dostrel možno regulovať vyberaním čiastkových prachových náplní - výhodou je šetrenie vývrtu hlavne voči tepelnému namáhaniu,

nevýhodou je zníženie rýchlosti streľby zložitejšou manipuláciou pri nabíjaní.

Do kategórie delostreleckej munície zaraďujeme:

delostrelecké náboje,

delostrelecké míny a

neriadené delostrelecké rakety.

Delostreleckú muníciu rozlišujeme okrem iného na:

podľa určenia:

základného určenia,

špeciálneho určenia,

pomocného určenia,

podľa kalibru zbrane,

vo vzťahu ku kalibru zbrane.

Delostrelecké náboje základného určenia (označenie SR/označenie NATO):

- Trieštivé (**O/HE – High-explosive)**
- Trhavé (**F/HE-FRAG - Fragmentation)**
- Trieštivotrhavé (**OF/HE-Fragmentation)**
- Priebojné protipancierové (**P/AP – Armour piercing),**
- Priebojné protipancierové podkaliberné (**Pp/AP with DS – discarding sabot)**
- Priebojné protibetónové (**B/CP – Concrete piercing)**
- Kumulatívne (**Pr/HEAT - High-explosive anti-tank)**
- S výtržným účinkom **HESH**
- Zápalné (**Z/I – Incendiary)**
- Šrapnelové (**Š/HEAP - High-explosive anti-personnel)**
- Kartáčové (-/**HEAP - High-explosive anti-personnel)**
- Chemické (**Ch/Chemical)**
- Biologické **Biological**)
- Radiačné (Radiological)
- Nukleárne (Nuclear)
- Kontajnerové **K**

Delostrelecké náboje špeciálneho určenia:

- Dymové (**D/Smoke)**
- Osvetľovacie (**Os/Illumination)**
- Protirádiolokačné
- Rušiace
- Zástrelné
- Agitačné (**A/Propaganda)**
- Slávnostné (salvové)
- Delostrelecké náboje pomocného určenia:

- Cvičné (**Cv/Practice)**
- Školské (**Šk/Drill)**
- Svedočné
- Náhradné (**Nh/Substitute)**
- Skúšobné (Inert)
- Fiktívne
- Redukované
- Modely
- Rezy

VI. Letecká munícia

Leteckú muníciu tvoria prvky, ktoré sú určené na priame ničenie cieľov (strely, letecké bomby, bojové časti rakiet a zapaľovače, ktoré zabezpečujú požadovaný účinok v cieli).

Letecká munícia je teda súhrn prostriedkov leteckej vojenskej techniky, ktoré sú určené na priame narušenie, zničenie alebo vyradenie vzdušných, pozemných a námorných nepriateľských cieľov ničivým účinkom výbuchu, nárazu a ohňa. Letecká munícia zahrňuje letecké kanónové a guľometné strelivo, letecké neriadené a riadené rakety a strely, letecké torpéda, letecké bomby, bombové kontajnery a ich submuníciu, zápalné nádrže, zapaľovače pre leteckú muníciu, signálne náboje, klamné ciele, pyrotechnické prostriedky pre záchranné a iné systémy lietadiel.

K leteckej munícií taktiež patria špeciálne prostriedky, ktoré letectvo používa na plnenie pomocných úloh (osvetľovanie a fotografovanie terénu, vytváranie dymových clôn, zhadzovanie agitačnej literatúry, vytváranie protirádiolokačných clôn a pod.)

Rozdelenie leteckej munície podľa spôsobu jej oddelenia od lietadla:

náboje leteckých guľometov a kanónov - kaliber zbraní 12,7-57mm, konštrukcia a druhy v podstate rovnaké ako u delostreleckej munície,

letecké rakety:

riadené, neriadené,

proti cieľom na zemi, vo vzduchu, na mori,

charakter bojových hlavíc rakiet zodpovedá charakteru delostreleckých striel a striel RPTZ.

letecké bomby:

základného určenia:

trhavé **FAB**,

trieštivé **AO**,

trieštivo-trhavé **OFAB**,

priebojné **BRAB**,

protibetónové **BETAB**,

zápalné **ZAB**,

protitankové **PTAB**,

zápalné nádrže **ZB**,

bombové skrine - kontajnery **RBK**,

bombové zväzky **RBS**,

protiponorková „hlbinná bomba“ **PLAB**,

trhavo-zápalné **FZAB**,

chemické **CHAB**,

nukleárne,

kontajnerové,

s inou energiou a pod.

pomocného určenia:
osvetľovacie **SAB**,
denné orientačné a signálne **DOSAB**,
nočné orientačné a signálne **NOSAB**,
farebné orientačné a signálne **COSAB**,
námorné orientačné a signálne **OMAB**,
navigačné.
špeciálne - zábleskové, D, A, Cv,
fotografické - zábleskové **FOTAB, ZP**,
dymové **DAB**,
agitačné **AGITAB**,
imitačné **IAB, ZVAP** - značkovanie výbuchu jadrovej bomby,
cvičné.
letecké torpéda
letecké míny **AMD**

Kaliber leteckej bomby

Kalibrom leteckej bomby sa rozumie sa jej menovitá hmotnosť vyjadrená v kilogramoch, ku ktorej sa vzťahujú i určité geometrické charakteristiky, ako napr. dĺžka, rozpätie krídel stabilizátora. Letecké bomby malého kalibru majú hmotnosť 0,5÷25 kg . Kaliber 50÷100 kg – zahŕňa spravidla strely O, OF, Z, ďalej rôzne bomby špeciálne a pomocné. Trhavé bomby majú kaliber 250 kg a viac.

V skrátenom označení bomby sa kaliber vyjadruje číslom, uvedeným za skratkou typu leteckej bomby (FAB-500, PTAB-2,5 a pod.). Ak sa skutočná hmotnosť bomby líši od menovitej o viac ako 10÷15 %, udáva sa zaokrúhlená hmotnosť za číslicami, ktoré znamenajú jej kaliber.

VII. Raketová munícia

Tu patria všetky prostriedky využívajúce reaktívnu silu raketového motora a sú určitým spôsobom vždy riadené (okrem leteckej munície).

Rozdelenie podľa bojového použitia:

PTRS (pozemné),
PLRS (pozemné),
Taktické,
Operačné,
Strategické - malého doletu,
- stredného doletu,
- veľkého doletu - medzikontinentálne balistické rakety.

Rozdelenie podľa typu účinku v cieli

- bojová hlavica plní prevažne účel trieštivo-trhavý (OF), priebojný a nukleárny.

Ženijná munícia

Ženijná munícia je munícia, ktorá je určená predovšetkým na zriaďovanie výbušných zátarás v rámci ženijného zabezpečenia, zriaďovanie okopov a krytov, vykonávanie trhacích prác a ničenie prestarnutej, zlyhanej a nevybuchnutej munície.

K ženijnej munícii patria:
Pomocné prostriedky:
roznecovadlá,

roznecovače,
pomocný materiál.
Ženijné míny:
protipechotné - trhavé, črepinové, šrapnelové,
protitankové - protipásové, protidnové, s horizontálnym účinkom,
protidopravné - cestné, železničné,
protivrtuľníkové,
pre osobitné účely - ukladané na dno vodnej prekážky, kotvené protivýsadkové, riečne plávajúce, časové, signálne, osvetľovacie, nástražné.

Náloživo:
štandardné,
špeciálne,
improvizované.
Odmínovacie prostriedky:
výbušné - tiahle nálože, strieľané nálože,
neexplozívne - termitový lúč.

IX. Záver

Obsah článku dodržuje jeho predpísaný maximálny rozsah, ktorý som rešpektoval, ale ktorý dal tejto tematike veľmi malý priestor. Preto je čitateľ ukrátený o značný rozsah ilustračného materiálu z dôvodu jeho obsiahlosti. Sú uvedené len najdôležitejšie údaje z oblasti munície a svojím obsahom pripomína vrchol ľadovca. Oblasť Námornej munície vzhľadom na skutočnosť, že Ozbrojené sily Slovenskej republiky nemajú námorníctvo, bola zámerne vynechaná. Vypustil som aj oblasť Pyrotechnických prostriedkov nielen z dôvodu prekročenia rozsahu tohto príspevku, ale aj vzhľadom na ich „nebojový“ charakter.

Miesto zbraní a munície v múzejnom tezaure

PaedDr. Tibor DÍTE, *Filozofická fakulta Univerity Komenského v Bratislave, Katedra etnológie a muzeológie*

Zbrane a munícia ako výsledky a zároveň prostriedky ľudskej činnosti predstavujú špecifické oblasti spoločenských javov charakterizovaných ich vlastnými zákonitosťami a podliehajúce osobitnému pôsobeniu spoločenských zákonitostí. Preto majú nezastupiteľné miesto pri vytváraní modelového vzťahu medzi javom a jeho doložením.
V kontexte prudkého rozvoja informatizácie spoločnosti sa v súčasnosti stáva jednou z naliehavých úloh slovenského múzejníctva vypracovanie múzejného triedenia a nomenklatúr objektov materiálnej kultúry, spĺňajúcich požiadavky muzealizácie a vytvorenia navzájom prepojenej siete elementov múzeu vlastnému terminologickému systému umožňujúcemu využitie informačného potenciálu múzejných zbierok.

Weapons and ammunition as a result and means of human activities represent specific areas of social phenomenon characterized by their own principles and by the peculiar effect that social principles have on them. That's why they have and an irreplaceable position in creating a model relation between phenomenon and its evidence.
One of the urgent tasks of the Slovak museology in a context of a rapid development of an informatization of a society is to work out museum classification and nomenclature for objects of material culture that will fulfil demands of musealization and a creation of a mutually interconnected network of elements of museum terminological system, which will enable utilization of the potential of museum collection.

Kľúčové slová: munícia, múzeum, tezaurus, triedenie, výzbroj, zbrane
Keywords: ammunition, museum, tesaurus, categorization, armaments, guns

V každej zberateľskej činnosti chápanej ako získavanie špecifického druhu predmetov, ako následku záujmu človeka a ich uchovanie v zbierke, zohráva kľúčovú úlohu tezaurus. Je to abstraktná forma budovaného súboru predmetov, ktorá je výslednicou poznávacieho procesu a jeho pojmového usústavňovania. Tento prístup je bežný v súkromnom zberateľstve, pretože definuje a vymedzuje oblasť zberateľského záujmu a vnútornú štruktúru budovanej zbierky.

V múzejnej praxi sa za múzejný tezaurus považuje v prvom rade súbor muzeálií, vyznačujúcich sa zvláštnou hodnotou, uložených separovane, s maximálnym úsilím o ich bezpečnosť – zbierkový fond.[1] Súbežne prebieha budovanie tezauru aj v abstraktnej rovine, za ktorý je vo všeobecnosti považovaný katalóg múzejných zbierkových predmetov – abstraktná forma konkrétneho múzejného zbierkového fondu.[2]

Ostatné chápanie a vymedzenie termínu tezaurus ho prezentuje ako *„riadený slovník (heslár) pojmov, používaných pri spracovaní múzejných zbierkových predmetov. S určenou hierarchickou štruktúrou a presne stanovenými vzťahmi medzi pojmami“*. [3]

1 STRÁNSKÝ, Z. Z. *Úvod do studia muzeologie*. Brno, 1980, s. 95.
2 Tamže, s. 99.
3 Múzejný tezaurus. Dostupný na internete: http://www.cemuz.sk/PersistentObjectAction.

Cieľom našej práce je poukázať na nedostatky teoretického prístupu k fenoménu tezauru a prezentovať náš pohľad na riešenie problematiky.

Prakticky v každom múzeu sa stretáme s väčším alebo menším počtom múzejných zbierkových predmetov, ktoré sú označované súborným názvom „militáriá“. Zväčša ide o pozostatky vojen, ktoré prebehli na našom území či vojen, ktorých sa Slováci zúčastnili.

Až na niekoľko čestných výnimiek možno konštatovať, že tejto časti múzejného zbierkového fondu sa v našich múzeách nevenuje temer žiadna pozornosť. Zbierky zbraní a munície sa len pasívne trpia a o ich skutočne odbornom spracovaní a využití nemôže byť ani reči.

Pre odpoveď na otázku, prečo jestvuje takýto nevyhovujúci stav, nemusíme chodiť ďaleko. V prvom rade je to nedostatok civilných odborníkov zaoberajúcich sa touto, na prvý pohľad veľmi úzkou problematikou a absolútny nedostatok relevantných dokumentov, o ktoré by sa mohol zamestnanec múzea spravujúci takúto zbierku pri spracovaní oprieť. V druhom rade je to neopodstatnená nechuť zaoberať sa touto skupinou muzeálií.

Aj bez hlbšej analýzy možno konštatovať, že zbrane a munícia sa preukázateľne zbierajú a vystavujú už viac ako osem storočí. Munícia, najmä pre ručné mechanické zbrane, sa zbierala ako ich rovnocenný partner, ba dokonca bola považovaná za zbraň. V počiatkoch bolo zberateľstvo zbraní a munície motivované ich symbolickou hodnotou, neskôr pribudla hodnota technického výtvoru a od druhej polovice 19. storočia dominuje hodnota zbraní a munície ako historického, resp. umenovedného dokladu. Toto obdobie je charakteristické kompletizáciou a štúdiom existujúcich zbierok, najmä zbraní. Záujem o muníciu, s výnimkou streliva mechanických a lafetových palných zbraní, je prakticky nulový.

Vznikajúca historická náuka o zbraniach (Historische Waffenkunde), v ktorej poňatí je akákoľvek munícia považovaná za zbraň, má skutočne záujem iba o „historické zbrane“, medzi ktoré radí aj zástavy, ostrohy, štíty a hudobné nástroje.[4] (Obr. 1)

ZEITSCHRIFT

FÜR

HISTORISCHE WAFFENKUNDE

Organ des Vereines für historische Waffenkunde

redigirt von

Wendelin Boeheim

I. Band

Mit 6 Tafeln und 131 Text-Abbildungen

Dresden

Eigenthum und Verlag des Vereins für historische Waffenkunde

Für den Buchhandel: H. Burdach, Königlich Sächsische Hofbuchhandlung, Dresden

Redaction: Wien, IX/2, Heinrengasse Nr. 14

1897—1899

Obr. 1 Zeitschrift fuer Historische Waffenkunde, Dresden, 1897

V druhej polovici 20. storočia sa začína obdobie charakteristické zavádzaním prísnych legislatívnych noriem obmedzujúcich nadobúdanie zbraní a munície, ktoré v drvivej väčšine československých múzeí znamená koniec programového budovania takýchto zbierok.

Napriek tomu, že kolískou európskej „náuky o zbraniach“ bolo susedné Nemecko, na území Československa po celú dobu jeho trvania sa jej v podstate nikto oficiálne nevenoval. Po vzniku republiky na jar roku 1919 bol založený Památník odboje v Prahe, ktorého hlavným poslaním bolo uctenie pamiatky národného boja za nezávislosť a sústreďovanie dokumentov týkajúcich sa československého odboja v čase prvej svetovej vojny. Vedecký ústav s novým názvom Památník osvobození, ktorý vznikol v roku 1929, bol za okupácie zatvorený a jeho priamym pokračovateľom

do?id=2312063

4 BOEHEIM, Wendelin. Waffenkunde als Spezialwissenschaft. In *Zeitschrift für historische Waffen- und Kostümkunde* (ďalej ZHWKK) 1, Dresden, 1897-1899, s. 2-6. BOEHEIM, Wendelin. Die Waffe und ihre einstige Bedeutung im Welthandel. In *ZHWKK* 1, Dresden, 1897-1899, s. 171-182. Waffensammlung Dreger: Mit einer Einführung in die Systematik der Waffen. Berlin 1926/2014, 248 s. ISBN 978-3-11-081665-5.

sa stal po oslobodení Vojenský historický ústav. Po novembri 1989 bol ústav reštrukturalizovaný a v apríli 1990 premenovaný na Historický ústav Československé armády. Od januára 1993, po rozdelení štátu, bol jeho názov zmenený na Historický ústav Armády České republiky. Je zameraný na históriu prvého, druhého a od februára 2003 aj tretieho protikomunistického odboja v rokoch 1914 − 1918 a 1939 − 1945, históriu československej armády 1918 − 1939 a perzekúciu príslušníkov čs. armády po februárovom prevrate v roku 1948.

Na Slovensku bola situácia ešte horšia. Pre republiku stačil jeden vojenský historický ústav a jedno vojenské múzeum. Prvé slovenské vojenské múzeum vzniklo v roku 1939. V roku 1942 sa stalo súčasťou Vojenského vedeckého ústavu v Bratislave a dokumentovalo vojenské dejiny od prvej svetovej vojny, resp. po roku 1943 aj revolučné roky 1848 − 1849.[5] Po oslobodení sa výskum na poli vojenskej histórie vrátil do starých koľají a slovenský Vojenský historický ústav vznikol až 1. mája 1994. Vojenské historické múzeum, pôvodne so sídlom v Trenčíne, bolo zaregistrované na Ministerstve kultúry SR v roku 1998. Múzejné oddelenie Piešťany sa začalo budovať v roku 2002.

Vývoj v oblasti vojenskej histórie v Československu, Českej republike, ako aj Slovenskej republike, je prirodzený. Úlohou vojenských vedeckých ústavov a vojenských múzeí nebolo skúmať historický vývoj zbraní, zbroje alebo fortifikácie, ale budovanie tradícií armády novovznikajúceho štátu. Preto tieto ústavy a múzeá vznikali na štátnu objednávku a boli vždy vojenskými zariadeniami rezortu ministerstva obrany.

V slovenskej civilnej múzejnej sfére sa problematike zbraní a militárií vo všeobecnosti nevenovala takmer žiadna pozornosť. Ojedinelé pokusy o čo i len čiastkové riešenie problémy skôr prehĺbili, ako odstránili. Dodnes napríklad v slovenskej odbornej produkcii nájdeme „ohňostrelné zbrane“, „pušku na zápalnú šnúru“ a „perkusovku“.[6]

Za hlavnú príčinu tohto stavu považujeme skutočnosť, že „náuka o zbraniach“ nemala nikdy ambície stať sa vednou disciplínou a nestala sa ani „pomocnou vedou historickou“. Odborníci, ktorí tvrdia, že sa ňou zaoberajú, radia zbrane a muníciu podľa svojej špecializácie do histórie, techniky, archeológie, dejín umenia atď. Nevymedzený predmet bádania a nejestvujúci teoretický základ sa snažia suplovať teoretickými východiskami jednotlivých spoločensko-vedných disciplín a prístup k problematike je vo väčšine prípadov empirický, založený na skúsenosti.

Stojíme teda pred zdanlivo neriešiteľnou úlohou − vypracovať triediaci systém dvoch obrovských oblastí materiálnej kultúry bez akýchkoľvek relevantných teoretických východísk a skúseností, ktoré by sme pri práci na systéme mohli využiť. V minulosti síce vzniklo viacero klasifikačných systémov pokúšajúcich sa o triedenie zbraní a munície, tie však nemožno využiť. Prvou príčinou je, že klasifikačné systémy vznikli na základe požiadavky niektorej vednej disciplíny a ich hodnotu ovplyvnila jej parciálna povaha. Druhou príčinou je voľba klasifikačných hľadísk, vyplývajúca z neadekvátneho vymedzenia spracovávanej tematiky, ktorá bola priamym dôsledkom limitu poznania predmetu. Treťou príčinou je, že niektorým klasifikačnýn systémom chýbalo akékoľvek vymedzenie predmetu vôbec.[7] (Obr. 2)

---

5 TURZA, Peter. História dokumentovania vojenstva na Slovensku. In *Múzejná dokumentácia a prezentácia dejín Slovenska*. Bratislava 2000, s. 61-64. ISBN 80-8060-051-1.

6 VYČISLÍK, Alojz. Historické chladné a strelné zbrane. (Návrh slovenského názvoslovia). In *História* 13, Bratislava, 1973, č. 1, s. 137-162.

7 The British Museum Object Names Thesaurus. Dostupný na internete: http://www.collectionslink.org.uk/assets/thesaurus_bmon/Objintro.htmHistorical Monuments of England Archaeological Objects Thesaurus. Dostupný na internete: https://historicengland.org.uk/advice/technical-advice/information-management/data-standards-terminology/The Getty

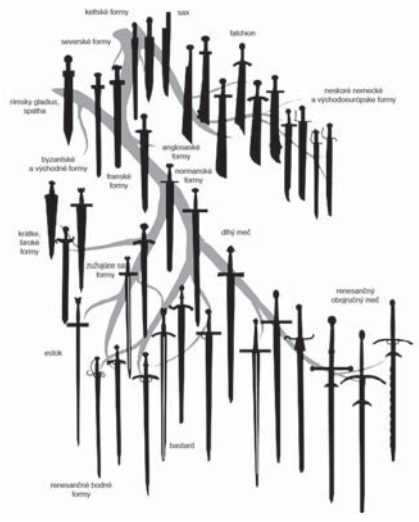

Obr. 2 Nedostatočné vymedzenia predmetu viedli v minulosti spravidla k nepresnej interpretácii. Vývoj stredovekých foriem meča, cca 500 - 1500 rokov nášho letopočtu, Metropolitan Museum of Art, New York

Od počiatku uvažovania nad konštrukciou triediaceho systému bolo zrejmé, že bude určený pre potreby múzea. V prvom rade si treba uvedomiť, čo je predmetom činnosti múzea a akým spôsobom ciele svojho poslania dosahuje. Štandardná definícia znie - múzeum dokumentuje vývoj prírody a spoločnosti prostredníctvom autentických objektov schopných zastupovať dokumentovanú skutočnosť a reprezentovať jej hodnoty mimo nej samej. Úlohou múzea, múzejnej práce, teda nie je, aj keď mnohí zamestnanci múzeí sú o tom presvedčení, nadobúdanie, spracovanie, uchovávanie a sprístupňovanie prvkov materiálnej kultúry. Nebuduje zbierky hodín, zbraní, odevu a pod., pretože vecné väzby príbuzných predmetov sú z muzeologického hľadiska nepodstatné. Z hľadiska selekcie a nadobudnutia sú najdôležitejšie a určujúce väzby na činnosti, procesy, udalosti či vzťahy medzi nimi, ktorými sa v reálnom svete prejavuje postupná kvalitatívna zmena spôsobená ľudským konaním, označovaná ako vývoj spoločnosti.

Sme presvedčení o tom, že východiskom i obsahom prvej úrovne múzejného triedenia musia byť prvky spoločnosti, činnosti, procesy, udalosti spoločenského vývoja a až následne autentické, zmyslovo konkrétne prvky, v našom prípade múzejné zbierkové predmety, ktorými tieto skutočnosti dokladáme.

Navrhovaný triediaci systém nie je koncipovaný iba pre potreby špecializového múzea, ale v prvom rade pre potreby regionálnych múzeí. Zbierkotvorná činnosť špecializovaných pracovísk na Slovensku je z diachrónneho hľadiska zameraná na ostatných 103 rokov, teda iba na 2 % dokumentovaných javov viažucich sa na oblasť zbraní a munície. Väčšina regionálnych múzeí spravuje vo svojich zbierkových fondoch zbrane a muníciu od praveku až do konca druhej svetovej vojny.

Zbrane a munícia nachádzali a nachádzajú uplatnenie v piatich oblastiach ľudských činností – love, obrane života a majetku, športe, vojenstve a výrobe. Makety a modely zbraní môžeme nájsť v oblasti hier a zábavy, divadla a filmu, ako aj výzdoby obydlia.

Pri spracovaní triedenia zbraní a munície nemôže byť ani jedna z týchto oblastí uprednostnená, i keď je zrejmé, že ich podstatná časť spadá do oblasti vojenstva. Ozbrojené sily štátu, armádu alebo vojsko sme zaradili do subkategórie ozbrojené zbory [8] zvláštnym spôsobom organizované skupiny osôb vykonávajúcich činnosť vyplývajúcu z historicky podmienenej jednoty poverenia a záujmov danej spoločensko-ekonomickej formácie alebo boja proti nej, ktorých spoločným znakom je výzbroj.

Art & Architecture Thesaurus. Dostupný na internete: http://www.getty.edu/research/tools/vocabularies/aat/CEMUZ - Múzejný tezaurus. Dostupný na internete: http://www.cemuz.sk/PersistentObjectAction. do?treeView=true&id=3495161

[8] Metodika vyplňovania katalogizačných lístkov v odboroch prírodných a spoločenských vied v múzeách na Slovensku. Ústredná správa múzeí a galérií. Bratislava 1985, s. 17.

Pre lepšiu, i keď zjednodušenú predstavu prinášame predbežné členenie ozbrojených zborov, ktoré aspoň v hrubých rysoch ilustruje rozsah jednej z desiatok oblastí vývoja spoločnosti.

Základnou podmienkou pri konštrukcii triedenia ozbrojených zborov je jeho jednoduchosť a zároveň previazanosť na triedenie činností, javov a udalostí vo všeobecnosti. Pre prehľadnosť vymedzenia subkategórií nahrádzame iba odkazmi na druhy ozbrojených zborov, služieb a podobne, ktorých sa daná subkategória týka.

A OZBROJENÉ ZBORY
A.1 ozbrojené sily - stála armáda, regulárne jednotky
A.1.1 správne orgány - ministerstvá, vojenské správy
A.1.2 veliteľské orgány - generálny štáb, veliteľstvá
A.1.3 služby - dopravná, kriminálna, pastoračná, spravodajská, topografická, tylová, väzenská, veterinárna, zdravotná služba
A.1.4 vzdelávanie a výskum - akadémie, vysoké školy, fakulty, gymnáziá, učilištia, vedecké ústavy, vojenské školy a školy dôstojníckeho dorastu;
A.1.5 kultúrne a podporné organizácie - frontové, armádne divadlá, kabarety, vojenské hudby, vojenské archívy a múzeá, vojenské spolky;
A.1.6 armáda;
A.1.6.1 pozemné sily - delostrelectvo, jazda, pechota, technické jednotky, útočná vozba;
A.1.6.2 letecké sily;
A.1.6.3 námorné sily;
A.1.6.4 špeciálne jednotky, výsadkové vojsko;
A.1.7 štátobrana;
A.1.8 vojenská polícia.

A.2 polícia;
1.2.1 štátna polícia – četníci;
1.2.2 obecná polícia – policajti;

A.3 paramilitaristické organizácie - občianske, politické;

A.4 spolky zaoberajúce sa lovom - poľovníci, rybári;

A.5 športové spolky - reenactment, šerm, športová streľba;

A.6 neregulárne, polovojenské útvary – partizáni;

A.7 súkromné, komerčné útvary - bezpečnostné služby

Je zrejmé, že prezentované triedenie si nemôže robiť nárok na úplnosť. Len prax môže iniciovať doplnky a zmeny. Okrem toho ozbrojené zbory, ich štruktúra a terminológia sú v neustálom vývoji a nám nešlo o dokonalé, ale použiteľné triedenie.

Kostru tohto triedenia, jej pevnosť a použiteľnosť preverí druhá, samostatná úroveň triedenia - triedenie múzejných zbierkových predmetov, autentických a priamo sprostredkovaných zdrojov informácií. Každú činnosť, proces alebo udalosť možno autenticky a priamo sprostredkovane doložiť prvkami ôsmich skupín, ktoré dokumentovanú skutočnosť zastupujú a reprezentujú jej hodnotu. Skupiny nemožno

Obr. 3 Okrem vypracovania slovníkov názvov artefaktov bude nevyhnutnou úlohou vypracovať aj terminológie ich častí.

včleniť do prvej úrovne triedenia, pretože by sa stalo neprehľadným a nepoužiteľným.

Úspešné budovanie triediaceho systému skupín je závislé od splnenia siedmich základných predpokladov:

1. presné vymedzenie rozsahu spracovávanej skupiny,

2. stanovenie množiny informačných zdrojov a informačných prameňov, pričom nemožno vychádzať iba z jestvujúcich artefaktov dochovaných v múzejnom zbierkovom fonde, resp. určitom regióne, ale aj z dostupných verejných a súkromných zbierok, ich opisov v dokumentoch a pôvodných dokumentoch,

3. vytvorenie rovnocenných skupín a podskupín súvisiacich vecne alebo geneticky, prípadne vecne i geneticky,

4. vypracovanie pomocného terminologického aparátu, ktorý by zaručoval homogénnu stavbu základných i čiastkových definícií,

5. presné vymedzenie skupín a podskupín,

6. zoradenie do klasifikačného systému,

7. vypracovanie slovníkov názvov artefaktov - zbierkových predmetov pre všetky podskupiny.

Pretože východiskom múzejnej práce sú múzejné zbierkové predmety, muzeálie, treba v prvom rade stanoviť, ktoré z nich patria do tej-ktorej skupiny, resp. podskupiny. (Obr. 3 Okrem vypracovania slovníkov názvov artefaktov bude nevyhnutnou úlohou vypracovať aj terminológie ich častí.)

Skupiny a podskupiny musia obsahovať iba jednoznačne identifikovateľné doklady viažuce sa na danú ľudskú činnosť, jav alebo udalosť. Pre nás je relevantná skupina výzbroj, ktorá je základným identifikačným znakom ozbrojeného zboru. Vymedzili a rozčlenili sme ju takto:

Výzbroj

súhrnný názov pre všetky identifikovateľné bojové a ochranné prostriedky určené na

- ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti, ktoré sú vo všeobecnosti označované termínmi zbrane a munícia,
- ochranu pred účinkami zbraní a munície.

Do výzbroje patrí:

1. zbraň

- identifikovateľný prostriedok, jeho časti a príslušenstvo, určený na ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti priamym ovládaním alebo sprostredkovanou obsluhou;

2. munícia

- všetky identifikovateľné prostriedky, ich časti a príslušenstvo, ktoré sa do cieľa alebo určeného priestoru dopravujú uvoľnením akejkoľvek energie výstrelu, pôsobením gravitácie alebo iným spôsobom a cieľ ničia alebo vyradia z činnosti svojou kinetickou energiou alebo uvoľnením energie náplne;

3. zbroj

Pretože problematika triedenia zbraní a munície je rozsiahla a nechceme prezentovať

iba štruktúru triedenia, budeme sa venovať iba dvom základným podskupinám zbraní a jednej podskupine munície. Nielen preto, že tvoria prevažnú časť múzejných zbierok zbraní a munície, ale najmä preto, že vymedzený priestor nám nedovoľuje zaoberať sa triedením zbraní a munície bezo zvyšku.

Napriek tomu, že najmä zbraňami sa zaoberajú odborníci mnohých vedných odborov, ich predstava o tejto oblasti materiálnej kultúry je hmlistá a terminológia neúplná, nepresná a nejednotná. Pokiaľ je s týmto stavom spokojný archeológ, etnológ alebo historik, je to vec ich odborného vedomia a svedomia, múzejník si takýto povrchný prístup nemôže dovoliť.

I keď sme presvedčení, že zbrane sa vyvinuli z náčinia, prvá identifikovateľná zbraň vznikla pred 420 000 rokmi,[9] zatiaľ čo najstarší identifikovateľný nástroj je doložený spred 35 000 rokov.[10] Nástroje patria do skupiny náčinia a vždy slúžili iba na kvantitatívnu zmenu neživého cieľového objektu - mäsa, dreva, kosti atď. Zmena vždy smerovala k jeho priestorovému zmenšeniu, rozčleneniu (nôž, sekera) alebo zväčšeniu, sceleniu (ihla). Zbraň primárne slúžila a slúži vždy na kvalitatívnu zmenu výhradne živého cieľového objektu - zveri, nepriateľa. Zmena vždy smerovala k fyzickému zničeniu alebo aspoň takému fyziologickému poškodeniu, ktoré bránilo cieľu vykonávať bežnú činnosť, napr. pohyb.

Tým sa líši dýka - zbraň, od kuchynského noža - nástroja, a nič na tom nemení fakt, že dýkou možno čistiť zeleninu a kuchynským nožom zabiť sliepku. Prvá podskupina skupiny zbraní obsahuje skutočné, pravé zbrane, zbrane ovládané rukou človeka, ktoré sa vo všeobecnosti označujú termínom chladné zbrane. Vymedziť a triediť ich môžeme takto:

1.1 chladné zbrane

- všetky identifikovateľné prostriedky, ich časti a príslušenstvo, určené na ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti priamym ovládaním, výnimočne sprostredkovanou obsluhou;

1.1.1 pobočné chladné zbrane

- chladné zbrane jednotlivca v prevažnej miere použiteľné v priestore vymedzenom súčtom dĺžok chladnej zbrane a končatiny, resp. končatín, ktorými je zbraň ovládaná;

1.1.1.1 sečné a bodné

- pobočné zbrane, ktorých výkonná časť slúži prevažne na sekanie, bodanie alebo sekanie i bodanie;

1.1.1.2 úderné

- pobočné zbrane, ktorých výkonná časť slúži prevažne na úder;

1.1.1.3 nasadzovacie

- pobočné zbrane, ktoré možno zasunutím do hlavne ručnej palnej zbrane alebo osobitným zariadením upevniť na ručnú palnú zbraň, resp. žrď, s ktorými tvoria dočasný celok;

1.1.1.4 kombinované

- pobočné zbrane kombinované s palným zariadením, pričom zapaľovacia sústava a hlaveň sú neoddeliteľnými prvkami ich konštrukcie;

1.1.1.5 ukryté

- pobočné zbrane kryté schránkami zvláštnej konštrukcie, ktoré nesú znaky predmetov osobnej potreby a slúžia na zastretie prítomnosti zbrane;

---

9 ALLINGTON, James L. The Clacton Spear – The Last One Hundred Years. In *Archaeological Journal, London*, 2015, roč. 172, s. 2, s. 273-296. ISSN 1468-0092.

10 GENESTE, Jean Michel et al. Earliest evidence for ground-edge axes: 35,400±410 cal BP from Jawoyn Country, Arnhem Land. In *Australian Archaeology, Adelaide*, 2010, roč. 71, s. 66-69. ISSN 0312-2417.

1.1.2 vrhacie chladné zbrane

- chladné zbrane jednotlivca použiteľné v priestore vymedzenom jeho svalovou silou, neobsahujúce náplň výbušniny (obsahuje rôzne podskupiny chladných zbraní);

1.1.3 lafetové chladné zbrane

- chladné zbrane, ktoré svojimi rozmermi, hmotnosťou alebo spôsobom konštrukčného riešenia vylučujú možnosť ich ovládania jednotlivcom a sú preto montované na stacionárne alebo mobilné lafety, resp. tvoria neoddeliteľnú súčasť napríklad transportných prostriedkov ozbrojených zborov;

1.1.4 nástražné chladné zbrane

- chladné zbrane alebo ich prvky slúžiace na budovanie nevýbušných zátarás určených na ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti, uvádzané do činnosti cieľom;

Prítomnosť primárnych identifikačných znakov umožňuje jednoznačnú identifikáciu rozličného výcvikového náčinia, symbolov, makiet a miniatúr ako chladných zbraní, ktoré odlišujeme používaním prívlastkov - ceremoniálna, rovnošatová, divadelná, detská, miniatúrna atď. chladná zbraň.

Druhou veľkou podskupinou zbraní sú strelné zbrane. Nie sú zbraňami v pravom slova zmysle. Sú to stroje schopné premieňať jeden druh energie na iný, vhodný na dopravu strely do cieľa. Strela je teleso alebo telesá vhodného tvaru, dopravované do cieľa výstrelom, určené na jeho zničenie alebo vyradenie z činnosti. Strely nemôžu byť zaradené do skupiny zbrane, pretože ich človek neovláda priamo, ale sprostredkovane, prostredníctvom strelnej zbrane. Samotná strelná zbraň bez strely, napr. luk, kuša alebo puška, nie je vhodná na boj, pokiaľ ho chápeme ako ozbrojené stretnutie.

Strelné zbrane sú predmetom legislatívnych regulácií a noriem, takže stav základnej terminológie je na relatívne lepšej úrovni ako u chladných zbraní.[11] Nemožno ho však označiť za optimálny.

Strelné zbrane sú oproti chladným zbraniam podskupinou s oveľa väčšou nesúrodosťou a k ich triedeniu treba pristupovať individuálne a s odstupom. Možno nejestvuje žiadna oblasť, ktorá by sa vyvíjala takým tempom, ako práve strelné zbrane, zvlášť ručné palné zbrane. Žiadna z oblastí materiálnej kultúry nemá z konštrukčného hľadiska toľko prototypov, modelov, typov a modifikácií. Pokiaľ pri chladných zbraniach existujú mnohé výnimky, u strelných zbraní sú takmer pravidlom. Nebolo ľahkou úlohou vybrať triediace kritériá tak, aby systém ostal funkčný a zvládol by ho aj normálny človek - zamestnanec múzea.

Strelné zbrane možno vymedziť a triediť takto:

1.2 strelné zbrane

- všetky identifikovateľné prostriedky, ich časti a príslušenstvo, určené na ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti sprostredkovanou obsluhou;

1.2.1 ručné strelné zbrane

- strelné zbrane jednotlivca, ich časti a príslušenstvo, na ktorých transport netreba viac ako dve osoby;

1.2.1.1 ručné mechanické zbrane

- strelné zbrane, ktoré na vystrelenie strely využívajú mechanickú energiu akumulovanú v pružnom médiu;

[11] STN 39 5002. Zbrane pre civilnú potrebu. Civilné strelné zbrane a strelivo. Všeobecné termíny a definície. 2002.

1.2.1.2 ručné palné zbrane

- strelné zbrane, v ktorých je strela uvedená do pohybu okamžitým uvoľnením chemickej energie strelného prachu alebo nárazovej zlože;

1.2.1.3 ručné plynové zbrane

- strelné zbrane, v ktorých je strela uvedená do pohybu energiou mechanicky stlačeného vzduchu alebo plynu;

1.2.2 lafetové strelné zbrane

- strelné zbrane, ktoré zväčša nemajú ovládacie prvky ručných strelných zbraní a vzhľadom na rozmery, hmotnosť alebo spôsob konštrukčného riešenia sú montované na stacionárne alebo mobilné lafety, resp. tvoria neoddeliteľnú súčasť napr. transportných prostriedkov ozbrojených zborov;

1.2.2.1 lafetové mechanické zbrane

- lafetové strelné zbrane, ktoré na vystrelenie strely využívajú mechanickú energiu akumulovanú v hmotnosti závažia alebo pružnom médiu;

1.2.2.2 lafetové palné zbrane

- lafetové strelné zbrane kalibru väčšieho ako 20 mm vrátane, v ktorých je strela uvedená do pohybu okamžitým uvoľnením chemickej energie strelného prachu;

1.2.2.3 lafetové plynové zbrane

- lafetové strelné zbrane, v ktorých je strela uvedená do pohybu energiou mechanicky stlačeného vzduchu, iného plynu alebo pary;

1.2.3 kombinované strelné zbrane

- strelné zbrane kombinované s chladnou zbraňou, jej časťou alebo zbraňou inej podskupiny ručných strelných zbraní, pričom zbraň alebo jej časť je neoddeliteľným prvkom ich konštrukcie (obsahuje rôzne podskupiny strelných zbraní);

1.2.4 ukryté strelné zbrane

- strelné zbrane kryté schránkami zvláštnej konštrukcie, ktoré nesú znaky predmetov osobnej potreby a slúžia na zastretie prítomnosti zbrane (obsahuje rôzne podskupiny strelných zbraní);

1.2.5 závesné zbrane

- strelné zbrane, ktoré možno upevniť na ručnú strelnú zbraň, s ktorou tvoria dočasný celok (dajú sa použiť iba so strelnou zbraňou);

1.2.6 nástražné strelné zariadenia

- strelné zbrane alebo ich prvky slúžiace na budovanie zátarás určených na ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti, uvádzané do činnosti cieľom (obsahuje rôzne podskupiny strelných zbraní).

Podobne ako u chladných zbraní prítomnosť primárnych identifikačných znakov umožňuje jednoznačnú identifikáciu rozličného výcvikového náčinia, symbolov, makiet a miniatúr ako strelných zbraní, ktoré odlišujeme používaním prívlastkov - ceremoniálna, divadelná, detská, miniatúrna atď. strelná zbraň.

Samostatnou podskupinou výzbroje je munícia. V odbornej literatúre, prevažne encyklopedického charakteru, sa stretáme s pokusmi o definovanie pojmu munícia na značne rozdielnej úrovni. Pôvodný význam latinského termínu „munitio“ znamenal všetky „vojnové potreby“ a napríklad v maďarskej literatúre sa s takouto definíciou stretávame ešte na konci prvej polovice 20. storočia.[12] Postupom doby dochádza k jeho redukcii a viacerým modifikáciám, podľa ktorých sa pod pojem munícia zahŕňali:

[12] *Uj idök lexikona.* Budapest, 1940, Zv. 17, s. 4612.

- všetky látky potrebné na streľbu okrem strelnej zbrane - strelivo,[13]
- strelivo - jednotné náboje, delostrelecká munícia, školská munícia, slepá alebo cvičná munícia, ostrá munícia,[14]
- strelivo - náboje palných zbraní; náboje vrhané, napr. letecké bomby; ručné granáty,[15]
- spoločný názov pre najrozličnejšie druhy výbušnín, nábojov, leteckých bômb, mín, rakiet, torpéd, ich častí atď.[16]

Tieto zmeny boli úzko späté s vývojom armády, jej výzbroje, ako aj zbrojnej techniky a v súčasnom vojenskom vymedzení pojmu by sme márne hľadali početné druhy munície, ktoré v priebehu jej genézy zastarali alebo sa prestali používať.

V zbierkových fondoch dnešných múzeí sú však najpočetnejšie zastúpené práve tieto druhy, preto sme sa nemohli opierať o používané vojenské vymedzenia. Bolo potrebné vytvoriť definíciu novú, ktorá by svojím obsahom po všetkých stránkach vyhovovala potrebám múzea - definíciu muzeologickú. Vymedzenia pojmu sťažoval nedostatok relevantnej odbornej literatúry a genetická príbuznosť strely s chladnou zbraňou.

Snažíme sa tým splniť prvý zo základných predpokladov vymedzenia pojmu - vymedziť rozsah spracovávanej tematiky.

Oblasť munície sme vymedzili a rozčlenili takto:

2 munícia

- všetky identifikovateľné prostriedky, ich časti a príslušenstvo, ktoré sa do cieľa alebo určeného priestoru dopravujú uvoľnením akejkoľvek energie výstrelu, pôsobením gravitácie alebo iným spôsobom a cieľ ničia alebo vyradia z činnosti svojou kinetickou energiou alebo uvoľnením energie náplne;

2.1 strelivo

- všetky druhy munície bez sekundárneho pohonu, ktoré umožňujú vymetenie strely z hlavne ručnej alebo lafetovej strelnej zbrane;

2.1.1 strelivo mechanických zbraní

- strelivo, ktorého strela je vystreľovaná uvoľnením akumulovanej mechanickej energie;

2.1.2 strelivo palných zbraní

- strelivo, ktorého strela alebo strely sú spravidla vystreľované uvoľnením chemickej energie výbušniny;

2.1.3 strelivo plynových zbraní

- strelivo, ktorého strela je vystreľovaná uvoľnením akumulovanej mechanickej energie stlačeného vzduchu, iného plynu alebo pary;

2.2 motorická munícia

- munícia, ktorá je do cieľa dopravovaná pomocou elektrickej alebo chemickej energie uvoľnenej spaľovaním vezeného paliva;

2.3 hádzacia munícia

- munícia obmedzenej hmotnosti obsahujúca náplň výbušniny, ktorá je do cieľa dopravovaná ľudskou silou hodom;

---

13 *Slovník naučný*. Praha 1866, Sv. 5, s. 546.
14 *Mayers grosses Konversations-Lexikon*. Leipzig, 1907, Bd. 14, s. 259.
15 *Masarykův slovník naučný*. Praha 1932, Sv. 4, s. 1012.
16 *Stručný slovník vojenství*. Praha 1984, s. 158.

2.4 zhadzovacia munícia

- munícia, ktorá je do cieľa zhadzovaná zo vzdušných alebo vodných transportných prostriedkov ozbrojených zborov;

2.5 nástrahy a náloživo

- munícia slúžiaca na budovanie výbušných zátarás určených na ničenie cieľa alebo jeho vyradenie z činnosti, spomalenie, resp. zastavenie postupu ozbrojeného zboru alebo znemožňujúca používanie priestorov, zariadení a pod., ako aj všetky druhy munície slúžiace na trhacie práce;

2.6 záškodnícka munícia

- všetky druhy munície osobitnej konštrukcie používané pri kriminálnej, podvratnej alebo teroristickej činnosti;

2.7 zábavná munícia

- všetky druhy munície používané na zábavné účely, napr. ohňostroje;

2.8 výbušniny

- chemické zlúčeniny alebo zmesi schopné vplyvom vonkajšieho pôsobenia a bez účasti vzdušného kyslíka veľmi rýchlej chemickej premeny, sprevádzanej vývojom tepla a tvorením veľmi veľkého množstva silne zohriatych plynov schopných vykonať určitú prácu;

2.9 prostriedky hromadného ničenia

- prostriedky jadrového, biologického a chemického pôvodu schopné spôsobiť mimoriadne veľké škody hromadným ničením a vyradením cieľov z činnosti.

Podobne ako u zbraní prítomnosť primárnych identifikačných znakov umožňuje jednoznačnú identifikáciu rozličného výcvikového náčinia, symbolov a makiet ako munície, ktoré odlišujeme používaním prívlastkov - cvičná, školská, atď. munícia.

Nakoniec treba pripomenúť, že do centra pozornosti muzeológie by sa mali konečne dostať aj nomenklatúry - systematické súbory názvov prvkov materiálnej kultúry, ktoré múzeá spravujú. Zdalo by sa, že riešiť interoperabilitu muzeológie s archeológiou, históriou, etnológiou atď. by nemal byť žiadny vážny problém. Opak je však pravdou a snahy zmeniť postoj tzv. angažovaných disciplín skončili nezdarom. Napríklad projekt Slovenského národného múzea „Riadená múzejná terminológia“ sa skončil pre odmietavé stanovisko zástupcov angažovaných disciplín neúspechom po 47 dňoch (18. 6. 2007 - 3. 9. 2007). Samozrejme, treba priznať, že vybudovanie takéhoto terminologického aparátu je náročná práca vyžadujúca kompetentných špecialistov, aj keď, najmä v etnológii, čiastkové slovníky niektorých oblastí materiálnej kultúry už boli v minulosti spracované.[17]

Sme svedkami informatizácie spoločnosti, no múzeám chýba teoretická základňa a pre ich potreby nebude stačiť to, čo ponúka súčasná informatika so zrakom zaostreným na sekundárne informácie. Zamestnanci múzeí radi zabudli, že elektronické spracovanie evidenčných a katalógových záznamov bolo fundamentom elektronického spracovania v múzeách. Nemožno sa im však čudovať, pretože okrem nekompetentnej legislatívy nebolo vykonané nič, čo by im prácu uľahčilo a využitie zhromaždených dát zefektívnilo.

[17] POLONEC, Andrej. *Slovenské valašky, fokoše a čakany*. Bratislava 1963, 63 s.

Budované databázy múzejných zbierok slúžia iba ako úložiská dát bez možnosti využitia ich informačného potenciálu. Pokiaľ chcete zistiť, koľko poľných fliaš sa nachádza v CEMUZ, treba pri jej prehľadávaní použiť 9 výrazov.

K zmene nedôjde bez vypracovania múzejného triedenia a nomenklatúr objektov materiálnej kultúry, ktoré by spĺňali požiadavky muzealizácie - kategorizácie a klasifikácie, unifikácie, štandardizácie, kodifikácie a harmonizácie, ktoré povedú k vytvoreniu navzájom prepojenej siete elementov múzeu vlastnému terminologickému systému. Nazdávame sa, že je najvyšší čas venovať pozornosť múzejnej klasifikácii v jej najširšom ponímaní a vytvoriť postupne fundament pre organizáciu poznania, spracovanie, tvorbu, vyhľadávanie, využívanie informačných zdrojov i publikovanie výsledkov vedeckovýskumnej činnosti.

Zbraň a munícia v múzejnom tezaure - návrh

Ing. Ján ŠTRBA, Ph.D. - Ing. Štefan PIVKO, PhD. *Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, Fakulta špeciálnej techniky*

Článok vznikol na základe potreby zjednotenia pojmov v názvosloví munície, streliva a zbraní pri nájdení funkčného systému ich evidencie v zbierkových fondoch múzeí v Slovenskej republike. Nasledujúce skutočnosti rešpektujú súčasný stav vedeckého poznania v tejto oblasti a rešpektujú obsah právnych predpisov Slovenskej republiky, najmä zákon č. 190/2003 Z. z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov a zákon č. 58/2014 Z. z. o výbušninách, výbušných predmetoch a munícii a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Návrh tohto systému je návrhom, ktorý nie je konečný a je len podkladom k vypracovaniu rozsiahlej metodiky určenej nie len pre zatriedenie munície, streliva a zbraní do múzejného tezauru, ale mala by byť účinnou pomôckou pre spoľahlivé určenie múzejného predmetu.

The creation of the article was based on a need of unification of terms in terminology of the ammunition and weapons together with creation of a functioning system of their evidence in collection funds of museums in the Slovak Republic. The following statements are respecting current state of scientifical research in this area and they also respect content of legal enactments of Slovak Republic, mainly the Article No. 190/2003 of Collection of Law about the firing weapons and ammunition and about change and amendments of some legislative acts, and Article No. 58/2014 of Collection of Law about explosives, explosive objects and ammunition and about change and amendments of some legislative acts. The proposal of this system is a proposal which is not final and it only serves as a base for elaboration of a vast metodics dedicated not only to sort ammunition and weapons into the museum thesaurus, but it should also be an effective help for reliable identification of the collection item.

Kľúčové slová: munícia, náboj, strela, raketa, zbraň, pištoľ, delo, kanón, húfnica
Keywords: ammunition, cartridge, projectile, rocket, missile, weapon, gun, cannon, howitzer

I. Zbrane

Celý vývoj ľudstva sprevádzajú zbrane. Začalo sa to materiálmi, ktoré v podstate „ležali“ kdekoľvek a ktorými boli konáre a kamene. Od prvopočiatku ľudských dejín až do dnešnej doby človeka sprevádzajú na jeho ceste životom buď priamo, alebo nepriamo a sú mu neodmysliteľným spoločníkom. Spočiatku nástroj a neskoršie zbraň, ktorá slúžila nielen ako jeho pomocník, ale aj ako ochranca, ktorý mu pomohol prežiť. Postupný vývoj ľudskej rasy a ľudského spoločenstva viedol k vývoju nástrojov, ich začleneniu, špecifikácii a modernizácii. Tak ako nástroje mali svoj účel, tak i zbrane začali získavať svoje miesto. Ich oddelením od nástrojov a špecifikáciou použitím na boj a lov sa začala písať história vývoja zbraní. V istom historickom okamihu ktosi prišiel na to, že pomocou strelného prachu je možné vystreliť strelu zo špeciálnej, na jednej strane uzavretej rúrky. Tento okamih sa zdá byť východiskovým bodom vo vývoji palných zbraní.

Postupným vývojom v spracovaní materiálov, zvlášť kovov, sa rozširujú možnosti pri výrobe zbraní a ich špecifikácie. Objavením strelného prachu sa zásadne mení smer vývoja a používania zbraní. Nemožno však opomenúť aj zbrane hromadného ničenia, ktoré dosahujú svoj najväčší vrchol vývoja v obidvoch veľkých svetových konfliktoch. V neposlednom rade do rozdelenia zbraní musíme zahrnúť aj tzv. „inteligentné zbrane“. Jedná sa o moderné zbrane a zbraňové systémy ovládané umelou inteligenciou a využívajúce iné fyzikálne princípy než je mechanická sila alebo chemická premena výbušnín.

Za základ rozdelenia zbrane považujem nasledujúcu schému:

1. Ručné zbrane:
1.1 Chladné zbrane:
Zbrane na boj zblízka
Vrhacie zbrane
1.2 Strelné zbrane:
Pištoľ
Revolver
Puška
Odstreľovacia puška
Karabína
Útočná puška
Samopal
Osobná obranná zbraň
Guľomet
Zbrane využívajúce iné fyzikálne princípy
Iné
1.3 Kombinované
2. Ručné protitankové zbrane
2.1 Protitankové pušky
2.2 Ručné (bezzáklzové) protitankové zbrane
2.3 Protitankové raketové komplety (PTRK)
3. Granátomety:
Podľa umiestnenia
3.1 Granátomety podvesené na ručnej zbrani
3.2 Samostatné granátomety
3.3 Granátomety kombinovaných súprav
3.4 Mechanické vrhače granátov
Podľa konštrukčného prevedenia
3.5 Aktívny (záklzový) granátomet
3.6 Aktívno-reaktívny granátomet
3.7 Reaktívny granátomet
Podľa cieľov
3.8 Protitankový granátomet
3.9 Protipechotný granátomet
3.10 Viacúčeľový granátomet
4. Delostrelecké zbrane
4.1 Delá: Kanóny
Húfnice
Kanónové húfnice

Delo bez zámernej
4.2 Mínomety
4.3 4.4 Raketomety
4.5 Elektromagnetické delo
4.6 Laserové delo.

Delostrelecké zbrane môže rozdeliť podľa mobility (delenie platné pre delá, mínomety a raketomety:

- stacionárne delo (pevnostné, protilietadlové),
- nesené delo,
- vezené delo,
- ťahané delo,
- samohybné delo,
- samojazdné delo,

Delostrelecké zbrane podľa taktického určenia:

- pozemné delo (základ tvorí príslušný nosič),
- poľné delo,
- protitankový kanón,
- protilietadlový kanón,
- pevnostné delo,
- horské delo,
- samohybné delo,
- delo (kanón) tanku,
- delo (kanón) bojového vozidla pechoty,
- lodné delo,
- letecký kanón,
- protilietadlový kanón,
- protitankový kanón,
- pevnostný kanón,
- horské delo,

5. Zbrane leteckej techniky:

5.1 Letecké guľomety
5.2 Letecké kanóny
5.3 Odpaľovacie zariadenia neriadených rakiet
5.4 Odpaľovacie zariadenia riadených rakiet
5.5 Podvesné zariadenia
5.6 Zásobníky leteckej munície

6. Odpaľovacie zariadenia riadených rakiet:

6.1 Odpaľovacie zariadenia protitankových riadených striel
6.2 Odpaľovacie zariadenia protilietadlových riadených striel
6.3 Odpaľovacie zariadenia balistických rakiet:

- taktických,
- operačných,
- strategických.

7. Zbrane námorných prostriedkov:

7.1 Delostrelecké systémy
7.2 Raketové systémy
7.3 Torpédová výzbroj
7.4 Protiponorková výzbroj

7.5 Ostatné

8. Ženijná technika:

8.1 Odmínovacie prostriedky pre tiahle nálože

8.2 Odmínovacie prostriedky pre strieľané nálože

II. Munícia

Pre pochopenie rozdelenia munície je potrebné uviesť niektoré základné pojmy z oblasti munície:

a) Munícia - pojem munícia zahrňuje všetky bojové prostriedky, ktoré využívajú vlastnosti (predovšetkým energiu) výbušnín a pyrotechnických zloží priamo na vyvolanie žiaduceho účinku (ničenie) alebo dopravu prostriedkov na cieľ. Pod pojmom munícia budeme všeobecne rozumieť náboje pechotné a delostrelecké, riadené a neriadené rakety, riadené strely, balistické rakety, úplné letecké bomby, míny, torpéda...

b) Bojová časť - konštrukčná časť munície, ktorá bezprostredne pôsobí na cieľ ničivými účinkami svojej činnosti.

c) Náboj je súhrn všetkých muničných častí potrebných na vykonanie jedného výstrelu palnej zbrane. Zahrňuje nábojku a strelu. Rozpoznávame:

náboje jednotné, v ktorých je nábojka a strela spojená do jedného celku a nabíjajú sa spoločne,

náboje s nasúvateľnou nábojkou, kde sa strela a nábojka prepravujú osobitne, spájajú sa tesne pred nabitím – nie je možné však meniť obsah prachovej náplne,

náboje delené, u ktorých je nábojka a strela oddelená a nabíjajú sa spravidla samostatne (najprv strela a potom nábojka) a pred streľbou je možné meniť obsah prachovej náplne.

d) Nábojka je zostava muničných častí, ktoré sú určené na to, aby bola strele udelená potrebná počiatočná rýchlosť. Nábojka sa skladá z obalu (nábojnice), ktorý obsahuje náplň streliviny (prachovú náplň), iniciátor (zápalka alebo zápalková skrutka), zažíhač, flegmatizátor, odmeďovač a mechanické prvky, ktoré majú zabezpečiť správnu polohu prachovej náplne.

e) Nábojka delostreleckých zbraní veľkých kalibrov môže pozostávať z niekoľkých samostatných častí, nemusí mať nábojnicu a iniciátor môže byť umiestnený mimo nábojky v samostatnom zariadení. Nábojka zbraní **malých kalibrov** nemusí obsahovať zažíhač, ktorý je niekedy nahradený zosilnenou náplňou iniciátora alebo úplne chýba.

f) Iniciátor - muničný diel, ktorý je určený na vydanie povelu a impulzu pre činnosť munície. Existujú dva základné druhy iniciátorov.

Zápalky, zápalkové a zážihové skrutky sú prvotným impulzom k činnosti prachovej náplne, a teda k výstrelu (alebo odpáleniu rakety). Výsledkom ich činnosti je spravidla plameň.

Zapaľovače vydávajú povel a impulz k činnosti bojovej časti munície (alebo inej účinnej časti). Výsledkom ich činnosti je spravidla detonačná vlna.

g) Strela - základný prvok výzbroje na splnenie bojovej úlohy. Strely možno rozdeliť podľa rôznych kritérií; základné delenie je založené na poslaní strely:

munícia základného určenia - je určená na priame splnenie bojovej úlohy,

munícia špeciálneho určenia - napomáha alebo sprostredkováva plnenie bojovej úlohy,

munícia pomocného určenia - nemá bojové použitie, slúži predovšetkým pre výcvik, výskumné, vývojové a výrobné účely.

h) Bomba - letecká - je ekvivalentom pojmu strela v oblasti leteckej munície. Je to letecký bojový prostriedok, dopravovaný na cieľ odhodením z lietadla. Pohybuje sa spravidla voľným pádom s doprednou rýchlosťou danou rýchlosťou lietadla v okamihu odhodenia.

i) Raketa - druh munície, ktorá je na cieľ dopravovaná pomocou raketového motora:

delostrelecká raketa - skladá sa z bojovej časti a raketového motora. Zameriava sa na cieľ podobne ako delostrelecké hlavňové zbrane,

j) riadená raketa - skladá sa z bojovej časti, raketového motora a riadiaceho systému. Riadiaci systém zabezpečuje prostredníctvom riadiacich prvkov aktívnu zmenu dráhy riadenej rakety,

balistická raketa - druh riadenej rakety veľkého kalibru alebo všeobecne veľkých rozmerov, ktorej dostrel presahuje dosah delostreleckých systémov a prevažná časť dráhy zodpovedá približne balistickej krivke.

Riadená strela - pojem zahrňuje dva nepodobné druhy munície:

delostrelecká munícia s presným navedením, obsahuje riadiaci systém, ale nemá vlastný motor,

v princípe bezpilotné lietadlo, vybavené prúdovým motorom, riadiacim systémom a bojovou časťou. Od riadenej rakety sa odlišuje predovšetkým druhom pohonu a väčším využitím vztlakovej sily na krídlach.

Za základ rozdelenia munície považujem nasledujúcu schému:

1. Strelivo:
1.1 Strelivo pre strelné palné zbrane
1.2 Strelivo pre expanzné zbrane
1.3 Strelivo pre pracovné expanzné zbrane
1.4 Strelivo pre plynové strelné zbrane
1.5 Strelivo pre mechanické strelné zbrane
1.5 Špeciálne strelivo

2. Munícia RPTZ

3. Puškové granáty
3.1 Puškové granáty vystreľované pomocou hlavne pušky
3.2 Puškové granáty pre podvesené granátomety na ručnej zbrani
3.3 Granáty (náboje) automatických granátometov

4. Ručné granáty
4.1 Trieštivé
útočné,
obranné,
kombinované.
4.2 Kumulatívne
4.3 Chemické
4.4 Zápalné
4.5 Dymové

5. Delostrelecká munícia
5.1 Delostrelecké náboje
základného určenia:
trieštivé,
trhavé,
trieštivotrhavé
s objemovým výbuchom (aerosólová, FAE)
priebojné - protipancierové plné,
priebojné - protipancierové s trhavinou,
priebojné - protipancierové jadrové

priebojné - podkalibrové
priebojné - protibetónové
kumulatívne
s výtržným účinkom
šrapnely
kartáče
zápalné
chemické
biologické
nukleárne
s kombinovaným účinkom
strely s využitím iného fyzikálneho princípu
s kombinovaným účinkom
kontajnerové
špeciálneho určenia
dymové
osvetľovacie
protirádiolokačné
rušiace
zástrelné
agitačné
slávnostné (salvové)
pomocného určenia
cvičné
školské
náhradné
skúšobné
fiktívne
svedočné
5.2 Mínometné náboje
základného určenia
špeciálneho určenia
pomocného určenia
5.3 Delostrelecké neriadené rakety
základného určenia
špeciálneho určenia
pomocného určenia

6. Letecká munícia

6.1 Náboje palubných zbraní
6.2 Rakety
neriadené
riadené
6.3 Bomby
6.4 Torpéda
6.4 Špeciálna munícia

7. Raketová munícia

7.1 Rakety pozemné
7.2 Rakety protilietadlové
7.3 Rakety protilodné

8. Ženijná munícia
8.1 Roznecovadlá
8.2 Roznecovače
8.3 Náloživo
8.4 Ženijné míny
8.5 Munícia pre výbušné odmínovanie
9. Pyrotechnické prostriedky
9.1 Imitačná munícia a prostriedky
9.2 Signálna munícia a prostriedky

III. Záver

Obsah článku je len prvotným návrhom a v podstate usmernením pre spracovanie metodiky na vybudovanie funkčného systému evidencie a určovania zbraní a munície v prostredí múzeí Slovenskej republiky tak, aby odzrkadľovali systém triedenia zbraní a munície zavedený v týchto vedných odboroch.

ZBRANE A MUNÍCIA V ZBIERKACH MÚZEÍ

Vydali: Vojenský historický ústav Bratislava
Zväz múzeí na Slovensku Banská Bystrica
2018
Redakcia: Mgr. Mária Stanová
Grafická úprava: ULTRA PRINT DIGITAL, s r.o.
Tlač:

Všetky práva vyhradené.

e-ISBN 978-80-89523-53-5